

DIES IURIS TYRNAVIENSES

Trnavské právnické dni

**PRÁVNÝ ŠTÁT – MEDZI
VEDOU A UMENÍM**
**RULE OF LAW – BETWEEN
SCIENCE AND ART**

**VZŤAHY ŠTÁTU A CIRKVI
A NÁBOŽENSKÉ MENŠINY**

**STATE-CHURCH RELATIONS
AND RELIGIOUS MINORITIES**

Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
2018

Zborník je výstupom zo sekcie „Vzťahy štátu a cirkví a náboženské menšiny“ ako súčasť medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni „Právny štát – medzi vedou a umením“, ktorý sa konal 20. až 21. septembra 2018 v Trnave.

Vzor citácie: MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.) 2018. *Vzťahy štátu a cirkví a náboženské menšiny: Zborník zo sekcie „Vzťahy štátu a cirkví a náboženské menšiny“ medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni, ktorý sa konal 20. – 21. septembra 2018.* Trnava : Právnická fakulta TU v Trnave, 2018. Bratislava : Wolters Kluwer, 2018. 99 s. ISBN 978-80-8168-989-5.

Editor:

© ThLic. Mgr. Michaela Moravčíková, Th.D.

Autori:

© doc. JUDr. ThDr. Oleksandr Bilash, CSc.; doc. Damián Němec, dr; Mgr. ThLic. ICLic. Monika Menke Th. D.; ThDr. ThLic. Mgr. Martin Šabo, PhD.; doc. JUDr. Stanislav Příbyl, PhD., Th.D., J.C.D.; prof. Tatiana Senyushkina, DrSc.; ThLic. Mgr. Michaela Moravčíková, Th.D.; doc. Preeti D. Das, PhD.

Recenzenti:

prof. doc. JUDr. Marek Šmid, PhD.
doc. JUDr. Peter Vyšný, PhD. et Ph.D.

Prvé vydanie, Wolters Kluwer SR s. r. o., 2018.

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovať bez súhlasu majiteľov práv.

ISBN 978-80-8168-989-5 (pdf)

OBSAH

Okolnosti registrace knežského bratrstva Sv. Pia X. v ČR Circumstances of Registration of Priestly Fraternity of Saint Pius X in the Czech Republic	5
doc. JUDr. Stanislav Příbyl, PhD., Th.D., J.C.D.	
Pastorační péče o národnostní a obřadní menšiny v katolické církvi Pastoral Care of the National and Ceremonial Minorities in the Catholic Church	12
doc. Damián Němec, dr	
Kanonicko-právní rozměr pastorače migrantů Canonical-Legal Dimension of Pastoral Care of Migrants	25
Mgr. ThLic. ICLic. Monika Menke Th. D.	
Duchovní služba v slovenských věznicích Spiritual Service in Slovak Prisons	41
ThDr. ThLic. Mgr. Martin Šabo, PhD.	
Štát a náboženské menšiny - niekoľko poznámok k situácii kresťanov na Blízkom východe State and Religious Minorities - Several Remarks on the Situation of Christians in the Middle East	51
ThLic. Mgr. Michaela Moravčíková, Th.D.	
State-Church Relations in Ukraine: Current State, Problems and Perspectives of Development Štátno-cirkevné vzťahy na Ukrajine: súčasný stav, otázky a perspektívy rozvoja	65
doc. JUDr. ThDr. Oleksandr Bilash, CSc.	
The Politicization of Religion as a Factor in the Development of Intra-Orthodox Conflict in Ukraine Politizácia náboženstva ako faktor vo vývoji medzipravoslávneho konfliktu na Ukrajine	78
Tatiana A. Senyushkina, Doctor of Political Sciences	
Religious Minorities in the Context of India: Issues and Challenges Náboženské menšiny v indickom kontexte: problémy a výzvy	90
doc. Preeti D. Das, PhD.	

Predhovor

Odbornej verejnosti ponúkame zborník zo sekcie Vzťahy štátu a cirkví a náboženské menšiny, ktorú zorganizoval Ústav pre právne otázky náboženskej slobody v rámci medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni v dňoch 20. až 21. septembra 2018 v Trnave. Tradičný kongres sa v rámci hlavnej témy zameril na otázku právneho štátu, ktorý predstavuje nielen ideu právneho štátu, ale aj konkrétny právny rámec širokého diapazónu fungovania a vzťahov v demokratickom štáte. Vrátili sme sa teda k podstate regulatívnej a hodnotovej funkcie práva. Princíp rule of law sa prirodzene premieta aj do uvažovania o zabezpečovaní najvyššej možnej miery slobody myslenia, svedomia a náboženského vyznania. Nepochybne, je úlohou štátu, aby vytvoril taký systém štátno-cirkevných vzťahov, ktorý jednak každému garantuje základné práva a slobody, ale tiež vytvára priestor pre spoluprácu a vzájomné obohatenie. V týchto intenciách uvažujeme o veľkých cirkvách, ktoré bývajú často nazývané aj historickými, ale rovnako aj o menších cirkvách respektíve menšinových náboženských spoločnostiach, ktoré v priebehu dejín vznikali a vyvíjali sa po boku tých veľkých. Naše uvažovanie smeruje aj k novým náboženským hnutiam, ktoré niekedy, nie bez polemiky, bývajú označované ako netradičné. Nemožno opomenúť ani smery a trendy vo vnútri jednotlivých cirkví a náboženských spoločností, a tiež kultúrne a etnické otázky súvisiace najmä s migráciou a utečeneckou krízou. Platforma sekcie priniesla omnoho širší diapazón tém, ako ponúka predkladaný zborník. Veríme, že ich budeme môcť priniesť v budúcnosti. Nie sme tiež schopní zachytiť podnetné diskusie k jednotlivým témam. Sme však presvedčení, že mnohé kongresové i diskusné príspevky, ktoré k téme odzneli, budú rezonovať v ďalších prácach, a významnou mierou obohatia súčasný diskurz. Či už spomenieme širšie diskutované témy ekonomickej podpory cirkví zo strany štátu, právnu subjektivitu cirkví, vzťah cirkví a náboženských spoločností a verejného priestoru, či vzťahy náboženstva a politiky a autonómie cirkví. Tieto témy boli viacerými príkladmi z jednotlivých krajín, a neraz aj rovnakými príkladmi, na ktoré sa dá nazerať z rôznych uhlov pohľadu.

Veríme, že rovnako ako samotná sekcia vedeckej konferencie, aj predkladaný zborník pomôže rozvinúť vedecké poznanie v sledovanej oblasti, s ambíciou prispieť svojím podielom k lepšiemu poňatiu témy právneho štátu vo vzťahu k cirkvám a náboženským spoločnostiam, a so zvláštnym zreteľom na náboženské menšiny.

ThLic. Mgr. Michaela Moravčíková Th.D.
editorka

OKOLNOSTI REGISTRACE KNEŽSKÉHO BRATRSTVA SV. PIA X. V ČR

CIRCUMSTANCES OF REGISTRATION OF PRIESTLY FRATERNITY OF SAINT PIUS X IN THE CZECH REPUBLIC

doc. JUDr. Stanislav Příbyl, PhD., Th.D., J.C.D.

Právnická fakulta Trnavské univerzity v Trnave

Abstrakt: V České republice je základním konfesněprávním předpisem zákon o církvích a náboženských společnostech č. 3/2002 Sb. Tento zákon snížil početní cenzus pro státní uznání nové církve formou registrace z původních 10 000 na pouhých 300. Bylo podle něj nově registrováno již 19 církví a náboženských společností. Předposlední z nich je Kněžské bratrstvo sv. Pia X. Je tvořeno kněžími, bohoslovci a řeholníky, avšak mohou se k němu hlásit také laičtí přívrženci. Do řízení o registraci bratrstva byla přizvána také katolická církev, která byla zásadně proti. Registrace však dopadla úspěšně.

Klíčová slova: Církev, náboženská společnost, registrace, bratrstvo, liturgie, kanonické právo, biskupská konference, papež

Abstract: The fundamental legal norm on the ecclesiastical law in the Czech Republic is the Act N. 3/2002 Sb. concerning the Churches and religious societies. This act reduced the number of members needed for the state acknowledgement of a new Church by the administrative registration from the original 10.000 to mere 300 persons. According to the norms of the act already 19 Churches and religious societies were acknowledged. The last but one is the Priestly Fraternity of St. Pius X. It is constituted by priests, seminarians, friars and sisters but also layman may part on its activities. Into the process of its registration the Catholic Church was included, which was contrary to the acknowledgement. Nevertheless, the registration finished successfully.

Keywords: Church, religious society, registration, fraternity, canon law, bishop conference, pope

1 Registrace církve a náboženské společnosti podle současné právní úpravy

Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech) přinesl v době svého vstupu v účinnost převratnou novinku, totiž snížení početního cenzu osob, hlásících se k církvi jež žádá o oficiální registraci, z dosavadních 10 000 na pouhých 300.¹ Přestože zákon byl v době svého přijetí značně kontroverzní a vyžádal si také výrazný zásah

¹ Srov. zákon č. 3/2002 Sb., § 10 odst. 2, písm. c).

ústavního soudu,² lze říci, že samo snížení cenzu je trvalým pozitivním přínosem zákona, a to i přesto, že žádná z nově uznaných církví či náboženských společností nedosáhla doposud oprávnění k výkonu zvláštních práv vypočtených v § 7 odst. 1 zákona, tedy jakési „akreditaci“, které je zapotřebí pro plnohodnotný vstup církve či náboženské společnosti do veřejného prostoru, totiž do oblastí školství, armády, vězeňství nebo uzavírání náboženských sňatků.³ Než došlo v České republice k přijetí zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi⁴ zakládal přístup k výkonu zvláštních práv také právo na financování ze státního rozpočtu.⁵ Vstup církví a náboženských společností do zařízení v oblasti zdravotnictví se poslední dobou rozvíjí v České republice bez ohledu na systém zvláštních práv ve smyslu zákona o církvích a náboženských společnostech.⁶

Zdá se, že církve a náboženské společnosti, které na základě zákona žádají o státní uznání formou registrace odborem církví Ministerstva kultury ČR, si ve své většině zřejmě chtějí vystačit s „prostou“ registrací, neboť nepočítají s tím, že by kdy mohly dosáhnout pro výkon zvláštních práv nezbytné „podpisy tolika zletilých občanů České republiky nebo cizinců s trvalým pobytem v České republice, kolik činí nejméně 1 promile obyvatel České republiky podle posledního sčítání lidu“.⁷ Tím se oklikou vrací požadavek původních požadovaných 10 000 podpisů podle předchozí právní úpravy.⁸ Je pravdou, že v zákoně je rovněž obsažena časově omezená výjimka pro „církve a náboženské společnosti, které reprezentují významné světové náboženství s dlouhou historickou tradicí“⁹ avšak do marného uplynutí prekluzivní pětileté lhůty od vstupu zákona v účinnost se na jejím základě přihlásilo o její udělení v letech 2005 a 2006, a to vcelku neúspěšně, celkem šest církví a náboženských společností.¹⁰

2 Rozmanitost subjektů žádajících o registrační řízení

Prvním subjektem, jež dosáhl počtu více než 300 osob k němu se hlásících a uspěl s žádostí o registraci po vstupu zákona č. 3/2002 Sb. v účinnost, byla ještě roku 2002 Církev Křesťanská

² Nález Ústavního soudu České republiky publikovaný pod č. 4/2003 Sb., sp. zn. Pl. ÚS 6/02.

³ „Hlavní nedostatek systému zvláštních práv vyplývá z jeho filozofie. Zvláštní práva jsou chápána jako oprávnění církví a náboženských společností coby institucí. Právní úprava tak ztrácí ze zřetele práva osob nacházejících se v určité životní situaci (vazba, trest odnětí svobody, služba v ozbrojených silách apod.). I tyto osoby mají ve svých specifických ztížených podmínkách právo na svobodu náboženského vyznání a z ní vyplývající další práva.“ KRÍŽ, J. 2011. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 94.

⁴ Zákon č. 428/2012 Sb., který vstoupil v účinnost k 1. 1. 2013.

⁵ Srov. § 7 odst. 1, písm. c) původního znění zákona.

⁶ Viz o tom: NĚMEC, D. 2017. Vojenští, vězeňští a nemocniční kaplani, jejich financování a status duchovního. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.). *Právní postavení duchovních a financování církví a náboženských společností*. Praha : Leges, 2017, s. 38-55; NĚMEC, D. 2017. K metodickému pokynu ministerstva zdravotnictví o duchovní péči. In *Revue církevního práva*. 68-3/2017, s. 11-28.

⁷ Srov. zákon č. 3/2002 Sb., § 11 odst. 4, písm. a).

⁸ Zákon ČNR č. 161/1992 Sb., § 1 odst. a).

⁹ Srov. zákon č. 3/2002 Sb., § 27 odst. 8.

¹⁰ Viz CHOCHOLÁČ, A. 2016. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha : Wolters Kluwer, 2016. s. 253-254.

společenství.¹¹ Od tohoto prvního úspěšného pokusu došlo již k dalším osmnácti registracím, takže celkově je v České republice k dnešku registrováno čtyřicet církví a náboženských společností, neboť seznam dříve již státem uznaných církví, který tvoří přílohu zákona č. 3/2002 Sb., obsahuje 21 subjektů. Nové registrace v posledních šestnácti letech značně zpřehlednily náboženskou scénu v České republice. Došlo například k registraci Ústředí muslimských obcí¹² nebo k registracím více náboženských společností, reprezentujících indická či dálněvýchodní náboženství, z nichž posledním uznaným subjektem a zatím také poslední registrovanou náboženskou společností je Théravádový buddhismus.¹³

V oblasti křesťanských denominací bylo překvapením zjištění existence alternativní scény poněkud polymorfního a živelně se rozvíjejícího Hnutí víry (*Faith movement*), z něhož dosáhlo úspěšné registrace šest církví.¹⁴ Registrace rovněž prozrazují vnitřní členění církví. Jestliže na území České republiky působí nejen domácí autokefální Pravoslavná církev v Českých zemích a na Slovensku, nýbrž také pravoslavná církev ruská, spadající pod jurisdikci Moskevského patriarchátu, pak bylo adekvátní, že se registrovala rovněž Ruská pravoslavná církev, podporje patriarchy moskevského a celé Rusi v Karlových Varech.¹⁵ A nejen vnitřní členění církví, nýbrž také vnitrocírkevní rozpory se někdy mohou projevit jako příčiny pokusů o registraci, jako tomu bylo například v případě neúspěšného pokusu České pravoslavné církve.¹⁶

Také katolická církev nezůstala ušetřena vnitrocírkevních sporů, ventilovaných přes pokusy o registraci. Největší rozruch způsobuje již dlouhá léta působení subjektu, nazvaného pro účely registrace Ukrajinská pravověrná řecko-katolická církev. Jedná se o velmi agilní skupinu bývalých římskokatolických kněží, jejichž aktivity přerostly až na Ukrajinu a způsobují v církvi vnitřní napětí, způsobované aktivismem plodícím schizma. Ministerstvo kultury opakovaně pokusy o jeho registraci odmítalo, avšak bylo nakonec nuceno k provedení řízení vedoucímu až ke konečnému, v daném případě zamítavému rozhodnutí.¹⁷

3 Základní charakteristiky FSSPX

Další, tentokrát úspěšný pokus o registraci subjektu nacházejícímu se na okraji katolické církve, je dílem Kněžského bratrstva svatého Pia X (*Fraternitas Sacerdotalis Sancti Pii X.*, dále jen FSSPX). Bratrstvo samo bylo založeno dakarským arcibiskupem Marcelem Lefebvrem již

¹¹ Rozhodnutí Ministerstva kultury ČR č. 4563/2002-22.

¹² Rozhodnutí Ministerstva kultury ČR č. 4874/2004.

¹³ Rozhodnutí Ministerstva kultury ČR č. 38436/2018 OC.

¹⁴ „Nauka Hnutí víry se nachází kromě Bible také ve stovkách publikací a nahrávek Učitelů víry. Obsahuje tak řadu prvků, které přesahují pentekostální tradici, např. myšlenku o satanově přirozenosti v nekřesťanu a Boží prozřetelnosti v křesťanu, která z něho činí v podstatě božskou bytost, myšlenku o vykoupení, které Ježíš umožnil při svém sestoupení do pekel, myšlenku o autoritě věřících nad duchovním světem apod.“ – VOJTÍŠEK, Z. 2004. *Encyklopedie náboženských směrů v České republice*. Praha : Portál, 2004, s. 119.

¹⁵ Rozhodnutí Ministerstva kultury ČR č. 15996/2006.

¹⁶ Rozhodnutí Ministerstva kultury ČR č. 42448/2015 OLP.

¹⁷ Rozhodnutí Ministerstva kultury ČR č. MK 11449/2014 OLP.

roku 1970. Zastává v církvi proud, který odmítá liturgickou reformu, provedenou v období po Druhém vatikánském koncilu (1962 – 1965), jejíž základní liturgickou knihou je Římský misál papeže Pavla VI. z roku 1970, a lpí na dosavadní formě tradiční latinské liturgie, sloužené podle Misálu Pia V. z roku 1570, naposledy redigovaného a vydaného Janem XXIII. roku 1962 (tzv. „tridentský“ ritus).¹⁸ Nejedná se však pouze o liturgii. Církvi vytyká tento konzervativní směr přílišnou otevřenost vůči světu, teologickou neukotvenost a recyklaci bludů, odsouzených jako modernistické papežem Piem X. již počátkem 20. století. Lefebvřovo hnutí se v této souvislosti označuje za integralistické.¹⁹ Hnutí stojí za učením encyklik a dalších dokumentů velkých papežů 19. a první poloviny 20. století a odmítá „novoty“, které zavedl Druhý vatikánský koncil, jež nachází kromě liturgie zejména v oblasti ekumenismu, mezináboženského dialogu, učení o náboženské svobodě a o úloze katolického náboženství ve státě.

Problematické postavení bratrstva v církvi, či spíše na jejím okraji, je důsledkem schizmatického svěcení čtyř biskupů bez papežského pověření arcibiskupem Marcelem Lefebvřem roku 1988. V té době byl již v účinnosti nový Kodex kanonického práva z roku 1983, který oproti předchozí právní úpravě z roku 1917 zpřisnil jedinou trestní sankci, a to právě za takovýto delikt.²⁰ Sám Lefebvre motivoval svůj čin stavem nouze, v němž se podle jeho mínění církev nacházela. Argumentace vedená tímto směrem provází i nadále činnost bratrstva a nachází i své kanonickoprávní odůvodnění.²¹

Obecně platí, že na kněze, které exkomunikovaní biskupové vysvětili, se vztahuje církevní trest suspenze, čili zákaz vykonávat kněžské funkce. Kněží ovšem byli v bratrstvu svěcení a kněžsky působili i nadále. Odvolávali se také na základní kanonickoprávní zásadu spásy duše jako nejvyššího zákona církve (*salus animarum suprema lex*).²² Roku 2009 papež Benedikt XVI. exkomunikaci čtyř biskupů zrušil, kněží jsou tak svěcení legálně, avšak celé struktura bratrstva nebyla po sejmutí exkomunikace nikterak začleněna do organismu katolické církve. Z četných vyjednávání o dalším sblížení s Římem vyplynulo, že nejvhodnější kanonickou podobou pro případné plné začlenění bratrstva do církve by byla personální prelatura.²³ Papež František

¹⁸ „Od Pia V. je liturgie – bez ohledu na její dějiny – tím pravým opevněním, které chrání římskokatolickou církev před pronikáním cizích vlivů, neboť činí církev kdykoli a kdekoli identifikovatelnou a věřícím uchovává konkrétní vědomí Boží svatosti, církve, vlastní víry a norem křesťanského života. Pokoncilní peripetie liturgické reformy přinejmenším ukazují, že se tento argument neměl brát na lehkou váhu.“ PESCH, O. H. 1996. *Druhý vatikánský koncil 1962 – 1965. Příprava. Průběh. Odkaz*. Praha : Vyšehrad, 1996. s. 120.

¹⁹ „Odpůrci modernistů byli nazváni *integralisté*, neboť hledali odpověď v nauce církve a papeže na všechny otázky, rovněž týkající se vědy, umění, soukromého a politického života.“ – LENZENWEGER, J. et al., 1986. *Geschichte der Katholischen Kirche. Ein Grundkurs*. Leipzig : St. Benno-Verlag, 1986. s. 425.

²⁰ CIC/1983, kán. 1382: „Biskup, který bez papežského pověření vysvětil někoho na biskupa, a rovněž ten, kdo od něho přijímá biskupské svěcení, upadá do exkomunikace nastupující bez rozhodnutí představeného, vyhrazené Apoštolskému stolci.“

²¹ CIC/1983, kán. 1323, 4°: „Žádnému trestu nepodléhá ten, kdo ... porušil zákon nebo příkaz donucen vážným strachem, i když pouze relativně vážným, nebo z nutnosti nebo závažné nesnáze.“

²² Srov. CIC/1983, kán. 1752.

²³ „Osobní prelatury je třeba chápat ve smyslu koncilního dekretu *Presbyterorum ordinis* 10b, kde se pro obnovu pastoračního působení počítá s některými institucionálními novinkami ve vztahu ke službě kněží. Základem takových nových iniciativ mohou být různé potřeby, jako je nerovnoměrné rozmístění kněží ve světě a nezbytnost zvláštní pozornosti vůči určitým sociálním skupinám, vyžadujícím specifickou pastorační.“ – QUADERNI DI DIRITTO ECCLESIALE (a cura di), *Codice di diritto canonico commentato*. Milano : Ancora editrice, 2017. p. 299.

navíc udělil pro rok milosrdenství 2015 – 2016 s ohledem na možnost brzkého navázání plného společenství církve s FSSPX zповědní pověření (*facultas*) všem kněžím bratrstva, které pak bylo trvale prodlouženo na neurčito.²⁴ Zповědi rozhřešované kněžím bratrstva tak již nejsou neplatné a může k nim přistupovat každý katolík.²⁵

4 Problémy spjaté s prováděním registrace FSSPX

Zatím tedy působí samostatná struktura Kněžského bratrstva sv. Pia X., nacházející se mimo oficiální struktury katolické církve, také v České republice. Je jí český priorát FSSPX v rámci rakouského distriktu bratrstva. Přípravný výbor priorátu požádal o svoji registraci jako nové církve ministerstvem kultury ke konci roku 2016. V základním dokumentu, jež požaduje zákon jako jeden z podkladů registrace,²⁶ se bratrstvo představilo jako katolické společenství, uznávající římského biskupa za právoplatného papeže a současně v něm zdůrazňuje sblížování s katolickou církví, zejména na příkladu papežského uznání zповědní pravomoci svých kněží. Tím se mj. také distancuje od hnutí sedisvakantistů, jež považuje papežský stolec od smrti Pia XII. za uprázdněný.

Lze konstatovat, že zmírňování rétoriky je také v případě FSSPX projevem tzv. denominalizace, postupného přesouvání směrem k hlavnímu proudu,²⁷ což však může podkopávat jeho identitu, neboť jedním ze základních prvků identity bratrstva bylo od počátku odmítání smířování církve se světem. Nyní tento étos přejímají přívrženci jednoho ze čtyř biskupů, z nichž byla sejmuta exkomunikace, totiž R. Williamsona, jenž se mj. nevhodně vyjadřoval o holocaustu a roku 2012 byl z bratrstva vyloučen. Jím vedené hnutí „odporu“ přejímá štafetu radikality, zatímco dosavadní vedení bratrstva biskupem Fellayem začalo být mnohými považováno za příliš smířlivé.

Ministerstvo kultury oslovilo v rámci registračního řízení Českou biskupskou konferenci a položilo jí některé otázky ohledně FSSPX, včetně té zásadní, je-li totiž bratrstvo součástí Římskokatolické církve. Odpověď ČBK²⁸ je velmi ambivalentní, protirečí si, neboť na jedné straně tvrdí, že členové bratrstva zůstávají katolíky, zároveň je však označeno bratrstvo jako celek za schizmatické a „spolupráce s ním nepřipadá v úvahu“. Použití jména papeže sv. Pia X. v názvu bratrstva by navíc mohlo podle ČBK vzbuzovat dojem, že se skutečně jedná o součást církve. Biskupská konference byla přizvána k řízení jako účastník v pozici tzv. dotčené osoby, což vzbuzovalo v bratrstvu podezření z úmyslného zdržování a obstrukce za účelem znesnadnění či úplného znemožnění registrace.

Kněžské bratrstvo sv. Pia X. skutečně není typickou církví či náboženskou společností, neboť jeho členy mohou být pouze kněží, bohoslovci připravující se na kněžskou dráhu a zasvěcené

²⁴ Apoštolský list *Misericordia et misera* z 20. 11. 2016, odst. 12.

²⁵ CIC/1983: „K platnému rozhřešení od hříchů se vyžaduje, aby udělovatel kromě moci z přijatého kněžského svěcení, měl pověření (*facultate gaudeat*) vůči věřícím, kterým uděluje rozhřešení.“

²⁶ Zákon č. 3/2002 Sb., § 10 odst. 3.

²⁷ Viz VOJTÍŠEK, Z. 2005. *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*. Brno : L. Marek, 2005, s. 60–84.

²⁸ *Sdělení ve věci registrace církve a náboženské společnosti Kněžské bratrstvo sv. Pia X.* z 23. 1. 2017.

osoby v řeholních společenstvích. Bohoslužby sloužené kněžními bratrstva mohou podle pojetí FSSPX navštěvovat všichni katolíci, avšak za stoupence bratrstva jsou považováni pouze ti, kteří před knězem bratrstva svoji příslušnost deklarovali (nebo byli knězem bratrstva pokřtěni). Rozhodnutí Odboru církvi při ministerstvu kultury o registraci FSSPX z konce roku 2017 bylo napadeno řádným opravným prostředkem, tzv. rozkladem, podaným ministru kultury Českou biskupskou konferencí. Kromě dalších výhrad obsahoval argument, týkající se sčítání podpisů osob, hlásících se k subjektu usilujícímu o registraci.²⁹

Bratrstvu nahrála pro opodstatnění a obhájení žádosti skutečnost, že katolická církev není v České republice registrována jako celek, nýbrž v podobě, kterou striktně vzato nezná ani katolické kanonické právo, totiž pod dvěma konfesněprávními (státní mocí určenými) označeními jako Církev římskokatolická a Církev řeckokatolická.³⁰ To ve členech bratrstva vzbudilo představu, že budou prakticky jednou ze tří registrovaných „katolických církví“ v jednotě s papežem, které se navzájem liší ritem: jestliže řeckokatolíci slouží byzantskou, resp. byzantsko-slovanskou liturgií, římskokatolíci liturgií podle Misálu Pavla VI. z roku 1970, oni slouží podle Misálu Jana XXIII. z roku 1962. Dále mohlo bratrstvo argumentovat tím, že církev a náboženská společnost ve smyslu zákona o církvích a náboženských společnostech je něco jiného než teologický, resp. ekleziologický koncept, který jistě nemá být předmětem zkoumání úředníků ministerstva kultury. Hlavním smyslem registrace je získání právní subjektivity podle právního řádu České republiky.

5 Úspěšně završený proces registrace FSSPX

Rozkladová komise posoudila podání České biskupské konference a neshledala jej důvodným pro to, aby registraci FSSPX zamítla. Proto ministerstvo kultury vydalo kladné rozhodnutí a Kněžské bratrstvo sv. Pia X. se stalo v pořadí 39. církví a náboženskou společností, oficiálně uznanou v České republice, a to na základě správního procesu registrace podle zákona o církvích a náboženských společnostech v platném znění. Stalo se tak paradoxně v nedávné době, kdy ještě byly živeny naděje ohledně postupného sblížení FSSPX s většinovou církví, zatímco v českém prostředí zůstil tento krok spíše vzájemnou nevráživostí. Za pastoračně necitlivé až mstivé „protiopatření“ České biskupské konference lze označit nevyhovění možnosti dané papežem Františkem, aby byla uznána kanonická platnost manželství uzavíraných před kněžními bratrstva.

²⁹ „Podle zákona jich má být 300, Bratrstvo jich dodalo 363. Po odečtení sedmnácti, které nesplňovaly formální náležitosti Ministerstva kultury, jako v jiných případech, obeslalo podepsané osoby s dotazem, zda se k Bratrstvu skutečně hlásí. Kladně se vyjádřilo 220, negativně 32 a zbylých 80 neodpovědělo. A právě způsob započítávání těchto ‚mlčících‘ hlasů ČBK napadla.“ MRÁZEK, M. 2018. Bratrstvo jako nová církev? In *Dingir. Religiionistický časopis o současné náboženské scéně*. 2/2018, s. 45-47.

³⁰ „Dekretem Marie Terezie byly pravoslavným zabaveny všechny chrámy a majetek a byly přepsány na uiany, kteří jsou nazváni *řeckokatolíky*. Toto nové pojmenování je však neadekvátní a nepravdivé, výsměšné a v oficiálních vatikánských dokumentech se nepoužívá.“ PRUŽINSKÝ, Š. 1997. *Aby všetci jedno boli. Pravoslávie a ekumenizmus*. Prešov : Metropolitná rada Pravoslávnej cirkvi na Slovensku, 1997. s. 52.

Nové vedení bratrstva, reprezentované D. Pagliarinim, je již ohledně sblížení s Římem o poznání zdrženlivější, neboť zřejmě nechce opustit étos vzdoru vůči většinové církvi, jež se zpronevěřila kompromisy se světem, a přenechat jej skupině okolo biskupa Williamsona či dalším subjektům, pohybujícím se až za hranou společenství katolické církve. Rozhodnutí ministerstva kultury nevyhovět České biskupské konferenci svědčí navíc o tom, že rozhodování ministerstva není ve vleku většinového „establishmentu“, jak mu bývá někdy podsouváno.³¹

LITERATURA

1. CHOCHOLÁČ, A. 2016. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha : Wolters Kluwer, 2016.
2. KŘÍŽ, J. 2011. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*, Praha : C. H. Beck, 2011.
3. LENZENWEGER, J. et al. 1986. *Geschichte der Katholischen Kirche. Ein Grundkurs*. Leipzig : St. Benno-Verlag, 1986.
4. MRÁZEK, M. 2018. Bratrstvo jako nová církev? In *Dingir. Religionistický časopis o současné náboženské scéně*. 2018, roč. 21, č. 2, s. 45-47.
5. NĚMEC, D. 2017. K metodickému pokynu ministerstva zdravotnictví o duchovní péči. In *Revue církevního práva*. 68-3/2017, s. 11-28.
6. NĚMEC, D. 2017. Vojenští, vězeňští a nemocniční kaplani, jejich financování a status duchovního. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.), *Právne postavenie duchovných a financovanie cirkvi a náboženských spoločností*. Praha : Leges, 2017, s. 38-55.
7. PESCH, O. H. 1996. *Druhý vatikánský koncil 1962 – 1965. Příprava. Průběh. Odkaz*. Praha : Vyšehrad, 1996.
8. PRUŽIŇSKÝ, Š. 1997. *Aby všeci jedno boli. Pravoslávie a ekumenizmus*. Prešov : Metropolitná rada Pravoslávnej cirkvi na Slovensku, 1997.
9. QUADERNI DI DIRITTO ECCLESIALE (a cura di), *Codice di diritto canonico commentato*. Milano : Ancora editrice, 2017.
10. ŠTAMPACH, I. O. 1999. Náboženské spektrum České republiky, In HANUŠ, J. (ed.), *Náboženství v době společenských změn*. Brno : Masarykova univerzita, 1999.
11. VOJTÍŠEK, Z. 2004. *Encyklopedie náboženský směrů v České republice*. Praha : Portál, 2004.
12. VOJTÍŠEK, Z. 2005. *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*. Brno : L. Marek, 2005.

³¹ „Jde o obranu náboženského establishmentu. Samozřejmě se předpokládá, že co je nábožensky nové, je nebezpečné. Přitom může nové náboženství přinášet oživení náboženské scény, nové podněty a může být zdravou provokací pro zavedení a unavená náboženství.“ ŠTAMPACH, I. O. *Náboženské spektrum České republiky*. In HANUŠ, J. (ed.). *Náboženství v době společenských změn*. Brno : Masarykova univerzita, 1999, s. 53-72, s. 68.

PASTORAČNÍ PÉČE O NÁRODNOSTNÍ A OBŘADNÍ MENŠINY V KATOLICKÉ CÍRKVI

PASTORAL CARE OF THE NATIONAL AND CEREMONIAL MINORITIES IN THE CATHOLIC CHURCH

doc. Damián Němec, dr

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt: Zpracování tématu pastorační péče o jazykové a obřadní menšiny v katolické církvi vedlo nejprve k vyjasnění užívání dvou dvojic výrazů: národ oproti jazyk a obřad oproti církvi *sui iuris*; z tohoto hlediska je název příspěvku pragmatickým kompromisem. V poukázání na šíři pastorační péče biskupů se snaží ukázat, že služba především diecézních a eparchiálních biskupů není omezena na katolíky na jim svěřeném území, ale je to jak podíl na starosti o světovou církev, tak také poslání vůči dalším skupinám osob, a to i nevěřícím, zvláště k osobám ohroženým, což bývá často situace menšin. Představuje pak konkrétní způsoby péče spíše o obřadní menšiny zřizováním specifických místních církví a péče spíše o jazykové, ale i obřadní menšiny v rámci struktur uvnitř místních církví: farností, speciálních duchovních správ, pastoračních center a míst služby především lidem na cestách.

Klíčová slova: Jazyk, obřad, katolická církev, kanonické právo, pastorační péče, diecéze, eparchie, farnost, speciální duchovní správa, pastorační centrum

Abstract: The elaboration of the topic of pastoral care of linguistic and ritual minorities in the Catholic Church first led to the clarification of the use of two pairs of expressions: the nation versus the language and the ceremony versus the Church *sui iuris*; From this point of view, the title of the paper is a pragmatic compromise. In pointing to the breadth of pastoral care of bishops, it is trying to show that the service of diocesan and eparchial bishops in particular is not limited to Catholics in their assigned territory, but it is both a share of the concerns of the world church, as well as a mission to other groups of persons, even non-believers, especially to people at risk, which is often a situation of minorities. Instead, it presents concrete ways of care rather than ceremonial minorities by establishing specific local churches and fostering linguistic as well as ceremonial minorities within structures within local churches: parishes, special clergy, pastoral centers, and services especially for people on the road.

Keywords: Language, rite, Catholic Church, Canon law, pastoral care, diocese, eparchy, parish, special spiritual service, pastoral centre

Úvod

V tomto příspěvku chceme krátce představit právní řešení potřeby pastorační péče o jazykové a obřadní menšiny, jaké dává kanonické právo katolické církve. Budeme přitom vycházet

především ze dvou nejzákladnějších právních dokumentů katolické církve – Kodexu kanonického práva určeného pro latinskou církev (*Codex iuris canonici* z r. 1983 – dále jen „CIC/1983“)¹ a Kodexu práva východních církví určeného pro východní katolické (*Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* z r. 1990 – dále jen „CCEO“).² Citace z těchto kodexů je z ohledu na čtenáře vhodnější uvádět nikoli v latinském originálu, ale v úředním překladu; a protože dosud neexistuje úřední český překlad CCEO do češtiny (a navíc je tento příspěvek spojen s konáním konference ve Slovenské republice), pro možnost snazšího srovnávání obou kodexů jsou oba kodexy citovány ve slovenském úředním překladu.³

První část příspěvku je zaměřena na vyjasnění některých pojmů spojených s tématem příspěvku a užitých v jeho nadpisu. Druhá část stručně představuje široké vymezení pastorační odpovědnosti biskupů. Třetí a čtvrtá část jsou již věnovány samotným podobám pastorační péče o jazykové a obřadní menšiny: nejprve cestou zřízení místních církví s vlastním hierarchií, poté speciálními strukturám v rámci jednotlivých místních církví.

1 Vymezení pojmů

Ne nadarmo praví prastaré úsloví: *qui bene distinguit, bene docet*. Proto se v této kapitole chceme krátce věnovat dvěma potřebným rozlišením, jejichž vyjasnění by mělo pomoci k pochopení našeho příspěvku, zvláště pak jeho nadpisu.

1.1 Jazyk, nebo národnost?

Původním znění titulu našeho příspěvku, jak jsme je nahlásili pro konferenci Trnavské právnícké dny konanou v r. 2018, bylo „Pastorační péče o národnostní a obřadní menšiny v katolické církvi“. Je však národnost a jazyk totéž?

Protože záměrně nechceme vstupovat do problematiky historického vývoje sebechápání národa, omezíme se na výklad pojmů použitých v kanonickém právu, především v jeho

¹ *Codex iuris canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25. 1. 1983). In *Acta Apostolicae Sedis* (dále jen „AAS“) LXXV (1983) pars II, s. 1-320, correctiones: *Appendix de die 22 Septembris 1983*, s. 321-324. Též In *Enchiridion Vaticanum 8. Documenti ufficiali della Santa Sede (compreso Codex Iuris Canonici) 1982 – 25 gennaio 1983*, parte II, s. 1-833.

² *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (18. 10. 1990). Roma : Typis Polyglottis Vaticanis, 1990. XXXIV + 381 s. ISBN 88-209-1719-X. Též In *Enchiridion Vaticanum 12. Documenti ufficiali della Santa Sede (compreso Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium) 1990*, parte II, s. 1-887.

³ *Kódex kánonického práva 1983. Latinsko-slovenské vydanie*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha pre KBS, 1996. 893 s. ISBN 80-7162-227-3. Dostupné online na <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/kodex-kanonického-prava> [cit. 14. 9. 2018], a *Kódex kánonov východných církví: promulgovaný pápežom Jánom Pavlom II. Codex canonum ecclesiarum orientium : auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*. Lublin : Gaudium, 2012. 882 s. ISBN 978-83-7548-090-0. Dostupné online na <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/kodex-kanonického-prava/c/cceo> [cit. 14. 9. 2018].

kodech, a to tím spíše, že se oba tyto výrazy vyskytují vedle sebe v kánonech výrazně se týkajících našeho tématu (o nichž meritorně pojednáme níže):

CIC/1983, kán. 518. Farnosť má byť podľa všeobecného pravidla územná, má totiž zahrňovať všetkých veriacich určitého územia; kde je to však užitočné, majú sa ustanoviť osobné farnosti vzhľadom na obrad, reč, národnosť veriacich nejakého územia, ako aj z iného dôvodu vymedzené.

CCEO, kán. 280 § 1. Farnosť má byť podľa všeobecného pravidla územná, má totiž zahrňovať všetkých veriacich v Krista určitého územia; kde je to však užitočné, podľa uváženia eparchiálneho biskupa po konzultácii s presbyterskou radou, majú sa zriadiť osobné farnosti vzhľadom na národnosť, reč, príslušnosť veriacich v Krista k inej cirkvi sui iuris, ako aj vymedzené z iného dôvodu.

Je zřetelné, že se v těchto kánonech termíny „národ“ a „jazyk“ (latinsky *natio* a *lingua*) staví vedle sebe jako dvě různé skutečnosti. Poznání jejich významu v kanonickém právu nám velmi pomůže objasnit analýza užívání těchto dvou výrazů v CIC/1983.⁴ Zatímco výraz *natio* je jednoznačně užíván ve smyslu teritoriálním, označujícím takto politický útvar neboli zpravidla stát, výraz *lingua* naprosto jednoznačně označuje jazyk ve smyslu lingvistickém.⁵ Stejně užívání těchto dvou výrazů je patrné ze samotného textu CCEO v paralelních kánonech.⁶

Právě tento rozdíl nás vedl ke změně názvu tohoto příspěvku, protože – jak ukáže níže uvedený meritorní výklad – v případě zřizování personálních farností jedná v České republice vždy o zřízení na bázi jazykové příslušnosti, a ne státní příslušnosti.

1.2 Obrád, nebo církev sui iuris?

Používání výrazů obrád (*ritus*) a církev *sui iuris* je zapeklitější.⁷ Je nutno přiznat, že rozhraničení významu těchto dvou termínů nikterak nebylo zřetelné tvůrcům CIC/1983, kteří v souvislosti s přijetím křtu a začlenění do konkrétní partikulární církve⁸ zavedli v kán. 111 a 112 matoucí obraty *Ecclesia ritualis* a *Ecclesia ritualis sui iuris*,⁹ čímž bylo akcentováno hledisko obradu, aniž by však samotný termín „obřad“ byl v CIC/1983 vysvětlen.

O sedm let mladší, ale v mnoha směrech daleko propracovanější CCEO však tyto dva výrazy zcela zřetelně rozlišuje v kán. 27 a 28:

Kán. 27 – Církev sui iuris sa v tomto kódexe nazýva skupina veriacich v Krista, spojená hierarchiou podľa normy práva, ktorú ako sui iuris výslovne alebo mlčky uznala najvyššia autorita Cirkvi.

⁴ Zde můžeme vyjít z velmi užitečné publikace OCHOA, X. 1984. *Index verborum ac- jak ukáže níže podaný meritorní výklad – se při locutionum Codicis iuris canonici*. Editio secunda et completa. Città del Vaticano : Libreria Editrice Lateranense, 1984. XVI + 593 s. ISBN 84-499-7498-4.

⁵ Tamtéž, heslo *Natio, onis* na s. 287a, heslo *Lingua, ae* na s. 264b.

⁶ Paralelní kánony lze snadno dohledat díky synopsím, např. FÜRST, C. G. 1992. *Canones-Synopse zum Codex Iuris Canonici und Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*. Freiburg – Basel – Wien : Herder, 1992. VIII + 214 s. ISBN 3-451-22636-7.

⁷ Viz např. DVOŘÁČEK, J. 2014. *Východní kanonické právo. Úvod do studia*. Praha : Apoštolský exarchát řeckokatolické církve a Institut sv. Kosmy a Damiána, 2014, s. 42-44, a též DVOŘÁČEK, J. 2016. Pojem církve *sui iuris* v současném církevním právu. In *Studia theologica*. 2016, roč. 18, č. 2, s. 106-111.

⁸ Na rozdíl od úzu prosazovaného některými českými teology (např. profesorem dogmatiky Ctíradem Pospíšilem) i Českou biskupskou konferencí nepoužívám označení „partikulární církve“ primárně pro církve místní, jejichmi primárními představiteli jsou v latinské církvi diecéze a ve východních církevních eparchie, ale právě pro církve *sui iuris*.

⁹ Srov. OCHOA, op. cit., s. 159b.

Kán. 28 – § 1. Obrad je liturgické, teologické, duchovné a disciplinárne dedičstvo, odlišené kultúrou a historickými okolnosťami národov, ktoré sa vyjadruje spôsobom prežívania viery vlastným každým cirkvi sui iuris.

§ 2. Obrady, o ktorých kódex pojednáva, sú tie, ak nie je zrejme iné, ktoré pochádzajú z tradícií Alexandrijskej, Antiochijskej, Arménskej, Chaldejskej a Konštantínopolskej.

Pregnantně lze říci: každá církev *sui iuris* náleží ke konkrétnímu obřadu, ale pro jeden obřad může existovat více církví *sui iuris*, zvláště pro byzantský obřad, který je nejrozšířenějším východním obřadem a k němuž náleží řeckokatolíci ve Slovenské republice i v České republice; na druhé straně však i celá latinská církev je označována jako církev *sui iuris*.¹⁰ I zde však existuje zřetelný rozdíl: zatímco řeckokatolická církev na Slovensku má postavení metropolitní církve *sui iuris* dle CCEO kán. 155, apoštolský exarchát v České republice zřízený dle CCEO kán. 311 je nejen podřízen přímo Apoštolskému stolci, ale je také dle své zřizovací listiny určen pro všechny katolíky byzantského obřadu žijící na území České republiky, a to bez ohledu na jejich příslušnost k církvi *sui iuris* – toto je dle kanonického práva dost výjimečné, ne však zcela ojedinělé řešení.¹¹

Terminologický nedostatek CIC/1983 byl ve značné míře napraven nedávným papežským dokumentem, apoštolským listem papeže Františka daným motu proprio *De concordia inter Codices* z r. 2016¹² – ten se však nedotkl všech kánonů CIC/1983, kde se slovo „obřad“ vyskytuje, především také ne – což je pro nás velmi významné – výše citovaného kán. 518.

Vzhledem k tomu, že pro katolíky jiných východních obřadů není ani ve Slovenské republice, tím spíše v České republice zřízena samostatná vlastní hierarchická jednotka, a proto při pastorační péči o ně je z praktického hlediska důležitější hledisko obřadu než příslušnosti k církvi *sui iuris*, dovolili jsme si v nadpisu tohoto příspěvku ponechat slovo „obřadní“.

2 Vymezení pastorační odpovědnosti biskupů

2.1 Lokální pravomoc a odpovědnost na celocírkevní rovině

Zpravidla jsou biskupové z hlediska své působnosti obvykle chápáni jako biskupové s „místním posláním“, tedy v diecézích, a s papežským posláním, zvl. v Římské kurii a papežští vyslanci.

Ze samotné povahy biskupského svěcení však plyne začlenění každého vysvěceného biskupa do biskupského kolegia, chápáného jako pokračování kolegia apoštolů, což jasně zdůrazňuje takřka stejnými slovy jak CIC/1983, tak v kán. 336 a CCEO v kán. 49:

¹⁰ PONTIFICIO Consiglio per i Testi Legislativi. Nota explicativa quoad can. 1 CCEO (8. 12. 2011). *Communicações* 43 (2011), s. 315-316.

¹¹ DVOŘÁČEK, J. 2016. Apoštolský exarchát v České republice a jeho právní postavení. In *Revue církevního práva*. 2016, roč. 63, č. 1, s. 80-82.

¹² FRANCISCUS. Litterae apostolicae motu proprio datae *De concordia inter Codices quibus nonnullae normae Codicis Iuris Canonici immutantur* (31. 5. 2016). In *Acta Apostolicae Sedis*. 108 (2016), s. 602-606.

CIC/1983, kán. 336. Kolégium biskupov, ktorého hlavou je Najvyšší veľkňaz a jeho členmi sú biskupi na základe sviatostnej konsekrácie a hierarchického spoločenstva s hlavou a členmi kolégia a v ktorom apoštolský zbor nepretržite pretrváva, je spolu so svojou hlavou a nikdy bez tejto hlavy aj subjektom najvyššej a plnej moci nad celou Cirkvou.

CCEO, kán. 49. Kolégium biskupov, ktorého hlavou je rímsky veľkňaz a jeho členmi sú biskupi na základe sviatostnej vysviacky a hierarchického spoločenstva s hlavou a členmi kolégia, a v ktorom apoštolský zbor nepretržite pretrváva, je spolu so svojou hlavou a nikdy bez tejto hlavy aj subjektom najvyššej a plnej moci nad celou Cirkvou.

Zároveň je v CIC/1983 v kán. 375 § 2 zdôraznené, že biskupové musí vykonávať svoju službu v hierarchickom spoločenstve:

Biskupi samou biskupskou konsekráciou prijímajú s úlohou posväcovať aj úlohu učiť a riadiť, ktoré však vzhľadom na ich povahu môžu vykonávať iba v hierarchickom spoločenstve s hlavou kolégia a jeho členmi.

Partikulárni poslání diecézného biskupa zdôrazňuje CIC/1983 v kán. 369 a 381 § 1 a obdobne v CCEO kán. 177 § 1 a 178:

CIC/1983, kán. 369. Diecéza je podiel Božieho ľudu, ktorý sa zveruje biskupovi, aby ho za spolupráce presbyteria duchovne pásol, tak aby tým, že sa vinie k svojmu pastierovi a ním na základe Evanjelia a Eucharistie v Duchu Svätom zhromaždený, utváral partikulárnu cirkev, v ktorej je skutočne prítomná a účinkuje jedna, svätá, katolícka a apoštolská cirkev Kristova.

CCEO, kán. 177 § 1: Eparchia je podiel Božieho ľudu, ktorý sa zveruje biskupovi, aby ho za spolupráce presbyteria duchovne pásol, tak aby prilhúť k svojmu pastierovi, ktorý ho evanjeliom a Eucharistiou zhromažďuje v Svätom Duchu, utváral partikulárnu cirkev, v ktorej je skutočne prítomná a účinkuje jedna, svätá, katolícka a apoštolská Cirkev Kristova.

Kán. 381. § 1. Diecéznemu biskupovi v diecéze, ktorá mu bola zverená, patrí všetka riadna, vlastná a bezprostredná moc, ktorá sa vyžaduje na vykonávanie jeho pastierskej úlohy, s výnimkou káz, ktoré sú na základe práva alebo dekrétu Najvyššieho veľkňaza rezervované najvyššej alebo inej cirkevnej vrchnosti.

Kán. 178. Eparchiálny biskup, ktorému je zverená pastorácia eparchie vo vlastnom mene, aby ju pásol ako vikár a legát Krista; moc, ktorú v mene Kristovom osobne vykonáva, je vlastná, riadna a bezprostredná, aj keď jej vykonávanie usmerňuje najvyššia cirkevná autorita a môže byť určitým spôsobom ohraničená s ohľadom na úžitok Cirkvi alebo veriacich v Krista.

Toto dvojité poslání jasne zdôrazňujú mimokodexové dokumenty: z doby pred promulgáciou CIC/1983 najvýraznejší dokument dvou kongregácií, pro řeholníky a sekulární instituty a pro biskupy, o jejich spolupráci *Mutuae relationes* z roku 1978¹³ obzvláště v č. 18, v nedávné době dosud poslední direktář pro službu biskupů *Apostolorum successores* v č. 13:¹⁴

Pro svou příslušnost ke sboru biskupů má biskup starost o všechny církve a je spojen s ostatními členy sboru biskupským bratrstvím a pevným poutem, které spojuje biskupy s hlavou sboru; to od

¹³ Sacra congregatio pro religiosis et institutis saecularibus – Sacra congregatio pro episcopis. *Notae directivae Mutuae relationes pro mutuis relationibus inter episcopos et religiosos in Ecclesia* (14. 5. 1978). In AAS. 70 (1978), s. 473-506.

¹⁴ Congregazione per i vescovi. *Direttorio per il ministero pastorale dei Vescovi Apostolorum Successores* (22. 2. 2004). In *Enchiridion Vaticanum* 22 (2006), s. 1768-1769; český překlad: *Direktorium pro pastýřskou službu biskupů Apostolorum successores*. Praha : Česká biskupská konference, 2011. 227 s.

každého biskupa vyžaduje, aby spolupracoval s papežem, hlavou biskupského sboru, jemuž je kvůli svrchované pravomoci nad celou církví svěřeno poslání přinášet všem lidem světlo evangelia.

Na prvním místě musí být biskup účinným znamením a podporovatelem jednoty v místní církvi, kterou reprezentuje v rámci všeobecné církve. Musí mít starost o celou církev, která přispívá k dobru celého Božího lidu, i kdyby nebyla vykonávána individuálně vůči konkrétním věřícím s právní pravomocí. [...] Biskup nemá nikdy zapomínat na pastorační princip, že řízením své místní církve přispívá k dobru celého Božího lidu, který je společenstvím církví.

2.2 Starost nejen o sobě podřízené katolíky

Rovněž tak, možná i překvapivě, je v obou kodexech stanovena vskutku veliká šíře pastorační starostlivosti biskupa:

CIC/1983, kán. 383. § 1. Diecézný biskup vo vykonávaní svojej úlohy pastiera má byť starostlivý voči všetkým veriácim, ktorí sú zverení do jeho starostlivosti, bez ohľadu na ich vek, postavenie alebo národnosť, či už bývajú na jeho území, alebo sa na ňom dočasne zdržiavajú, pričom svojho apoštolského ducha má zamerať aj na tých, ktorí vzhľadom na svoje životné podmienky nemôžu v dostačujúcej miere požívať riadnu pastoračnú starostlivosť, ako aj na tých, ktorí prestali viesť praktický náboženský život.

§ 2. Ak má vo svojej diecéze veriácich rozličného obradu, má sa postarať o ich duchovné potreby buď cez kňazov alebo farnosti toho istého obradu, buď cez biskupského vikára.

§ 3. Voči bratom, ktorí nie sú v plnom spoločenstve s katolíckou cirkvou, sa má správať vládne a láskavo a rozvíjať aj ekumenizmus, ako ho chápe Cirkvev.

§ 4. Nepokrstených má mať za takých, ktorí sú mu zverení v Pánovi, aby aj im zažiarila Kristova láska, ktorej biskup musí byť svedkom pred všetkými.

CCEO, kán. 192. § 1. Eparchiálny biskup vo vykonávaní svojej úlohy pastiera má byť starostlivý voči všetkým veriácim v Krista, ktorí sú zverení do jeho starostlivosti, bez ohľadu na ich vek, postavenie alebo národnosť, alebo príslušnosť k cirkvi sui iuris, či už bývajú na území eparchie, alebo sa na ňom dočasne zdržiavajú, pričom svojho apoštolského ducha má zamerať aj na tých, ktorí vzhľadom na svoje životné podmienky nemôžu v dostačujúcej miere požívať riadnu pastoračnú starostlivosť, ako aj na tých, ktorí prestali viesť praktický náboženský život.

§ 2. Osobitným spôsobom sa má eparchiálny biskup starať, aby všetci veriaci v Krista, zverení jeho starostlivosti, napomáhali jednote medzi kresťanmi podľa zásad schválených Cirkvou.

§ 3. Eparchiálny biskup má mať nepokrstených za takých, ktorí sú mu zverení v Pánovi, a starať sa, aby aj im zo svedectva veriácich v Krista, žijúcich v cirkevnom spoločenstve, zažiarila Kristova láska.

[...]

Z výše uvedeného textu jednoznačne vyplývá starost o jazykové menšiny i obřadní menšiny – jde nyní spíše o to, jakým způsobem ji strukturalizovat. O tom pojednávají následující dvě kapitoly.

3 Zřízení místních církví s vlastním hierarchou

V případě zřizování samostatných struktur pro jazykové nebo obřadní menšiny je patrný dvojitý, velmi odlišný přístup, a to především stálým a jasným postojem Apoštolského stolce,

neboť v CIC/1983 je zriazovanie miestnych cirkví vyhradené najvyššej cirkevnej autorite, v CCEO pak – s výjimkou neautonomných struktur v rámci patriarchálnej cirkve alebo vrchného arcibiskupstva – Apoštolskému stolci:

CIC/1983, kán. 372 § 1. Má byť pravidlom, že podiel Božieho ľudu, ktorý tvorí diecézu alebo niektorú inú partikulárnu cirkev, má byť ohraničený istým územím, tak aby zahrnoval všetkých veriacich, bývajúcich na tom území.

§ 2. Predsa však tam, kde by sa to podľa úsudku najvyššej cirkevnej vrchnosti po vypočutí mienky Konferencií biskupov, ktorých sa to týka, videlo užitočné, na tom istom území sa môžu zriadiť partikulárne cirkvi, rozlíšené podľa obradu veriacich alebo z iného podobného dôvodu.

Kán. 373. Iba najvyššia cirkevná vrchnosť má právo zriaďovať partikulárne cirkvi; ak sú zákonne zriadené, samým právom majú právnu subjektivitu.

CCEO, kán. 177 § 2. Pri zriaďovaní, zmene a rušení eparchií v hraniciach územia patriarchálnej cirkvi sa má zachovať kán. 85 § 1; v ostatných prípadoch zriaďovanie, zmena a rušenie eparchií náleží jedine Apoštolskej stolici.

Kán. 311 § 2. Pri zriadení, zmene a zrušení exarchátu, ktorý sa nachádza v hraniciach územia patriarchálnej cirkvi, treba zachovať kán. 85, § 3; zriadenie, zmena a zrušenie ostatných exarchátov prislúcha jedine Apoštolskej stolici.

Kán. 152. Čo sa v spoločnom práve týka patriarchálnych cirkví alebo patriarchov, týka sa aj väčších arcibiskupských cirkví alebo väčších arcibiskupov, ak spoločným právom výslovne nie je nariadené ináč, alebo nie je zrejme iné z povahy vecí.

V prípade jazykových menšín Apoštolský stolec zohľadňuje fakt, že v súčasnej dobe jazykové odlišnosti často vedú k napätím, ba animozitám, a preto nezriazuje miestni cirkve podľa jazykového kritéria, ačkoli to znenie CIC/1983 kán. 372 § 2 výslovne nevyklucuje.

V prípade obrádných menšín je ze strany Apoštolského stolca daleko väčšia otvorenosť pro hľadanie vhodných riešení, ktorými môžu byť eparchie či exarchát podriadené patriarchálnej cirkvi alebo vrchnému arcibiskupstvu (či *per analogiam* metropolitnej cirkvi *sui iuris*) a nachádzajú sa mimo jej/ jeho území, alebo eparchie alebo exarcháty podriadené priamo Apoštolskému stolci. V prípade Českej republiky je zriadené apoštolské exarchát, v prípade Slovenskej republiky metropolitnej cirkve *sui iuris*.

Pro spolupráci viacerých cirkví *sui iuris* na témže území predvída CCEO možnosť vytvorenia shromáždění biskupov viacerých cirkví *sui iuris*, mající postavenie koordinačného a konzultačného orgánu, obdobné jak je tomu v latinskej cirkvi v prípade biskupskej konferencie:

§ 2. Aby dekréty, o ktorých sa hovorí v § 1, mohli plenárne zasadanie platne vyniesť, musí ich odhlasovať aspoň dvojtretinová väčšina biskupov, ktorí patria do Konferencie s rozhodujúcim hlasom; záväznú účinnosť nadobúdajú, ak po preskúmaní Apoštolskou stolicou boli zákonne vyhlásené.

§ 3. Spôsob vyhlásenia a čas, odkedy dekréty nadobudnú účinnosť, vymedzuje sama Konferencia biskupov.

§ 4. V prípadoch, keď ani univerzálne právo, ani osobitný mandát Apoštolskej stolice neudelili Konferencii biskupov moc, o ktorej sa hovorí v § 1, kompetencia jednotlivých diecéznych biskupov ostáva nedotknutá a ani Konferencia, ani jej predseda nemôžu konať v mene všetkých biskupov, ak všetci jednotliví biskupi nedali súhlas.

CCEO, kán. 322 § 1. Tam, kde sa to podľa uváženia Apoštolskej stolice zdá užitočné, patriarchovia, metropolitni metropolitných cirkví sui iuris, eparchiálni biskupi, a ak štáty vyžadujú, aj ostatní miestni hierarchovia viacerých cirkví sui iuris, aj Latinskej Cirkvi, vykonávajúci svoju moc v tom istom národe alebo kraji, majú byť zvolávaní patriarchom alebo inou autoritou, ktorú určila Apoštolská stolica na pravidelné zhromaždenia, aby sa cez výmenu skúseností, výmenu názorov a udeľované rady uskutočňovalo posvätné zjednotenie síl pre spoločné dobro cirkví, napomáhajúce jednote v činnosti a diele, rozširujúce dobro náboženstva a účinného zachovávanie cirkevnej disciplíny.

CIC/1983, kán. 447. Konferencia biskupov ako stála inštitúcia je zhromaždenie biskupov nejakej krajiny alebo určitého územia spoločne plniacich isté pastoračné úlohy pre veriacich svojho územia, aby sa čoraz viac vzťahovalo dobro, ktoré Cirkev poskytuje ľuďom najmä formami a spôsobmi apoštolátu, vhodne prispôsobenými okolnostiam času a miesta podľa normy práva.

Kán. 444 § 1. Konferencia biskupov môže vynášať všeobecné dekréty iba v prípadoch, v ktorých to predpisuje univerzálne právo alebo stanovuje osobitný mandát Apoštolskej stolice či už z vlastného popudu, alebo na žiadosť samej Konferencie.

§ 2. Rozhodnutia tohto zhromaždenia nemajú právne záväznú účinnosť, jedine že sa vzťahujú na to, čo nemôže spôsobiť žiadnu škodu obradu ktorejkoľvek cirkvi sui iuris alebo moci patriarchov, synod, metropolitov a tiež rád hierarchov a že súčasne boli prijaté aspoň dvoma tretinami hlasov členov, ktorí majú rozhodujúci hlas a boli schválené Apoštolskou stolicou.

§ 3. Rozhodnutie, hoci prijaté jednomyselne, ktoré akýmkoľvek spôsobom presahuje kompetenciu tohto zhromaždenia, je až do schválenia rímskym veľkňazom bez akéhokolvek účinku.

Spolupráce „většinové církve“ s neautonomními místními církvemi jiných obřadů není v CCEO výslovně řešena a musí být regulována *ad casum*, je však zmíněna v CIC/1983 v kán. 450 ke konci:

„... môžu byť pozvaní aj ordinári iného obradu, ktorí však majú len poradný hlas, ak štatút Konferencie biskupov neurčuje niečo iné“.

V České i Slovenské republice je kromě většinových latinských katolíků i poměrně značné množství katolíků byzantského obřadu; vzhledem k jejich většímu počtu na Slovensku je tu vytvořena metropolitní církev *sui iuris*, zatímco v České republice je jedinou takovou strukturou apoštolský exarchát. Vzhledem ke státní legislativě jsou v obou státech tyto dvě „větve“ registrovány jako samostatné církve, církev římskokatolická a církev řeckokatolická. V obou státech jsou dle stanov latinské biskupské konference jejími členy se stejnými oprávněními hlasovat jako příslušní latinští biskupové.¹⁵

4 Další řešení v rámci jednotlivých místních církví

4.1 Stanovení pastorační péče v části místní církve

Pro větší počet věřících, v našem případě zpravidla pro více farností, může být ustanoven v latinské církvi biskupský vikář, ve východních katolických církvích synel:

¹⁵ Štatút Konferencie biskupov Slovenska (2016), čl. 3, § 2. Dostupné online na <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/konferencia-biskupov-slovenska/p/osobitne-dokumenty/c/statut-kbs> [cit. 15. 9. 2018]; Stanovy České biskupské konference. In Stanovy České biskupské konference, Jednací a organizační řád České biskupské konference, Jednací řád komisi České biskupské konference, Jednací řád rad biskupů-delegátů (rad ČBK), Statut rady Iustitia et pax Česká republika, Organizační řád generálního sekretariátu České biskupské konference. Praha : Česká biskupská konference, 2009. 46 s. Čl. 3, s. 5.

CIC/1983, kán. 476. Kedykoľvek to správne riadenie diecézy vyžaduje, diecézny biskup môže ustanoviť jedného alebo viacerých biskupských vikárov, ktorí totiž alebo vo vymedzenej časti diecézy, alebo v istom druhu záležitostí, alebo pre veriacich vymedzeného obradu, alebo pre určité skupiny ľudí budú mať takú istú riadnu moc, aká na základe univerzálneho práva prislúcha generálnemu vikárovi podľa normy nasledujúcich kánonov.

Jejich pravomoc je také vymezena obdobně:

CIC/1983, kán. 479 § 2. Biskupskému vikárovi na základe samého práva prislúcha tá istá moc, o ktorej sa hovorí v § 1, ale pre vymedzenú časť územia alebo pre druh záležitostí, alebo pre veriacich vymedzeného obradu alebo len vymedzenej skupiny, pre ktoré a pre ktorých je ustanovený, s výnimkou tých káz, ktoré biskup rezervoval sebe alebo generálnemu vikárovi, alebo ktoré podľa práva vyžadujú zvláštny mandát biskupa.

§ 3. Generálnemu vikárovi, ako aj biskupskému vikárovi v rámci ich kompetencie patria aj trvalé splnomocnenia, udelené Apoštolskou stolicou biskupovi, ako aj vykonávanie reskriptov, ak sa výslovne nestanovilo niečo iné alebo diecézny biskup nebol zvolený so zreteľom na osobu.

CCEO, kán. 246. Kedykoľvek to vyžaduje správne riadenie eparchie, môžu byť ustanovení jeden alebo viacerí synceli, ktorí samým právom vo vymedzenej časti eparchie alebo v istom druhu záležitostí, alebo pre veriacich v Krista zapísaných do inej cirkvi sui iuris, či pre určité skupiny osôb majú takú istú moc, aká spoločným právom patrí protosyncelovi.

CCEO, kán. 248 § 1. Ak nie je spoločným právom výslovne nariadené ináč, protosyncelovi v celej eparchii, syncelom však v rámci im udeleného úradu patrí tá istá výkonná riadiaca moc ako eparchiálnemu biskupovi, s výnimkou toho, čo si eparchiálny biskup vyhradil pre seba alebo pre iných, alebo ktoré z práva vyžadujú jeho osobitný mandát, bez ktorého akt, pre ktorý sa takýto mandát vyžaduje, je neplatný.

§ 2. Protosyncelovi a syncelom v rámci ich kompetencie patria aj habituálne splnomocnenia udelené Apoštolskou stolicou eparchiálnemu biskupovi, ako aj vykonávanie reskriptov Apoštolskej stolice alebo patriarchu, ak sa výslovne nestanovilo niečo iné, alebo eparchiálny biskup nebol zvolený so zreteľom na osobu.

Je evidentní, že pro náležitou duchovní péči je potřebné, aby biskupský vikář byl téhož jazyka nebo téhož obradu jako věřící, jimž má sloužit (ačkoli to žádný předpis nestanoví).

Nakolik je nám známo, tato možnost není dosud využita v České republice ani ve Slovenské republice.

4.2 Na úrovni farností

Další možností péče o jazykové nebo obřadní menšiny je zřízení personálních farností:

CIC/1983, kán. 518. Farnost má být podľa všeobecného pravidla územná, má totiž zahrnovat všetkých veriacich určitého územia; kde je to však užitočné, majú sa ustanoviť osobné farnosti vzhľadom na obrad, reč, národnosť veriacich nejakého územia, ako aj z iného dôvodu vymedzené.

CCEO, kán. 280 § 1. Farnost má byť podľa všeobecného pravidla územná, má totiž zahrňovať všetkých veriacich v Krista určitého územia; kde je to však užitočné, podľa uváženia eparchiálneho biskupa po konzultácii s presbyterskou radou, majú sa zriadiť osobné farnosti vzhľadom na národnosť, reč, príslušnosť veriacich v Krista k inej cirkvi sui iuris, ako aj vymedzené z iného dôvodu.

Direktorium pro pastýřskou službu biskupů *Apostolorum successores* v č. 206 fakticky obsahuje výklad obratu „z jiného důvodu“ tím, že jako důvod uvádí péči o rozptýlené homogenní skupiny věřících.

Musíme přiznat, že nám není známo, že by na Slovensku byly zřízeny jiné personální farnosti než v Ordinariátu Ozbrojených sil a ozbrojených sborů. V České republice jsou v některých větších městech zřízeny akademické farnosti, což však není předmětem našeho bádání. Není zřízena jediná farnost pro obřadní menšinu, zato je – ale pouze v Praze – zřízeno několik personálních farností pro jazykové menšiny: slovenskou, polskou a maďarskou.

Jako příklad personálního vymezení farnosti uvádím výňatek z dekretu zřizujícího maďarskou personální farnost:

Maďarská římskokatolická farnost (dále jen „farnost“) je osobní farností a společenstvím římskokatolických křesťanů maďarské národnosti a jejich rodinných příslušníků ve smyslu kan. 518 a 204 CIC.

Ke společenství této farnosti zvláštním způsobem náleží i katechumeni maďarské národnosti, a to podle ustanovení kan. 206 a 1183 § 1 CIC.

Ustanovení o příslušnosti k farnosti plně respektuje čl. 15 Listiny základních práv a svobod, podle kterého je svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání zaručena. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání.

Příslušnost k farnosti se nabývá splněním obou následujících podmínek současně:

1. jedná se o římskokatolického křesťana nebo křesťanku (katechumena, katechumenku) maďarské národnosti;
2. získání trvalého nebo přechodného kanonického bydliště v Arcidiecézi pražské ve smyslu kan. 102 CIC (bez újmy kan. 262 CIC).

Příslušnost k farnosti nabývají rovněž rodinní příslušníci těchto osob, přičemž za rodinné příslušníky jsou považováni manžel, manželka a děti bydlící ve společné domácnosti s farníkem splňujícím podmínky uvedené výše v bodech 1 a 2.

Příslušnost k farnosti se pozbývá okamžikem nesplnění alespoň jedné z výše uvedených podmínek (viz bod 1 a 2); stejným okamžikem pozbývají příslušnost k farnosti rodinní příslušníci těchto osob, pokud jim nevzniklo současně členství ve farnosti z jiného důvodu.

4.3 Ostatní formy duchovní péče

Kanonické právo v CIC/1983 (ne však v CCEO) nařizuje postarat se o pastorační specifických skupin jiným způsobem než zřízením farnosti nebo kvazifarnosti, tedy uplatnit i další možné struktury určené pro kategoriální pastorační:

Kán. 516 § 2. Kde sa niektoré spoločenské nemôžu zriadiť ako farnosť alebo akobyfarnosť, diecézny biskup sa má o ich pastoračnú starostlivosť postarať iným spôsobom.

4.3.1 Speciální duchovní správy

Přímo v CIC/1983 (ne však v CCEO) jsou specifikovány speciální duchovní správy, v jejichž čele stojí kněz nesoucí titul „kaplan“ (slovensky „duchovní správca“):

Kán. 564. Duchovní správca je kňaz, ktorému sa nastálo zveruje aspoň sčasti pastoračná starostlivosť o nejaké spoločenstvo alebo osobitnú skupinu veriacich, ktorú treba vykonávať podľa normy univerzálneho a partikulárneho práva.

Kán. 566 § 1. Je potrebné, aby duchovný správca bol poverený všetkými splnomocneniami, ktoré vyžaduje správna pastoračná starostlivosť. Okrem tých, ktoré sa udeľujú partikulárnym právom alebo zvláštnym delegovaním, duchovný správca má na základe úradu splnomocnenie spondať veriacich, zverených jeho starostlivosti, hlásať im Božie slovo, vysluhovať viatikum a pomazanie chorých, ako aj udeliť sviatosť birmovania tým, ktorí sa nachádzajú v nebezpečenstve smrti.

Kán. 568. Pre tých, ktorí pre životné podmienky nemôžu požívať riadnu starostlivosť farárov, ako sú vystaňovalci, vyhnanci, utečenci, kočovníci, plaviaci sa, majú sa podľa možnosti ustanoviť duchovní správcovia.

4.3.2 Pastorační centra

Téma speciální či kategoriální pastorační služby blíží rozvíjí Direktorium pro pastorační službu biskupů *Apostolorum successores* v č. 215, zvl. v odst. d):

Za určitých okolností, jako je nárůst přílivu imigrantů v městské čtvrti nebo značné rozptýlení určitých komunit, může biskup přistoupit ke zřízení pastoračního centra: totiž místa, kde se budou slavit bohoslužby nebo provádět katecheze a kde se budou konat jiné aktivity (charitativní, kulturní, služby atd.) ve prospěch věřících. Pro zajištění důstojnosti bohoslužby je vhodné vybavit pastorační centrum prostým a vhodným kostelem nebo kaplí.

Pastorační centrum může být svěřeno farnímu vikáři a záviset se všemi účinky na místním faráři. Pro řízení centra a jeho každodenní činnost se může vyžadovat spolupráce řeholníků nebo laiků, ti vykonávají své funkce v souladu se svým stavem.

4.3.3 Pastorační lidé na cestách

Tématu pastorační lidí na cestách se dotýká velmi krátce Direktorium pro pastorační službu biskupů *Apostolorum successores* v č. 20D odst. b):

Dnes více než v minulosti se jeví jako důležité, aby biskup organizoval vhodnou pastorační péči v turistických lokalitách vytvořením filiálních kostelů a modliteben ve farnostech – podle možnosti diecéze – v blízkosti hlavních komunikací, nádraží a letišť.

Více toto téma je načrtnuto v dokumentu *Pokyny pro pastorační lidi na cestách* vydaném Papežskou radou pro pastorační migrantů a lidí mimo domov z r. 2007:

82. Pokud jde o tuto specifickou pastorační péči, existují iniciativy v různých zemích, z nichž některé jsou skutečně kreativní a mají dobré konkrétní výsledky. Myslíme si například na kaple (pevné nebo mobilní) po dálnicích, na liturgie, které se pravidelně slaví ve velkých uzlech silnic, na dálnicích a na parkovištích pro kamiony. Připomeňme si místa, kde se prodávají náboženské předměty, nebo křesťanská pomocná a informační střediska pro cestující a provozovatele, železniční a autokarové stanice, místa pro setkání, ve farnostech, na samotných dálnicích, na hranicích; činnosti řízené kněžími a náboženstvími, nebo dokonce laickými pastoračními pracovníky.

V těchto situacích hraje jistě velkou roli jazykové hledisko z hlediska osob, pro něž je tato pastorační určena.

Závěr

Zpracování tématu pastorační péče o jazykové a obřadní menšiny v katolické církvi se ukázalo být poměrně zajímavým a dost obsáhlým. Nejprve vedlo k vyjasnění užívání dvou dvojic výrazů: národ oproti jazyk a obřad oproti církev *sui iuris*, z tohoto hlediska je název příspěvku pragmatickým kompromisem. V poukázání na šíři pastorační péče biskupů se snaží ukázat, že služba především diecézních a eparchiálních biskupů není omezena na katolíky na jim svěřeném území, ale je to jak podíl na starosti o světovou církev, tak také poslání vůči dalším skupinám osob, a to i nevěřícím, zvláště k osobám ohroženým, což bývá často situace menšin. Představuje pak konkrétní způsoby péče spíše o obřadní menšiny zřizováním specifických místních církví a péče spíše o jazykové, ale i obřadní menšiny v rámci struktur uvnitř místních církví: farností, speciálních duchovních správ, pastoračních center a míst služby především lidem na cestách.

LITERATURA

1. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (18. 10. 1990). Roma : Typis Polyglottis Vaticanis, 1990. XXXIV + 381 s. ISBN 88-209-1719-X. Těž In *Enchiridion Vaticanum* 12. *Documenti ufficiali della Santa Sede (compreso Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium)* 1990, parte II, s. 1-887; slovenský překlad: *Kódex kánonov východných cirkví: promulgovaný pápežom Jánom Pavlom II.* = *Codex canonum ecclesiarum orientalium : auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*. Lublin : Gaudium, 2012, 882 s. ISBN 978-83-7548-090-0. Dostupné online na <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/kodex-kanonickeho-prava/c/cceo> [cit. 14. 9. 2018].
2. *Codex iuris canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25. 1. 1983). In *Acta Apostolicae Sedis* (dále jen „AAS“) LXXV (1983) pars II, s. 1-320, correctiones: *Appendix de die 22 Septembris* 1983. s. 321-324. Těž In *Enchiridion Vaticanum* 8. *Documenti ufficiali della Santa Sede (compreso Codex Iuris Canonici)* 1982 – 25 gennaio 1983, parte II, s. 1-833; slovenský překlad: *Kódex kánonického práva* 1983. *Latinsko-slovenské vydanie*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha pre KBS, 1996. 893 s. ISBN 80-7162-227-3. Dostupné online na <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/kodex-kanonickeho-prava> [cit. 14. 9. 2018].
3. *Congregazione per i vescovi. Direttorio per il ministero pastorale dei Vescovi Apostolorum Successores* (22. 2. 2004). In *Enchiridion Vaticanum* 22 (2006), s. 1768-1769; český překlad *Direktorium pro pastýřskou službu biskupů Apostolorum successores*. Praha : Česká biskupská konference, 2011, 227 s.
4. DVOŘÁČEK, J. 2017. Komentář k motu proprio *De Concordia inter Codices*. In *Revue církevního práva*, 2017, roč. 66, č.1, s. 27-38. ISSN 1211-1635.
5. DVOŘÁČEK, J. 2016. Pojem církve *sui iuris* v současném církevním právu. In *Studia theologica* 2016, roč. 18, č. 2, s. 105-117. ISSN 1212-857.
6. DVOŘÁČEK, J. 2014. *Východní kanonické právo. Úvod do studia*. Praha : Apoštolský exarchát řeckokatolické církve a Institut sv. Kosmy a Damiána, 2014. 161 s. ISBN 978-80-905948-0-7.

7. FRANCISCUS. *Litterae apostolicae motu proprio datae De concordia inter Codices quibus nonnullae normae Codicis Iuris Canonici immutantur* (31. 5. 2016). In AAS. 108 (2016), s. 602-606.
8. FÜRST, C. G. 1992. *Canones-Synopse zum Codex Iuris Canonici und Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*. Freiburg – Basel – Wien : Herder, 1992. VIII + 214 s. ISBN 3-451-22636-7.
9. OCHOA, X. 1984. *Index verborum et locutionum Codicis iuris canonici*. Editio secunda et completa. Città del Vaticano : Libreria Editrice Lateranense, 1984. XVI + 593 s. ISBN 84-499-7498-4.
10. Pontificio Consiglio della Pastorale per i Migranti e gli Itineranti. *Orientamenti per la pastorale della strada* (24. 5. 2007). Dostupné online na http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/migrants/pom2007_104-suppl/rc_pc_migrants_pom104-suppl_orientamenti-it.html [cit. 15. 9.2018].
11. Pontificio Consiglio per i Testi Legislativi. Nota explicativa quoad can. 1 CCEO (8. 12. 2011). *Communicationes* 43 (2011), s. 315-316.
12. Sacra congregatio pro religiosis et institutis saecularibus – Sacra congregatio pro episcopis. *Notae directivae Mutuae relationes pro mutuis relationibus inter episcopos et religiosos in Ecclesia* (14. 5. 1978). In AAS. 70 (1978), s. 473-506.
13. Stanovy České biskupské konference. In *Stanovy České biskupské konference, Jednací a organizační řád České biskupské konference, Jednací řád komisi České biskupské konference, Jednací řád rad biskupů-delegátů (rad ČBK), Statut rady Iustitia et pax Česká republika, Organizační řád generálního sekretariátu České biskupské konference*. Praha : Česká biskupská konference, 2009. 46 s. s. 5-13.
14. *Štatút Konferencie biskupov Slovenska (2016)*, čl. 3, § 2. Dostupné online na <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/konferencia-biskupov-slovenska/p/osobitne-dokumenty/c/statut-kbs> [cit. 15. 9.2018].
15. *Zřizovací listina maďarské římskokatolické farnosti Praha* ze dne 18. 10. 2017, čj. A/2017/12783.

KANONICKO-PRÁVNÍ ROZMĚR PASTORACE MIGRANTŮ

CANONICAL-LEGAL DIMENSION OF PASTORAL CARE OF MIGRANTS

Mgr. ThLic. ICLic. Monika Menke Th. D.

Katedra církevních dějin a církevního práva CMTF UP v Olomouci

Abstrakt: Článek se zabývá kanonicko-právní reflexí mezinárodní migrace, imigrační politiky a pastorage na jednotlivých úrovních církevního řízení. Popisuje normativu, stručně i teologickou reflexi a východiska, církevní struktury a orgány, zaměřené na péči o migranty na všech rovinách řízení: celocírkevní, partikulárních a místních církví. V kontextu biblických a etických zásad církev přistupuje k uprchlíkům optikou pomoci, integrace a evangelizace, neřeší status uprchlíka před státem a neposuzuje důvody odchodu ze země původu. V závěru popisuje odraz těchto norem v české katolické církvi, konkrétní projekty a struktury pro pastorage migrantů a spolupráci křesťanských církví v České republice.

Klíčová slova: uprchlíci, migrace, Papežská rada pro pastorage migrantů a putujících, normativa katolické církve, pastorační péče, instrukce *Erga migrantes caritas Christi*

Abstract: The article deals with the canonical-legal reflection of international migration, immigration policy and pastoral work. It describes normative, and briefly theological reflexes and bases, ecclesiastical structures, and officials, focusing on the care of migrants at all levels of governance: of the whole church, of particular and local churches. In the context of biblical and ethical principles, the Church treats refugees with optics of help, intercourse and evangelization without trying to solve the status of refugees in face of the state and judging the reasons for leaving the country of origin. In conclusion, it describes the reflect of these standards in the Czech Catholic Church, concrete projects and structures for pastoral work for the benefit of migrants and for cooperation of Christian churches in the Czech Republic.

Keywords: Refugees, migration, Pontifical Council for the Pastoral Care of Migrants and Itinerant People, normative of the Catholic Church, pastoral care, instruction *Erga migrantes caritas Christi*

Úvod

Téma migrační krize je v současné evropské společnosti aktuální, protože se musí vypořádat s velkým množstvím (především) afrických uprchlíků vydalo na „starý“ kontinent „za lepším životním.“ Pod tímto pojmem si můžeme představit jak oprávněnou snahu o zlepšení životních podmínek, tak i pokus žít na úkor společnosti jednodušeji a jinde. Jde o problematiku mnohovrstevnou, ale v příspěvku nechceme hledat příčiny této krize, sociální, kulturní,

politické či jiné aspekty. Tématem našeho příspěvku má být kanonicko-právní reflexe problematiky; a to jak reakce katolické církve na tuto krizi (byť péče o uprchlíky byla v církevním sociálním učení přítomna již dlouho před ní), tak především popis struktur, které církev nabízí pro pastorační uprchlíků na všech úrovních řízení a nakonec i aplikace v české katolické církvi.

1 Teologické zakotvení

V terminologii nacházíme značné rozdíly v právu sekulárním (či mezinárodním) a kanonickém právu katolické církve. Je tomu tak proto, že kanonické právo neřeší primárně důvody, pro které osoba uprchla ze své země, ale spíše hledá způsob jak pomoci těmto osobám a vytváří struktury pro tuto službu, bez ohledu na jednotlivé typy migrujících. Solidarita křesťanů s přistěhovanci vychází již ze starozákonních biblických spisů, kde vedle sirotků a vdov jsou řazeni mezi nejvíce ohrožené osoby ve společnosti, které je třeba chránit.¹ Také novozákonní pohled pokračuje v této linii. Člověk je chápán jako pouhý putující zde na zemi, který do pravé vlasti teprve směřuje a na této cestě se podle Kristovy výzvy snaží o službu potřebným (mezi něž jsou řazeni i uprchlíci), protože v nich se setkává se samotným Kristem.² Ohledně nebiblické, neteologické a čistě racionální argumentace můžeme zmínit osobnost Francisca De Vitorii (1483 – 1546) španělského dominikána, který hovoří o „*ius peregrinandi*“ podle přirozeného práva, formulovaného ve čtyřech základních právech (právo na přistěhování a usídlení, právo na obchod, právo na užívání věcí a právo na přijetí za občana).³ A obdobným směrem pokračuje sociální nauka církve a také výzvy více posledních papežů:⁴ k usilovnému hledání řešení i této otázky a k solidaritě s potřebnými. Tato solidarita vychází od člověka a vrací se k němu. Křesťanská přirozeně-právní koncepce vychází z přirozenosti, společné všem lidským osobám a základní lidská práva (mezi něž patří i právo na život, na svobodu a osobní bezpečnost, svobodu myšlení, svědomí a vyznání, na zachování lidské důstojnosti, právo na sebeurčení, na svobodu pohybu a pobytu, nedotknutelnost obydlí a další: v důsledku tedy v některých případech i právo na azyl) vnímá jako práva, která jsou člověku daná, vrozená, jejichž nositelem je konkrétní jedinec a cílem zachování lidské důstojnosti.⁵ Papež Jan Pavel II v encyklice *Redemptor Hominis* propojuje úvahy o vykoupení s lidskou důstojností a lidskými právy, která zdůvodňuje jako antropologicky tak teologicky a nasazení v boji za tato lidská práva chápe jako jeden

¹ Srov. např.: Ex 22, 20; Ex 23, 9; Dt 10,18; Ez 47, 22 a další.

² Srov.: Mt 25, 34 – 40.

³ Srov.: ŠTICA, P. 2010. *Migrace a státní suverenita*. Nakl. P. Mervart, 2010, s. 254 a 257.

⁴ Např. Již Jan XXIII v encyklice *Pacem in terris*, čl. 106: „Mezi právy lidské svobody zasluhuje uznání také to, že každý může odejít do takového státu, v němž, jak doufá, se bude moci postarat lépe o sebe i o svou rodinu. Je proto povinností státníků přijímat přistěhovalce, a, pokud to dovoluje blaho jejich společenství, být vstřícní vůči úmyslu těch, kteří se snad chtějí zaclenit do nové společnosti.“ Podobné názory se nacházejí i v dalších sociálních encyklikách či proslovech (obvykle ke světovému dni migrantů a uprchlíků) papežů Pavla VI, Jana Pavla II, Benedikta XVI i papeže Františka“.

⁵ Srov. MORAVČÍKOVÁ, M. 2014. *Lidské práva, kultura a náboženstvo*. Praha : Leges, 2014, s. 207.

z hlavních úkolů církve v současném světě.⁶ Obdobně hovoří i koncilní konstituce *Gaudium et spes*.⁷ Nejde totiž jen o zabezpečení základních potřeb a kvalitních podmínek pro život lidí (v našem případě uprchlíků) což dělají humanitární nevládní organizace v jakékoli nouzové situaci. Církevní přesah je navíc v tom, že hledá způsoby jak vracet lidem důstojnost, doprovázet po stránce lidské a také náboženské (vést ke Kristu), jako jakási „ctnost milosrdného Samaritána,“ který v člověku na kraji silnice nevidí člena jiné rasy, ale bratra v nouzi. Katechismus se k tématu přistěhovalců vyjadřuje v rámci povinnosti křesťana k bližním v § 2241: „Bohatší národy mají podle možnosti přijímat cizince, který hledá bezpečí a prostředky potřebné k životu, jež nemůže najít v zemi, odkud pochází. Veřejné orgány se mají starat o to, aby bylo respektováno přirozené právo, které stává hosta pod ochranu těch, kteří ho přijmou. Politické orgány s ohledem na obecné blaho, za něž jsou odpovědny, mohou podřídit přistěhovalce právo různým právním podmínkám, zvláště co se týká povinnosti vystěhovalců vůči zemi, která je přijímá. Přistěhovalce má s vděčností respektovat hmotné a duchovní dědictví země, která jej hostí, poslouchat její zákony a přispívat na její náklady.“ Kompendium sociální nauky církve pak věnuje problematice migrace pouze dva články (297 a 298) v oddíle u lidské práci.“

2 Terminologie českého státního práva

Stejně jako právo mezinárodní i český právní řád používá tuto terminologii. Uprchlík je osoba, která „se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských, národnostních nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů, je neschopna přijmout, nebo vzhledem ke shora uvedeným obavám, odmítá ochranu své vlasti“.⁸ Zjednodušeně řečeno je tedy *uprchlík* člověk, který utíká ze své země, protože má strach z pronásledování nebo se cítí ohrožen na životě. Pokud je člověk uprchlíkem, měla by mu být automaticky zajištěna základní práva a mělo by být především vyloučeno jeho navrácení do země, kde mu hrozí nebezpečí (tzv. princip *non-refoulement* = nevydání). *Migrant* oproti tomu je osoba, která se rozhodla přestěhovat nikoli pro přímou hrozbu pronásledování či smrti, ale hlavně proto, aby zlepšila svůj ekonomický status, našla si lepší vzdělání a práci, případně se sloučila se svou již migrující rodinou. V odlišnosti od uprchlíka

⁶ RH 10 a 17.

⁷ GS 29 a 42.

⁸ Organizace spojených národů: *Úmluva o právním postavení uprchlíků (Ženevská úmluva o uprchlících)* čl. 1. Srov. také: *Uprchlík* (heslo), In HENDRYCH, D. a kol. 2009. *Právníký slovník* (3. vyd.). Praha : C. H. Beck, 2009, s. 1172-1173: Toto vymezení nacházíme v Úmluvě o právním postavení uprchlíků z roku 1951 a v Protokolu týkajícího se právního postavení uprchlíků z roku 1967. K základním principům Úmluvy (1951) patří, že uprchlíci nesmějí být navraceni do země, kde jim hrozí pronásledování (princip *non refoulement*). Úmluva také definuje povinnosti uprchlíků vůči jejich hostitelské zemi a stanoví, že určité kategorie lidí, jako například váleční zločinci, nemohou získat status uprchlíka. Protokol z roku 1967 rozšířil její působnost a odstranil geografické a časové omezení. V právu evropské unie existuje několik směrnic Rady, upravující postupy pro přijímání azylantů, např. směrnice Rady 2001/55/ES o minimálních normách pro poskytování dočasné ochrany v případě hromadného přílivu vysídlených osob; směrnice 2003/9/ES, kterou se stanoví minimální normy pro přijímání žadatelů o azyl a další. Stejnou zásadu připomíná církevní dokument *Rifugiati* v č. 63.

nemá obvykle problém se bezpečně vrátit do země svého původu. Jednotlivé země řeší postavení migrantů podle svých vlastních imigračních zákonů s postupů. *Azyl* je ochranný status, který stát poskytuje státnímu příslušníku třetí země nebo osobě bez státní příslušnosti v souvislosti s rizikem jejího pronásledování z důvodů přesně vyjmenovaných v mezinárodních i národních právních nástrojích (v ČR jsou důvody udělení azylu specifikovány v zákoně o azylu).⁹ *Žadatel o azyl* je osoba, která je v zemi původu pronásledována, a která může po příchodu do České republiky požádat o mezinárodní ochranu; ta je udělena buď formou azylu, nebo doplňkové ochrany. Během řízení o udělení mezinárodní ochrany ministerstvo vnitra zkoumá, zda byl žadatel v zemi původu pronásledován z důvodu: uplatňování politických práv a svobod; rasy; pohlaví; náboženství; národnostní příslušnosti k určité sociální skupině; zastávání určitých politických názorů ve státě, jehož občanství má, nebo, v případě, že je osobou bez státního občanství, ve státě jeho posledního trvalého bydliště. Pokud žádost o azyl naplňuje znaky § 16 zákona o azylu (zejména v případě, kdy žadatel uvádí pouze ekonomické důvody, nesprávné údaje o své totožnosti, přichází z bezpečné země původu nebo ze třetí bezpečné země a jiné) je zamítnuta ve zkráceném řízení jako zjevně nedůvodná; získání statutu uprchlíka tedy není automatické a ve státním právu ČR jsou posuzovány důvody této žádosti v konkrétním případě. Dalším důvodem udělení mezinárodní ochrany může být i sloučení s rodinným příslušníkem (manželem, nezletilým dítětem nebo v případě nezletilého dítěte s rodičem), kterému již byl azyl udělen. Posledním důvodem k udělení azylu jsou takzvané humanitární důvody. Na humanitární azyl není právní nárok a je čistě na uvážení ministerstva vnitra, komu jej udělí a z jakých důvodů.

3 Zakotvení v právu kanonickém a církevních dokumentech

CIC z roku 1983 se výslovně touto problematikou nezaobírá ovšem některé kánony se k této oblasti vztahují v kontextu: kán. 100 – 107 ohledně postavení osob (tedy i migrantů) v souvislosti s bydlištěm; kán. 213 týkající se obecně práva věřících na pomoc z duchovních dober církve od pastýřů (především Boží slovo, svátosti atp.); kánony o farnosti 516 a 518: o vytváření pastoračních struktur (např. teritoriální či personální farnost, kvazifarnost, příp. jiný způsob pastorační, o který se má postarat diecézní biskup) také pro tyto osoby příp. kán 476 o ustanovení biskupského vikáře pro ně; výslovně je zmiňuje kán. 568, o možnosti jmenování kaplanů pro ty, kteří s ohledem na životní podmínky nemohou využívat řádné pastorační služby farářů, jako jsou emigranti, vyhnanci, utečenci, kočovníci či plavící se po moři. Také v kán. 529 je mezi úkoly faráře stanoveno, že má věnovat zvláštní pozornost chudým, duševně trpícím, osamocným, vyhnaným z vlasti a také těm, kdo upadli do zvláštních těžkostí. Obdobně

⁹ Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu ve znění pozdějších předpisů, (zákon o azylu) byl přijat dne 11. listopadu 1999 a jako základní právní norma upravuje problematiku mezinárodní ochrany v ČR. Především tedy vstup a pobyt cizince žádajícího Českou republiku o ochranu, průběh řízení o udělení mezinárodní ochrany, práva a povinnosti žadatelů o udělení mezinárodní ochrany, azylantů a osob požívajících doplňkové ochrany, péči o žadatele o udělení mezinárodní ochrany, státní integrační program atp.

kánony obsahuje i CCEO.¹⁰ Tento kodex pamatuje i na možné ustanovení církví *sui iuris* (kán. 27, 28 a 147), doporučuje prosazování a dodržování „obřadů východních církví jako dědictví univerzální Kristovy církve“ (kán. 39; srov. také kán. 40 a 41) a stanovuje opatření ohledně liturgických a disciplinárních zákonů (kán. 150). Eparchiálnímu biskupovi ukládá povinnost pečovat také o věřící křesťany „jakéhokoliv věku, postavení, národnosti nebo církve *sui iuris*, ať už bydlí na území eparchie, nebo tam zůstávají dočasně“ (kán. 192, § 1) a starat se, aby věřící křesťané jiné církve *sui iuris* jemu svěřeni „zachovávali obřad vlastní církve“ (kán. 193, § 1), pokud možno díky „kněžím a farářům téže církve *sui iuris*“ (kán. 193, § 2).

Zásadním dokumentem Římskokatolické církve k problematice migrace je v současnosti instrukce *Erga Migrantes Caritas Christi*¹¹ (o Kristově lásce k migrantům) z roku 2004 nicméně samotné pojmy uprchlík – migrant ani zde nejsou definovány. Jakési vymezení nacházíme ve společné pastorační směrnicí papežských rad pro pastorační migrantů a *Cor unum „Rifugiati“* (o přijetí Krista v uprchlících) z roku 2013.¹² Uprchlíky jsou zde jak ti, kteří byli nuceni odejít z vlastní země v důsledku pronásledování, přírodních a ekologických katastrof, jiných extrémně obtížných faktorů či ohrožení života ale i ti, kteří chtějí najít lepší životní podmínky v zahraničí, protože ve své vlasti už nevidí možnost důstojného života.¹³ Dokument pak dále specifikuje některé *kategorie migrantů* (osoby v uprchlických táborech, mimo ně, osoby bez státní příslušnosti, oběti obchodu s lidmi, pašování lidí v organizovaných skupinách, oběti nucené práce a sexuálního zneužívání, dětské vojáci). Současný fenomén migrace je zde chápán nejen v kontextu ochrany práv, ale i jako „znamení doby“¹⁴ a výzva pro křesťany v oblasti solidarity, ekumenismu či mezináboženského dialogu a také v rozměru pozitivním. Přístup katolické církve k němu můžeme popsat slovy: přijetí, ochrana, propagace a integrace.¹⁵ K podobě imigrační politiky se tyto dokumenty vyjadřují jen stručně: země mají vytvářet migrační politiku odpovídající společnému dobru, zajišťovat právní jistotu (vyloučit možnosti diskriminace) a podporovat solidaritu, pohostinnost a sdílení.¹⁶ Instrukce EM chápe migraci a multikulturní společnost jako krok na cestě k univerzálnímu sjednocení lidstva.¹⁷ Ve vztahu ke katolickým

¹⁰ Srov. např. CCEO, kán. 315 (o exarchátech a exarších), kán. 911 a 916 (o statutu cizince a místním hierarchovi, vlastním hierarchovi a vlastním farářem), kán. 986 (o moci řízení), kán. 1075 (o příslušnosti soudu) a kán. 1491 (o zákonech, obyčejích a správních aktech) a další.

¹¹ *Pontificio consiglio della pastorale per i migranti e gli itineranti, Istruzione Erga migrantes caritas Christi* (3. 5. 2018) dále EM.

¹² *Pontificio Consiglio Cor Unum e il Pontificio Consiglio per la Pastorale dei Migranti e gli Itineranti. I Rifugiati, una sfida alla solidarietà* (červen 2013). Dostupné z: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/corunum/corunum_it/publicazioni/Rifugiati-2013-ITA.pdf [cit. 8. 9. 2018].

¹³ Srov. *Rifugiati*, n. 1.

¹⁴ EM, n. 14.

¹⁵ Srov. např. FRANTIŠEK, *Poselství ke světovému dni migrantů* (14. 1. 2018). In <https://www.cirkev.cz/aktuality/170825poselstvi-papeze-frantiska-k-svetovemu-dni-migrantu-a-uprchliku-2018>. [cit. 8. 9. 2018]; Papež zde nevnímá situaci jako utopii a hovoří zcela v kontextu mezinárodního práva. Jeho poselství obsahuje konkrétní návrhy: programy soukromé a komunitní ochrany, humanitární koridory pro nejzranitelnější uprchlíky, zvláštní dočasná víza pro osoby prchající před válkou (syrští a iráčtí uprchlíci). Papež požaduje otevření legálních cest, které jsou jediným řešením proti převaděčským mafím. Vyzývá ke křesťanskému přijímání těchto lidí, ale zasazuje tuto ideu do pohledu na Evropu nacházející se v demografické krizi.

¹⁶ Srov. EM n. 29 a 30.

¹⁷ Srov. EM, n. 9. Srov. také ŠTICA, P. *Migrace...* s. 267.

migrantům je zde zdůrazněna potřeba specifické pastorace dle růzností jazyka, původu, kultury, rasy a tradice nebo příslušnosti k určité církvi *sui iuris* s vlastním obřadem, proto aby k mnohým vykořeněním (ze země původu, rodiny, jazyka atd.), kterým vystěhování člověka násilně podrobuje, nepřibývalo také vykořenění z obřadu nebo z náboženské identity migranta (EM 49). Je zdůrazněna speciálně pastorační péče o stále početnější katolické migranty východních obřadů (EM 52) a především právní povinnost zachovávat všude – je-li to možné – jejich obřad, chápáný jako liturgické, teologické, duchovní a disciplinární dědictví (srov. CCEO, kán. 28, § 1 a PG 72): v případech vysídlení celých křesťanských komunit v současné době především z oblasti Blízkého východu jde o základní a někdy jedinou snahu zachovat dokonce obřad jako takový.

4 Péče o migranty v rovině celocírkevní

Vývoj a vznik speciálního dikasteria římské kurie můžeme sledovat od počátku 20. století, kdy papež Pius X zřídil v roce 1912 úřad pro emigranty při Kongregaci konzistoře. CIC z roku 1917 pak v kán. 216 § 4¹⁸ stanoví normy pro zakládání personálních farností pro emigranty. Papež Pius XII v roce 1952 v apoštolské konstituci *Exsul familia*¹⁹ zakládá již specializovanou pastorační o emigranty, když při Kongregaci konzistoře vznikají krátce po sobě čtyři grémia: Vyšší rada pro emigraci (1952), Generální sekretariát pro řízení apoštolátu na moři (1952), Apoštolát letectví (1958), Mezinárodní sekretariát pro řízení apoštolátu nomádů (kočovníků – 1965) a při Kongregaci pro klérus pak Úřad pro pastorační turistů (1967).²⁰ Za pontifikátu papeže Pavla VI v roce 1970 byly iniciativy sloučeny v papežskou komisi pro migranty a turisty pod Kongregací pro biskupy (*Pontificia Commissio de Spirituali Migratorum atque Itinerantium Cura*).²¹ V roce 1988 byla apoštolskou konstitucí *Pastor bonus* papeže Jana Pavla II ustanovena pro tuto oblast Papežská rada pro pastorační migrantů a lidí na cestách (*Pontifical Council for the Pastoral Care of Migrants and Itinerant Peoples*),²² jejímiž členy byli kardinálové i biskupové, znalí oblasti migrace a turizmu.²³ Kompetence této rady vymezují Pastorační pokyny k EM a výslovně zdůrazňují tyto pravomoci: 1) studovat zprávy zasílané biskupskými konferencemi a příslušnými hierarchickými orgány východních katolických církví; 2) vydávat instrukce, ve smyslu kán. 34 CIC, předkládat návrhy a podporovat iniciativy, činnosti a programy pro rozvoj struktur a institucí pastorační péče o migranty; 3) podporovat výměnu informací mezi

¹⁸ CIC 1917, kán. 216 § 4. Non possunt sine speciali apostolico indulto constitui parociae pro diversitate sermonis seu nationis fidelium in eadem civitate vel territorio degentium, nec parociae mere familiares aut personales; ad constitutas autem quod attinet, nihil innovandum, inconsulta Apostolica Sede.

¹⁹ PIUS XII, Constitutio Apostolica De Spirituali Emigrantium cura „Exul familia“ In AAS. 44 (1952), p. 649-704.

²⁰ Srov. SITKO, M. Struktura i kompetencej papieskiej rady ds. duszpasterstwa migrantów i podrózujacych, In *Kościół i prawo* 1(14) 2012, s. 108.

²¹ PAULUS VI. 1970. *Motu proprio Apostolicae caritatis* (19. 3. 1970). In AAS. 62 (1970), p. 193-197.

²² JAN PAVEL II. 1988. *Constitutio. apost. Pastor Bonus* (28. 6. 1988) p. 149-151. In AAS. 80 (1988), p. 841-912 (dále PB).

²³ Srov. PB art. 7.

různými biskupskými konferencemi nebo informací pocházejících od odpovídajících hierarchických orgánů východních katolických církví a usnadňovat jejich vzájemné vztahy, zvláště co se týká přesunu kněží z určitého národa k jinému za účelem pastorační péče o migranty; 4) sledovat, podporovat a povzbuzovat pastorační péči migrantů v koordinaci a souladu regionálních a kontinentálních úřadů církevního společenství; 5) za účelem vyhodnocení studovat situace, zda jsou v daných místech vhodné okolnosti, které dovolují zřízení zvláštních pastoračních struktur pro migranty; 6) podporovat vztah řeholních institutů, které poskytují duchovní pomoc migrantům, s biskupskými konferencemi a s příslušnými hierarchickými orgány východních katolických církví a sledovat jejich činnost, při zachování těch kompetencí Kongregace pro instituty zasvěceného života a pro společnosti apoštolského života, které se týkají dodržování řeholního života, i kompetencí Kongregace pro východní církve; 7) povzbuzovat nutné nebo užitečné iniciativy pro účinnou a správnou ekumenickou spolupráci na poli migrace v souladu s Papežskou radou pro jednotu křesťanů a účastnit se na těchto iniciativách; 8) povzbuzovat iniciativy, které jsou považovány za nutné nebo prospěšné pro dialog se skupinami migrantů nekřesťanů.²⁴

Činnost výše uvedené papežské rady byla ukončena v roce 2017, kdy ji nahradila širěji koncipované Dikasterium pro integrální rozvoj člověka (*Dicastero per il servizio dello sviluppo umano integrale*),²⁵ jejímž prefektem je od r. 2016 ghanský duchovní Peter kardinál Turkson. Zároveň byly *ad experimentum* papežem schváleny stanovy tohoto grémia,²⁶ které mezi jeho úkoly v této oblasti řadí především: shromažďovat a vyhodnocovat informace vztahující se k fenoménu migrace a vykořisťování migrantů, obchodování s lidskými životy, zotročování, věznění, mučení a trest smrti, odzbrojení a vydávání výzbroje a ozbrojených konfliktů a jejich důsledky na civilní obyvatelstvo a životní prostředí (čl. 3 § 2); podporuje místní církve v pastorační péči o nemocné, uprchlíky, vyhnance, migranty, osoby bez státní příslušnosti, cirkus, kočovníky (čl. 3 § 3); podporuje povědomí o otázce migrace především v rámci Světových dní míru, migrace a nemocných (čl. 3 § 6) pro které papežové vydávají zvláštní poselství. Jen pro ilustraci můžeme uvést např.: poselství Benedikta XVI z ledna 2016, v němž poukázal na různorodost migrantů, kteří ovšem společně s ostatními tvoří multikulturní a multietnickou rodinu lidstva,²⁷ poselství papeže Františka ke stejné příležitosti z roku 2016, podle něhož jsou migranti uprchlíci výzvou, na kterou dává odpověď evangelium milosrdenství,²⁸ nebo jeho poselství z roku 2017, kde

²⁴ *Pastorační pokyny k EM*, kap. VI, čl. 22 § 1.

²⁵ FRANCISCUS, *Litt. apost. motu proprio datae Humanam progressionem, quibus dicasterium ad integram humanam progressionem fovendam constituitur* (17. 8. 2016). Dikasterium zastřešuje úkoly dosavadních složek římské kurie: Iustitia et Pax, Cor Unum, Rady pro pastorační ve zdravotnictví a pastorační migrantů a lidí mimo domov. Jejich kompetence a funkce případně novému dikasteriu, do něž byly včleněny a tímto byly také abrogovány čl. 142-153 apoštolské konstituce Pastor Bonus. Sekci pro uprchlíky v rámci tohoto grémia předsedá osobně papež František.

²⁶ Srov. FRANCESCO, *Statuto del Dicastero per il servizio dello sviluppo umano integrale* (17. 8. 2016) dostupné z: http://w2.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco_20160817_statuto-dicastero-servizio-sviluppo-umano-integrale.html [cit. 20. 8. 2018].

²⁷ Srov. Poselství Benedikta XVI ke Světovému dni migrantů a uprchlíků 2011 (27. 9. 2010), dostupné z: <https://www.cirkev.cz/archiv/101105-poselstvi-papeze-k-97-svetovemu-dni-migrantu-a-uprchliku> [cit. 21. 8. 2018].

²⁸ Srov. Poselství papeže Františka ke světovému dni migrantů a uprchlíků 2016 (12. 9. 2015), dostupné z: <https://www.cirkev.cz/archiv/151006-cely-text-papezova-poselstvi-ke-svetovemu-dni-migrantu> [cit. 21. 8. 2018].

reflektuje téma mladistvých migrantů.²⁹ Synoda biskupů (jakožto poradní orgán papeže) dosud speciálně k tomuto účelu péče o uprchlíky zaměřená nebyla.

5 Péče o migranty v rovině partikulární církve obecně

Úkoly zde vymezuje jak již citovaná Instrukce *Erga migrantes* (především č. 70 – 95) tak i aktuálně platné Direktorium pro pastýřskou službu biskupů *Apostolorum successores*, ze dne 22. února 2004,³⁰ které se problematice věnuje především v č. 130, 195, 206 a 215 (jde především o pastorační a praktický dokument pro činnost biskupů). Odpovědnost biskupa i za tyto skupiny věřících jsou uvedeny v kontextu katecheze zvláštních skupin, jimž se nedostává běžné pastorační péče (ApS 130); podporování charitativních děl v diecézi i pro přistěhovalce (ApS 195); vytváření struktur pro pastorační péči o migranty v diecézi (ApS 215, d) a biskupova vztahu k osobám, potřebujícím zvláštní přístup, jako jsou také migranti (ApS 206).

Mezi pastorační nástroje zřízené v této úrovni pro péči o migranty patří např. koordinační komise v rámci biskupské konference (EM 70), může být zřízena pozice národního koordinátora kaplanů a misionářů (EM 73 a 74) jenž je ovšem odpovědný obvykle místnímu hierarchovi (ordináři) nebo mohou být pořádány vzdělávací kurzy a podporován výzkum na katolických univerzitách a v seminářích (EM 71). Fenomén migrace vyžaduje nutnost připravit specializované pracovníky – kaplany či misionáře migrantů (EM 75 nn), ovládajících jazyk a schopných k dialogu, jejichž úkolem je sblížení migrantů a společenství, které je přijímá.³¹ Instrukce připomíná také nezastupitelnou roli řeholníků (jak mužů, tak žen), pracujících mezi migranty (EM 80), pro kteroužto službu mají „nerozjímavé“ řeholní instituty, především zaměřené na misie také zvážit možnosti poskytnutí některých svých členů.³² Také laici a jejich sdružení jsou povolání ke službě v církevním prostotu v této oblasti. Instrukce uvádí pastorační asistenty, katechety, animátory mládeže i dospělých a pracovníky v charitativních službách. Zdůrazňuje ale i vlastní místo laického působení: tedy sekulární prostředí (odborní, poradenství, pracovní-právní vztahy, sociální podpora a lidskoprávní oblast...), kde laici bez specifického zavádění

²⁹ Srov. Poselství papeže Františka ke světovému dni migrantů a uprchlíků 2017 (8. 9. 2016), dostupné z: <https://www.cirkev.cz/archiv/151006-cely-text-papezova-poselstvi-ke-svetovemu-dni-migrantu> [cit. 21. 8. 2018].

³⁰ *Congregazione per i Vescovi, Directorio Successori degli apostoli (Apostolorum successores) per il ministero pastorale dei vescovi* (22. 2. 2004), In *Enchiridion Vaticanum* 22, 2006, n. 1567-2159 (dále ApS).

³¹ EM n. 78: „Mezi jeho hlavní úkoly patří: ochrana etnické, kulturní, jazykové a obřadové identity migrantů, neboť je pro něj nemyslitelná účinná pastorační činnost, která by nerespektovala a neoceňovala kulturní dědictví migrantů, jež musí přirozeně vstoupit do dialogu s místní církví a kulturou, aby mohlo odpovídat na nové výzvy; – vedení na cestě správné integrace, která se vyvaruje kulturního ghetta a zároveň bojuje proti zjednodušené a prosté asimilaci migrantů s místní kulturou; – vtělování misijního a evangelizačního ducha do sdílení poměrů a podmínek migrantů, spolu se schopností přizpůsobovat se a navazovat osobní kontakty v atmosféře jasného svědeckví života.“

³² Srov. *Congregazione per i Religiosi e gli Istituti secolari e Pontificia Commissione per la Pastorale delle Migrazioni e del Turismo, Lettera congiunta, A tutti i Religiosi e le Religiose del mondo*. In *People on the move* 48 (1987), 163-166.

ministeria (formou svěcení nebo pověření službou) mohou pomáhat se začleňováním migrantů do občanské i církevní společnosti; je zde zdůrazněna možnost působení zahraničních studentů (EM 86 a 87). Specifičnost laikátu je (nejen zde) zdůrazněna právě v kontextu sekularity a solidarity. Ohledně struktur v řízení církve je pro uprchlíky výslovně uvedena personální etnicko-jazyková farnost nebo farnost určitého obřadu: může vzniknout tam, kde existuje společenství imigrantů, které se bude i v budoucnu obměňovat a je poměrně početné. Taková farnost pak nabízí typické farní služby (hlásání Slova, katechezi, liturgii, charitu) a zaměřuje se především na věřící z nedávné imigrace, na sezónně přichozí, na ty, kteří se pravidelně střídají, a na ty, kteří mají z různých důvodů potíže začlenit se do existujících územních struktur. Je také možné zřídit místní farnost s etnicko-jazykovou misí nebo misí určitého obřadu, která je totožná s územní farností, která se díky pastoračním pracovníkům ujme péče o jednu nebo více skupin věřících cizinců a jejíž duchovní je členem farního týmu. Stejně tak může existovat oblastní pastorační etnicko-jazyková služba, chápána jako pastorační činnost ve prospěch imigrantů, kteří jsou již relativně začleněni do místní společnosti. Jeví se však jako důležité zachovat některé prvky jazykové pastorace nebo pastorace vázané na národnost nebo obřad, zajišťovat základní služby vázané na určitý typ kultury a zbožnosti a zároveň péči o otevřenost a vzájemnou interakci mezi místní komunitou a různými etnickými skupinami (EM 93). V případech, kdy se zřízení výše zmíněných stálých církevních struktur pastorační péče ukáže jako příliš obtížné nebo neúčelné, zůstává povinnost pastýřů (především farářů) pastoračně pomáhat co možná nejúčinnějším způsobem katolickým imigrantům s ohledem na danou situaci, a to i bez zvláštních církevních institucí. Na územích, kde funguje církevní správa si tedy zaslouží podporu a uznání neformální a třeba i spontánní pastorační aktivity, bez ohledu na množství těch, kdo je využívají, a to i z toho důvodu, aby nebyl uvolněn prostor pro improvizaci a osamocené nebo nevhodné pastorační aktivisty, nebo dokonce pro sekty (EM 94). Instrukce uvádí i pozici krajového či národního koordinátora v pastorační uprchlíků: jeho úkolem je role koordinátora a moderátora jejich služby, přestože nad pastorační této skupiny nemá vlastní jurisdikci. Za základní jednotku je tedy považována personální farnost pro skupinu vymezenou etnicky – jazykově nebo obřadem (vlastním ritem). Další možnou strukturou je pak pastorační mise (*missio cum cura animarum*), která zahrnuje věřící z jedné krajiny či jazykové skupiny, pobývajících na rovině diecéze. Pastýř takového misie vystupuje podobně jako farář, pro sobě svěřené osoby. EM ovšem také připomíná, že pravdivá péče o migranta vyžaduje spolupráci obou církevních obcí: ze které migrant pochází (*a quo*) i do které směřuje (*a quem*),³³ – to také je přesahem nad státní či konfesní právo, které obdobnou situaci (původního a současného místa pobytu) podrobněji neřeší. Stejně tak v této péči mají spolupracovat biskupské konference obou zemí. Mohou k tomu úkolu ustanovit např. speciální národní komisi pro emigraci (*Commissione Nazionale per le Migrazioni* – čl. 19 § 1) případně v zemích o menším počtu migrantů může být určen konkrétní biskup jako promotor pro péči o migranty (čl. 19 § 2); ohledně normativy zde biskupská konference může vydávat generální instrukce dle c. 34 CIC, vytvářet pastorační struktury či plány. Nicméně i zde je zdůrazněno, že primárním místem péče o uprchlíky v pastoračních církevních strukturách je farnost – místní obec (ať už obecná teritoriální či specifická personální),³⁴ přičemž mohou spolupracovat i jiné organizace: např.

³³ EM č. 70.

³⁴ Srov. EM 89 a 24.

mezinárodní katolická charita, služba pro migraci v rámci jednotlivých řeholních komunit (výslovně uvedena je jezuitská služba pro uprchlíky) atp.³⁵

Dikasterium pro integrální rozvoj člověka zaměřené i na migranty a uprchlíky také shrnuje svůj postoj do *Dvaceti bodů* činnosti směrem k migrantům a uprchlíkům, prezentovaným v roce 2017. Kromě uvedených obecných celocírkevních či papežských dokumentů vydávají k problematice migrace stanoviska i národní církevní společenství či episkopáty jednotlivých zemí. Jako příklad můžeme uvést např. společný pastorační list biskupů Mexika a USA z ledna 2003, který pastorační přístupy shrnuje do *pěti principů*: právo člověka naházet příležitost pro vlastní rozvoj ve své vlasti; právo člověka migrovat, aby uživil sebe a svou rodinu; právo suverénních států kontrolovat své hranice; právo na ochranu pro azylanty a uprchlíky; právo na zachování lidské důstojnosti také v případě neregulérních migrantů (*undocumented migrants*).³⁶

Při OSN existuje také funkce stálého pozorovatele Apoštolského stolce. Od roku 2016 je jím slovenský arcibiskup Ivan Jurkovič, který se vyslovuje k námi popisované problematice, např. v poslední době přivítal návrh globální dohody o migraci (*Global Compact for Migration*), první mezinárodní dohody zabývající se všemi aspekty tohoto problému. Tento představitel ale vyzval, aby dohoda obsahovala odkaz na duchovní dimenzi člověka jako jedno ze základních lidských práv migrantů.³⁷

6 Uprchlíctví v katolické církvi v ČR

Cílem tohoto příspěvku není podávat přehled o nárůstu či stagnaci počtu uprchlíků v ČR – tato data jsou ostatně dobře dohledatelná, protože webové stránky ministerstva vnitra, do jejíž gesce odbor azylové a migrační politiky náleží, podávají podrobnou a přehlednou statistiku.³⁸ Zaměříme se na přístup české katolické církve, příp. na odlišnosti v kontextu přístupu církve celosvětové, jsou-li takové či na dílčí organizace, v této oblasti se angažující v ČR. V historii využívaný tzv. církevní azyl, který je i v současnosti (byť s problémy) využíván v sousedním Německu (kdy mohou uprchlíci zůstat na území země po delší dobu a mít tak větší šanci na vyřízení možnosti pobytu)³⁹ na našem území doposud uplatňován není.

³⁵ Srov. *Rifiugati*, n. 103.

³⁶ Srov. také ŠTICA, P. *Migrace ...*S. 269, primární zdroj: *Strangers No Longer Together on the Journey of Hope*. Dostupné z: <http://www.usccb.org/issues-and-action/human-life-and-dignity/immigration/strangers-no-longer-together-on-the-journey-of-hope.cfm> [cit. 9. 9. 2018].

³⁷ Srov. Tisková zpráva ze dne 21. 02. 2018. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/180221vatikan-privital-navrh-globalni-dohody-o-migraci> [cit. 24. 8. 2018].

³⁸ Srov. Statistické zprávy ministerstva vnitra, dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/statisticke-zpravy-o-mezinarodni-ochrane-za-jednotlive-mesice-v-roce-2018.aspx> [cit. 24. 8. 2018].

³⁹ Tento typ azylu byl v Německu obnoven v 80. letech 20. stol. Vychází z přístupu více křesťanských církví, které chápou německé (a evropské) normy azylového práva jako příliš komplikované, a tak se církve samy stávají ochránkyni lidských práv, a těm, kdo hledají ochranu poskytují čas, který jim nedopřává státní právo (snažíci se většinu uprchlíků vyřešit či odsunout dle dublinských dohod do šesti měsíců). Migrant je sledován, protože farnost nebo sbor nahlásí, že se u nich nachází člověk v této pozici. Jen pro přehled uvádíme, že v roce 2013 využilo církevní azyl 162 osob, v roce 2015 pak již 1139 osob.

Oficiální pomoc ze strany církvi katolické, československé evangelické i dalších spočívala především v tom, že vyzvaly své farnosti, aby po dohodě s místní samosprávou, přijaly křesťanské uprchlíky. Tuto formu spolupráce pak nabídly církve i vládě v roce 2015⁴⁰ a můžeme ji charakterizovat jako solidaritu v kontextu odpovědnosti. V dubnu 2016 pak na 105. plenárním zasedání ČBK přijala tuto rezoluci:⁴¹ „je nutné ukončit válku na Blízkém východě, a přičinit se, aby řešení pro potencionální uprchlíky našlo mezinárodní společenství v zemích jejich původu; nicméně i ostatním je třeba pomáhat v kontextu Kristova příkazu ‚pomoci nej slabším‘“.

Ovšem církev si je vědoma, že se nejedná pouze na tuto skupinu uprchlíků. Po konfliktu na Ukrajině začal také v ČR (byť např. v sousedním Polsku tyto osoby tvoří velkou většinu přicházejících) růst počet Ukrajinců, obvykle v ČR ale zůstávajících pouze jako pracovní síla a po určitou dobu (ve snaze finančně pomoci těm, které nechali doma). Na jaře roku 2018 se pak Česká biskupská konference i Ekumenická rada církví zastaly skupiny čínských křesťanů, kteří byli nuceni odejít ze své země, české ministerstvo vnitra jim odmítlo 70 žádostí o azyl a jimž by po návratu hrozilo zatčení a mučení.⁴² Církevní instituce tehdy vyzvaly státní úřady ke spravedlivému řešení situace i k modlitbám za tyto uprchlíky.⁴³

Kromě oficiálních struktur se v ČR v pomoci uprchlíkům angažovaly i skupiny živelnějšího charakteru. Známy je projekt Nadačního fondu Generace 21 založeného v roce 2000,⁴⁴ který v letech 2015 až 2016 financoval občanskou iniciativu přesídlení 153 iráckých křesťanů z Libanonu a iráckého Kurdistánu do Česka. Česká vláda schválila program přesídlení 14. prosince 2015. Zašitu nad projektem přesídlení převzaly Česká biskupská konference spolu s Ekumenickou radou církví. V tomto kontextu nakonec do ČR dorazilo na 89 uprchlíků, jenže většina z nich buď utekla do Německa, nebo se dokonce začali vracet zpět do Iráku. V tuto chvíli žije v Česku 35 iráckých křesťanů. V reakci na předchozí události česká vláda zrušila v dubnu 2016 projekt Nadačního fondu Generace 21 na přesídlení těchto osob; navíc i přístup české veřejnosti k této aktivitě byl rozporuplný.⁴⁵

Jednotliví čeští biskupové se k problematice vyjadřují spíše příležitostně, byť někteří i v větší míře. Podle plzeňského biskupa Tomáše je úkolem církve v současné migrační krizi volat: „Pokud chceme bránit evropskou kulturu, tak ji nemůžeme bránit prostředky, které by samy v sobě pošlapaly to, co chceme bránit. Za neštěstí považuje vyhrocenost debat, vedené způsobem bud’

⁴⁰ Srov. Biskupové a předsednictvo ERC k migraci. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/archiv/150704-biskupove-a-predsednictvo-erc-k-migraci> [cit. 24. 8. 2018].

⁴¹ Srov. Stanovisko ČBK k migrační krizi (20. 4. 2016). Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/160420-stanovisko-cbk-k-migracni-krizi> [cit. 24. 8. 2018].

⁴² Srov. Tisková zpráva, dostupná z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/180308cbk-k-situaci-skupiny-cinskych-krestanu-v-cr> [cit. 24. 8. 2018].

⁴³ Srov. Tisková zpráva, dostupná z: <http://www.ado.cz/clanek/pripojte-se-k-petici-na-podporu-cinskych-krestanu-po-navratu-domu-jim-hrozi-muceni> [cit. 24. 8. 2018].

⁴⁴ Webové stránky fondu Generace 21. Dostupné z: <http://www.gen21.cz/> [cit. 24. 8. 2018].

⁴⁵ Prezident ČR Miloš Zeman dokonce řekl, že nadační fond Generace 21 udělal z České republiky v konečném důsledku pouze cestovní kancelář pro běžence. Tento projekt kritizoval i tehdejší ministr vnitra Milan Chovanec, který náhlý odjezd 16 uprchlíků z ČR vnímá jako podraz pro získání nepatřičných výhod, vyšších sociálních dávek v sousedním Německu.

– *anebo – a vybízí k hledání střední cesty.*⁴⁶ Pražský kardinál Dominik Duka v reakci na papežovo poselství ke dni migrantů v roce 2018 uvedl, že cesta pomoci by se měla vyhnout extrémům a vymezovat termíny, přičemž pro nelegálního migranta ohrožujícího společenství – teroristu, zločince nemůže existovat možnost získat statut uprchlíka.⁴⁷ Olomoucký arcibiskup Jan Graubner vyjádřil k tomuto tématu již několikrát, a zdůraznil, že současný příliv migrantů do Evropy je nutné zastavit. Církev se vždycky zastávala chudých a trpících a kostely mívaly právo azylu. Úkolem EU je spíše otázka, jak řešit problém přistěhovalců v zemích jejich původu, tzn. aby neměli důvod utíkat. I dle olomouckého arcibiskupa je potřebné rozlišovat uprchlíky, kteří byli vyhnáni z domova a jde jim o život, a ty, kteří jdou za lepším blahobytem, případně ty, kteří jsou politickými vyslanci s úkolem rozšířit řady a pak i politický vliv muslimů v Evropě. Těm prvním je třeba pomoci ve všech demokratických zemích, Česko nevyjímaje. Ti druzí, i kdyby byli přiděleni do méně bohatých zemí EU, se postupně přesunou do zemí s nejvyšší životní úrovní a nejtědřejším systémem sociální podpory. Ti třetí by měli být odmítáni všude, protože jsou nebezpeční pro demokracii. Poněkud v kontrastu s papežem upozorňuje, že multikulturalita není žádná záruka lepší společnosti a národní hrdost nemusí mít nic společného s rasismem či nacionalismem.⁴⁸ Litoměřický biskup Jan Baxant obdobně připomíná, že úkol církevních struktur v oblasti podpory uprchlíků spočívá především ve spolupráci s veřejnými autoritami ČR, protože pouze ony jsou kompetentní, aby identifikovaly jednotlivé příchozí a vyloučily riziko budoucího nebezpečí a že by nemělo jít jen o pomoc institucionální, nýbrž osobní angažovanost farnosti, společenství, věřících laiků.⁴⁹

V rámci České biskupské konference existuje Rada pro Romy, menšiny a migranty v jejímž čele stojí pomocný biskup ostravsko-opavský Martin David. Tato rada ovšem doposud významnější vyjádření nevydala. Péče o uprchlíky probíhá i v naší zemi především v základních církevních strukturách: farnosti, obcích či misijních a evangelizačních skupinách. Koordinaci zajišťuje vyšší rovina řízení – diecéze. Speciálně zaměřenými strukturami jsou charity, diakonie zaměřené obecně na péči o potřebné. Další skupinu tvoří řeholní společenství, vzdělávací a sociální centra církví atp. Zde projevila vstřícný postoj Charita ČR, která se angažuje v rovině poradenství v otázkách sociálních: pobytového režimu, sociálního zabezpečení, zdravotní péče nebo pomoci s hledáním ubytování, zaměstnání a možností vzdělávání uprchlíků na českém území, materiální pomoci a humanitárních skladů, informace o jazykových kurzech češtiny pro

⁴⁶ Srov. *Vyjádření plzeňského biskupa T. Holuba k migrační krizi*. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Novy-plzensky-biskup-o-migracni-krizi-Zveme-lidi-domu-a-tim-padem-mame-povinnost-aby-ten-domov-zustal-zachovan-422759> [cit. 24. 8. 2018].

⁴⁷ Srov. *Dominik Duka: K poselství papeže ke dni migrantů 2018*. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/170830d-duka-k-poselstvi-papeze-frantiska-ke-svetovemu-dni-migrantu-a-uprchliku> [cit. 24. 8. 2018]. V části společnosti byla tato Dukova reakce interpretována jako cenzura papežského poselství či redukce vstřícného církevního přístupu pouze na uprchlíky legální.

⁴⁸ Srov. GRAUBNER, J. Rozhovor pro Parlamentní listy (19. 6. 2015). Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/rozhovory/Arcibiskup-Graubner-Bezbrehe-prijimani-lidi-jine-kultury-musi-znamenat-konec-te-dosavadni-Zastavme-imigraci-380384>. [cit. 24. 8. 2018].

⁴⁹ Srov. *Slovo J. Baxanta k migraci* (21. 9. 2015) <https://lidenaceste.cz/krestane-a-migrace/#slovo-biskupa-baxanta>. [cit. 24. 8. 2018].

cizince a psychické a duchovní podpory atp.⁵⁰ Z jednotlivých řeholních institutů, specializujících se také na péči o uprchlíky, protože jejich charismatu tato služba odpovídá zde můžeme jako příklad uvést řád jezuitů (Tovaryšstvo Ježíšovo) kteří svoji Jezuitskou službu uprchlíkům (*Jesuit Refugee Service*), věnující se práci s migranty, založili celosvětově již v roce 1980.⁵¹ V ČR v tomto směru např. vznikla v roce 2005 mezinárodní anglicky mluvící komunita při jezuitském kostele v Brně, sdružující příslušníky několika desítek národností (jde především o studenty, mladé pracující a rodiny s dětmi).

Nemůžeme opomenout ekumenický rozměr a spolupráce církví v ČR v této oblasti. Kromě katolické církve, angažující se hlavně prostřednictvím charity, se v této oblasti zapojuje i církev Apoštolská s Církví bratrskou, které spolupracují v oblasti integrace u krajinských imigrantů do české společnosti (Apoštolská církev hlavně prostřednictvím své mezinárodní humanitární organizace ADRA). Církev řeckokatolická v ČR se zaměřuje na péči o cizince především pocházející z prostředí Ukrajiny, případně z Ruska, či dalších slovanských zemí. Českobratrská církev evangelická pomáhá pomocí Mezinárodního centra setkávání, které slouží cizincům v oblasti sociálního poradenství či kurzů českého jazyka.

Závěr

Nejen církev celosvětovou, ale i místní církve (českou katolickou církev nevyjímaje) přítomnost uprchlíků konfrontuje s nutností najít funkční model pastorace, který by na jedné straně nezavíral „dveře cizincům“ v kontextu křesťanského přikázání lásky k bližnímu a na straně druhé nepodporoval růst nespravedlnosti a neohrožoval rozvoj a život místních komunit. Kanonické právo a teologie obecně v této oblasti je spíše hledající a uchopuje problematiku širěji: v kontextu práv člověka a Božího dítěte a obecně vývoje lidstva (tedy ne primárně jako ohrožení ale spíše jako multikulturní obohacení, vycházející z teze, že dobrá země patří všem) na rozdíl od sekulární normativy jednotlivých států či mezinárodního práva. Právo na ochranu a kontrolu vlastních hranic států je církví sice akceptováno, ovšem je zdůrazněna větší odpovědnost ekonomicky soběstačnějších států a odmítána kontrola, směřující pouze k hromadění vlastního bohatství, protože z jejího pohledu není možné argumentovat společným dobrem, jsou-li porušována základní lidská práva. Katolická církev respektuje státní suverenitu, v oblasti migrace ovšem neřeší status migranta či důvody pro jeho opuštění země původu, pouze hledá pomoc a integraci lidem na cestách, což ovšem není příliš populární v současnosti, především v Evropské unii, potýkající se s hromadou migrací často z důvodů pouze ekonomických. Sekulární autority tak – bez zpochybnování lidskoprávní roviny – v současnosti spíše hledají způsob, jak zharmonizovat své předpisy, aby bylo možné snadněji a lépe nelegální migranty

⁵⁰ Srov. např. Poradna pro cizince českobudějovické Charity. Dostupné z: <http://cizincib.charita.cz/o-poradna-pro-cizince/> [cit. 24. 8. 2018] nebo Poradna pro migranty a uprchlíky v Praze, dostupné z: <http://praha.charita.cz/sluzby/migrace/poradna-pro-migranty-a-uprchliky/> [cit. 24. 8. 2018].

⁵¹ Informace o jezuitské službě uprchlíkům. Dostupné z: http://www.jesuit.cz/clanek.php?id=1100&velikost_pisma=0 [cit. 24. 8. 2018].

vracet do zemí původu, protože jinak jejich počet (a často i agresivita ve snaze se dostat, kam chtějí) stále narůstá. Specifika odlišnosti v přístupu církevních subjektů k péči o uprchlíky spočívají hlavně v motivaci: pro křesťana je služba lásky cizincům a jiným potřebným důkazem věrohodnosti jejich víry a v kontextu ochrany lidské důstojnosti všech osob. Čeští katolíci se v této oblasti angažují, ale na rozdíl od sousedního Německa, Rakouska, Polska atp. značně méně: je to dáno nejen opatrností, ale i tím, že naše země není obvykle cílovou zemí, pro menší sociální výhody i životní úroveň. Jsou zde zohledňovány papežské směrnice, příp. přebírány některé vyzkoušené způsoby pastorační, ovšem až budoucnost ukáže, nakolik se církvím podařilo k řešení uprchlické otázky v Evropě i ČR přispět, či ji spíše zkomplikovat. Prozatím drží linii ochrany lidské důstojnosti a základních práv člověka i v rovině migrace.

LITERATURA

1. Organizace spojených národů: *Úmluva o právním postavení uprchlíků (Ženevská úmluva o uprchlících)* ze dne 28. 7. 1951.
2. Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu ve znění pozdějších předpisů (zákon o azylu) ze dne 11. listopadu 1999.
3. *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona, český ekumenický překlad*. Česká biblická společnost 1995. USBN 80-85810-08-5.
4. *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus praefatione Emmi Petri card. Gasparri et indice analytico-alphabetico auctus*. Roma : Typis Polyglottis Vaticanis, MCMLI.
5. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*. Roma : Libreria Editrice Vaticana, MDCCCCLXXXIII. ISBN 82-209-1419-0.
6. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*. Roma : Libreria Editrice Vaticana, MDCCCCLXXX. ISBN 88-209-1719-X.
7. II. vatikánský koncil: Konstituce *Gaudium et spes*: pastorační konstituce o církvi v dnešním světě ze dne 7. 12. 1965. In *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*. Praha : Zvon, 1995. s. 173-268.
8. IOANNES XXIII Lit. encyclicae *Pacem in terris* (11. 4. 1963). In AAS. 55 (1963), s. 257-304.
9. PIUS XII. *Constitutio Apostolica De Spirituali Emigratum cura Exul familia*. In AAS. 44 (1952), s. 649-704.
10. PAULUS VI. *Motu proprio Apostolicae caritatis* (19. 3. 1970) In AAS. 62 (1970), s. 193-197.
11. JOANNES PAULUS II. *Constitutio. apost. Pastor Bonus* (28. 6. 1988) In AAS. 80 (1988), s. 841-912.
12. JOANNES PAULUS II. Lit. encyclicae *Redemptor Hominis* (4. 3. 1979) In AAS. 71 (1979), s. 257-324.
13. *Congregazione per i vescovi, Direttorio Successori degli apostoli (Apostolorum successorum) per il ministero pastorale dei vescovi* (22. 2. 2004), In *Enchiridion Vaticanum* 22, 2006, s. 1567-2159.

14. Pontificio consiglio della pastorale per i migranti e gli itineranti, *Istruzione Erga migrantes caritas Christi* (3. 5. 2018). Český překlad: červená řada dokumentů ČBK č. 34. Praha : ČBK, 2006.
15. *Pastorační pokyny k Erga migrantes*. Český překlad: červená řada dokumentů ČBK (Instrukce EM), Praha : ČBK, 2006, s. 65-77.
16. MORAVČÍKOVÁ, M. 2014. *Ludské práva, kultura a náboženstvo*. Praha : Leges, 2014, s. 207.
17. SITKO, M. 2012. Struktura i kompetencje papieskiej rady ds. duszpasterstwa migrantów i podróżujących. In *Kościół i prawo* 1(14) 2012, s. 105-117.
18. ŠTICA, P. 2011. *Migrace a státní suverenita*. Nakl. P. Mervart, 2011. ISBN 978-80-87378-75-5.
19. *Uprchlík* (heslo), In HENDRYCH, D a kol. 2009. *Právníký slovník* (3. vyd.), Praha : C. H. Beck, 2009, s. 1172-1173.

Elektronické zdroje:

1. Pontificio Consiglio *Cor Unum* e il Pontificio Consiglio per la Pastorale dei
2. Migranti e gli Itineranti. *I Rifugiati, una sfida alla solidarietà* (červen 2013). Dostupné z: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/corunum/corunum_it/publicazioni/Rifugiati-2013-ITA.pdf [cit. 8. 9. 2018].
3. Congregazione per i Religiosi e gli Istituti secolari e Pontificia Commissione per la Pastorale delle Migrazioni e del Turismo, *Lettera congiunta, A tutti i Religiosi e le Religiose del mondo*. In *People on the move* 48 (1987) 163-166. Dostupné z: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/migrants/pom2001_85_87/rc_pc_migrants_pom87__toc.htm [cit. 9. 9. 2018].
4. Franciscus, *Litt. apost. motu proprio datae Humanam progressionem, quibus dicasterium ad integram humanam progressionem fovendam constituitur* (17. 8. 2016). Dostupné z: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2016/08/31/0606/01365.html#lat> [cit. 8. 9. 2018].
5. *Poselství Benedikta XVI ke světovému dni uprchlíků 2011* (27. 9. 2010), dostupné z: <https://www.cirkev.cz/archiv/101105-poselstvi-papeze-k-97-svetovemu-dni-migrantu-a-uprchliku> [cit. 21. 8. 2018].
6. *Poselství papeže Františka ke světovému dni uprchlíků 2016* (12. 9. 2015), dostupné z: <https://www.cirkev.cz/archiv/151006-cely-text-papezova-poselstvi-ke-svetovemu-dni-migrantu> [cit. 21. 8. 2018].
7. *Poselství papeže Františka ke světovému dni uprchlíků 2017* (8. 9. 2016), dostupné z: <https://www.cirkev.cz/archiv/151006-cely-text-papezova-poselstvi-ke-svetovemu-dni-migrantu> [cit. 21. 8. 2018].
8. FRANTIŠEK. *Poselství ke světovému dni migrantů* (14. 1. 2018) Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/170825poselstvi-papeze-frantiska-k-svetovemu-dni-migrantu-a-uprchliku-2018>. [cit. 8. 9. 2018].
9. *Strangers No Longer Together on the Journey of Hope: A Pastoral Letter Concerning Migration from the Catholic Bishops of Mexico and the United States* (22. 1. 2003). Dostupné z:

- <http://www.usccb.org/issues-and-action/human-life-and-dignity/immigration/strangers-no-longer-together-on-the-journey-of-hope.cfm> [cit. 9. 9. 2018].
10. Tisková zpráva ze dne 21. 2. 2018. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/180221vatikan-privital-navrh-globalni-dohody-o-migraci> [cit. 24. 8. 2018].
 11. Tisková zpráva, dostupná z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/180308cbk-k-situaci-skupiny-cinskych-krestanu-v-cr> [cit. 24. 8. 2018].
 12. Tisková zpráva, dostupná z: <http://www.ado.cz/clanek/pripojte-se-k-petici-na-podporu-cinskych-krestanu-po-navratu-domu-jim-hrozi-muceni> [cit. 24. 8. 2018].
 13. *Statistické zprávy ministerstva vnitra*, dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/statisticke-zpravy-o-mezinarodni-ochrane-za-jednotlive-mesice-v-roce-2018.aspx> [cit. 24. 8. 2018].
 14. *Biskupové a předsednictvo ERC k migraci*. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/archiv/150704-biskupove-a-predsednictvo-erc-k-migraci> [cit. 24. 8. 2018].
 15. *Stanovisko ČBK k migrační krizi* (20. 4. 2016). Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktualita/160420stanovisko-cbk-k-migracni-krizi> [cit. 24. 8. 2018].
 16. Webové stránky fondu Generace 21 dostupné z: <http://www.gen21.cz/> [cit. 24. 8. 2018].
 17. Vyjádření plzeňského biskupa T. Holuba k migrační krizi. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Novy-plzensky-biskup-o-migracni-krizi-Zveme-lidi-domu-a-tim-padem-mame-povinnost-aby-ten-domov-zustal-zachovan-422759> [cit. 24. 8. 2018].
 18. DUKA, D. *K poselství papeže ke dni migrantů 2018*. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/170830d-duka-k-poselstvi-papeze-frantiska-ke-svetovemu-dni-migrantu-a-uprchliku> [cit. 24. 8. 2018].
 19. GRAUBNER, J. Rozhovor pro Parlamentní listy (19. 6. 2015). Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/rozhovory/Arcibiskup-Graubner-Bezbrehe-prijimani-lidi-jine-kultury-musi-znamenat-konec-te-dosavadni-Zastavme-imigraci-380384> [cit. 24. 8. 2018].
 20. BAXANT, J. *Slovo J. Baxanta k migraci* (21. 9. 2015). Dostupné z: <https://lidenaceste.cz/krestane-a-migrace/#slovo-biskupa-baxanta> [cit. 24. 8. 2018].
 21. Poradna pro cizince českobudějovické Charity. Dostupné z: <http://cizincib.charita.cz/o-poradne-pro-cizince/> [cit. 24. 8. 2018].
 22. Poradna pro migranty a uprchlíky v Praze. Dostupné z: <http://praha.charita.cz/sluzby/migrace/poradna-pro-migranty-a-uprchliky/> [cit. 24. 8. 2018].
 23. Informace o jezuitské službě uprchlíkům, dostupné z: http://www.jesuit.cz/clanek.php?id=1100&velikost_pisma=0 [cit. 24. 8. 2018].

DUCHOVNÁ SLUŽBA V SLOVENSKÝCH VÄZNICIACH

SPIRITUAL SERVICE IN SLOVAK PRISONS

ThDr. ThLic. Mgr. Martin Šabo, PhD.

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt: Predkladaný príspevok sa venuje duchovnej službe v podmienkach väzenských zariadení v Slovenskej republike. Do témy uvádzam všeobecným právnym ukotvením. Pokračujem predstavením Ordinariátu Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky, štatútom ordinariátu a Vikariátu Zboru väzenskej a justičnej stráže. Dôležitou súčasťou príspevku je predstavenie dokumentov Synody ordinariátu a Dohody o implementácii Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe v Ozbrojených silách a ozbrojených zboroch.

Kľúčové slová: Ordinariát Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky, duchovná a pastoračná služba, kňazi ordinariátu

Abstract: In my contribution, I'm focusing to the spiritual service in prison conditions in the Slovak Republic. I am giving the subject a general legal anchor. I continue with the Ordinariate of the Armed Forces and Police Forces of the Slovak Republic, the Statute of the Ordinariate, and the Vikariate of the Prison and Judicial Guards Corps. An important part of the contribution is the presentation of documents of the Synod of the Ordinariate and the Agreement on the Implementation of the Treaty between the Slovak Republic and the Holy See on the Spiritual Service in the Armed Forces and the Police Forces.

Keywords: Ordinariate of the Armed Forces and Police Forces of the Slovak Republic, Spiritual and Pastoral Service, Ordinary Priests

1 Právne ukotvenie duchovnej služby v Zbore väzenskej a justičnej stráže podľa práva v Slovenskej republike

Pre duchovnú službu v Ozbrojených silách a ozbrojených zboroch SR (ďalej aj len „OS a OZ SR“) je jedným zo základných právnych prameňov práva Základná zmluva medzi Apoštolskou stolicou a Slovenskou republikou.¹ S uzatvorením Základnej zmluvy v predložennom znení dňa 16. augusta 2000 vyslovila súhlas vláda SR uznesením č. 653 z r. 2000. Táto bola podpísaná po prerokovaní všetkých pripomienok vo Vatikáne 24. novembra 2000 predsedom vlády SR Mikulášom Dzurindom a pápežským štátnym sekretárom kardinálom A. Sodanom.

¹ MORAVČÍKOVÁ, M. 2016. Security in the State-Church Relations in Slovakia. In *Bezpieczeństwo prawne państw demokratycznych w procesie integracji europejskiej: Polska – Słowacja – Ukraina*. Lublin : Towarzystwo naukowe KUL Jana Pawła II, 2016, s. 245-247.

Vláda SR 27. novembra 2000 opätovne prerokovala podpísanú Základnú zmluvu a uznesením č. 962 z r. 2000 ju predložila NR SR na vyslovenie súhlasu pred ratifikáciou.²

„Národná rada SR vyslovila súhlas so Základnou zmluvou pred jej ratifikáciou na svojom rokovaní dňa 30. novembra 2000 uznesením č. 1159. Ratifikáciu podporili poslanci všetkých parlamentných strán, zo 113 prítomných bolo za jej ratifikáciu 100 poslancov. Prezident SR ratifikoval Základnú zmluvu 4. decembra 2000. Vo Vatikáne 18. decembra 2000 boli následne pápežským štátnym sekretárom kardinálom A. Sodanom a prezidentom SR R. Schusterom vymenené ratifikačné listiny, a týmto dňom nadobudla Základná zmluva medzi Apoštolskou stolicou a SR platnosť.“³

S ostatnými registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami (ďalej aj len „cirkvami“), ktoré mali záujem o podpísanie dohody so štátom, bola uzatvorená Zmluva medzi SR a registrovanými cirkvami. Táto zmluva bola jednohlasne odsúhlasená Vládou SR a dňa 14. marca 2002 schválená v Národnej rade SR. Slávnostný podpis Zmluvy medzi SR a registrovanými cirkvami sa uskutočnil v prezidentskom paláci 11. apríla 2002 za účasti prezidenta SR, predsedu NR SR, predsedu Vlády SR a štatutárnymi zástupcami cirkví.⁴

Základná zmluva medzi Apoštolskou stolicou a Slovenskou republikou v článku 14 umožňuje Katolíckej cirkvi vykonávať pastoračnú službu v OS a OZ SR. Pre spresnenie a vyriešenie praktických otázok s tým spojených, sa zmluvné strany zaviazali uzatvoriť osobitnú medzinárodnú zmluvu o výkone pastoračnej služby v OS a OZ SR. Podľa článku 15 Základnej zmluvy má Katolícka cirkev právo vykonávať pastoračnú starostlivosť aj o veriacich v ústavoch na výkon väzby a v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody.⁵

Po podpísaní Zmluvy medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami 11. apríla 2002 boli v článku 14 a článku 15 stanovené identické práva aj pre ostatné cirkvi registrované v Slovenskej republike, ktorých štatutárny zástupcovia boli signatármi danej zmluvy. Doteraz ide o jedenásť registrovaných cirkví.⁶

Výsledkom ďalších rokovaní medzi Katolíckou cirkvou a Slovenskou republikou, ako aj registrovanými cirkvami, bolo v duchu predchádzajúcich záväzkov prijatie osobitných zmlúv upravujúcich duchovnú činnosť v OS a OZ SR. Ako prvá bola 21. augusta 2002 podpísaná Zmluva o duchovnej

² ŠMID, M. 2001. Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou. Bratislava : Konferencia biskupov Slovenska, 2001. s. 38-40.

³ KOLLÁR, M. – MESEŽNIKOV, G. a. i. 2001. *Slovensko 2001: Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2001. s. 47.

⁴ MORAVČÍKOVÁ, M. 2014. State-Church relations and secular principles in the Slovak Republic. In *Studia z prava wyznaniowego*, č. 17, 2014, s. 47. In MORAVČÍKOVÁ, M. The Question of Secular State, Recognition of Religious Subjects and their economical support. In *Vestník Sankt-Peterburgskogo universiteta*, n. 33, 2017, s. 374-380.

MORAVČÍKOVÁ, M. 2017. Gosudarstvenno-cerkovnyje otnošenija v Slovackoj respublike. In *Zakarpatski pravovi čytanňa*. Užgorod : Užgorodskij nacionalnyj universytet, 2017, s. 67-72. MORAVČÍKOVÁ, M. The Mutual Roles of Religion and State in Slovakia. In SCHANDA, B. (ed.). *The mutual roles of Religion and State in Europe*. Trier : European consortium for Church and state research, 2014, 177-192.

⁵ UJLACKÝ, T. 2010. Finančné zabezpečenie duchovnej služby Ordinariátu OS a OZ SR. In MORAVČÍKOVÁ, M. – VALOVÁ, E. *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v 21. storočí*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010, s. 48.

⁶ Text Zmlúv pozri v: NĚMEC, D. 2010. *Konkordátni smlouvy Svatého stolce s postkomunistickými zeměmi (1990-2008)*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010. s. 445-464.

službe katolíckym veriacim v OS a OZ SR. Prezident SR Rudolf Schuster zmluvu ratifikoval 11 októbra 2002. Ratifikačné listiny boli vymenené vo Vatikáne dňa 28. októbra 2002. Uvedená zmluva bola uverejnená v Zbierke zákonov 28. novembra 2002 pod číslom 648/2002 Z. z.⁷ Pre zabezpečenie rovnakého prístupu k ostatným registrovaným cirkvám bola 28. apríla 2005 podpísaná Dohoda medzi SR a registrovanými cirkvami o výkone pastoračnej služby ich veriacim v OS a OZ SR.⁸

Zmluva medzi Slovenskou republikou a Apoštolskou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v OS a OZ SR stanovila inštitucionálne postavenie duchovných v OS a OZ, možnosť zriadenia Ordinariátu OS a OZ SR, zabezpečenie plnenia úloh, sociálne podmienky služby duchovných, upravila ich poslanie, plnenie úloh, nedotknuteľnosť osoby a nakladanie s informáciami osobného a diskrétného charakteru, alebo spadajúcimi pod spovedné tajomstvo. Zmluva stanovila aj ekonomické zabezpečenie duchovných a výkon kultu v rámci OS a OZ SR, ktoré hradí štát prostredníctvom svojich ozbrojených síl a ozbrojených zborov podľa platných predpisov.⁹

Obdobné ustanovenia boli dohodnuté v Dohode medzi SR a registrovanými cirkvami o výkone pastoračnej služby ich veriacimi v OS a OZ SR, pričom bolo zriadené Ústredie Ekumenickej pastoračnej služby, ktoré zabezpečuje duchovnú starostlivosť ich veriacim. Ústredie je osobitnou inštitúciou v štruktúrach ozbrojených síl a ozbrojených zborov, ako právnická osoba s odvodenou právnou subjektivitou od zúčastnených cirkví.¹⁰ Činnosť združenia sa riadi štatútom vypracovaným generálnym duchovným a schváleným zúčastnenými cirkvami, pričom tento musí byť v súlade s právnymi predpismi SR a princípmi dohody so štátom. Podľa článku 25 ods. 4 Zmluvy s cirkvami pri vykonávaní dohody zastupuje zúčastnené cirkvi Ekumenická rada cirkví.¹¹ Výhodou podpísaných zmlúv sú pre štát jasné pravidlá poskytovania duchovnej služby v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch, čo je v poriadkových zložkách veľmi dôležitým faktorom, ktorý je potrebné zo strany cirkví, ktoré k dohodám pristúpili dôsledne rešpektovať. Výhodou pre cirkvi, ktoré pristúpili k dohodám so štátom, je zabezpečenie pravidelnej duchovnej starostlivosti pre svojich veriacich v týchto zložkách, ako aj osobám zbaveným slobody rozhodnutím štátneho orgánu. Tie registrované cirkvi, ktoré k dohodám nepristúpili musia počítať s obmedzeniami, ktoré vznikajú prispôbením duchovnej činnosti svojim veriacim bežnému chodu ústavov na výkon väzby a výkonu trestu odňatia slobodu, napr. prispôbenie sa dennému režimu odsúdených.¹²

⁷ ČEPLÍKOVÁ, M. 2011. *Konfesné právo v Slovenskej republike*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví 2011. s. 198.

⁸ Text Dohody, ako aj Zmluvy o duchovnej službe katolíckym veriacim v OS a OZ SR pozri v: NĚMEC, D. 2010. *Konkordátné smluvy Svätého stolca s postkomunistickými zemiami (1990-2008)*, s. 465-474.

⁹ MORAVČÍKOVÁ, M. – ŠMID, M. 2018. Ekonomická podpora cirkvej i ich avtonómia. In *Politickéhoje prostranstvo i socialnoje vremja: sinergija smyslov i cennostej*. Simferopol : IT Arial, 2018, s. 117-128. UJLACKÝ, T. Finančné zabezpečenie duchovnej služby Ordinariátu OS a OZ SR. In MORAVČÍKOVÁ, M. – VALOVÁ, E. *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v 21. storočí*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010. s. 48.

¹⁰ MORAVČÍKOVÁ, M. 2017. Objedinenije cerkvej v transformacijach veka. In *Religija i politika v postsekularnom obščestve*. Simferopol : IT Arial, 2017, s. 84-91.

¹¹ GYURI, R. 2010. Právna úprava pôsobenia cirkví a náboženských spoločností vo vybraných verejných inštitúciách. In MORAVČÍKOVÁ, M. – VALOVÁ, E. *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2009*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010, s. 170-171.

¹² ŠABO, M. 2014. Duchovná služba ako dôležitá súčasť penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti. In KOVÁČ, E. a kol. *Aktuálne výzvy a perspektívy v médiách*. Bratislava : Asociácia mediátorov Slovenska, 2014, s. 227.

2 Ordinariát Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky

Na základe Zmluvy medzi SR a Apoštolskou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v OS a OZ SR Apoštolská stolica bulou pápeža Jána Pavla II. *Spiritalem progressionem* zriadila 1. marca 2003 Ordinariát OS a OZ SR, pre duchovnú službu katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch a osobám zbaveným slobody rozhodnutím štátneho orgánu. Ordinariát je postavený na úroveň diecézy. Je osobitnou inštitúciou v štruktúrach ozbrojených síl a ozbrojených zborov. Má právnu kánonickú subjektivitu a je právnickou osobou v súlade so zákonom č. 308/1991 Zb. Ordinariát je tvorený kúriou ordinára, ktorá je organizačne pričlenená k Ministerstvu obrany SR, vikariátmi na Generálnom štábe Ozbrojených síl SR, Ministerstve vnútra SR a Generálnom riaditeľstve ZVJS. V jednotlivých zložkách ozbrojených síl a ozbrojených zborov má systematizované miesta pre duchovných.¹³ Okrem poskytovania duchovnej služby príslušníkom ozbrojených síl a ozbrojených zborov do pôsobnosti ordinariátu prináležia aj príbuzní týchto príslušníkov, ako aj príslušníci na výsluhových a starobných dôchodkoch a tiež osoby pozbavené slobody rozhodnutím štátneho orgánu.

Na čele ordinariátu stojí ordinár ozbrojených síl a ozbrojených zborov, ktorý je zároveň riadnym členom Konferencie biskupov Slovenska. Ordinár je organizačne začlenený v zložkách Ozbrojených síl SR, podľa obvyklej praxe zaužívanej v štátoch, kde už boli vojenské ordinariáty zriadené. Vikári vymenovaní ordinárom pre ozbrojené sily a ozbrojené zbory, ako aj duchovní v ich štruktúrach sú v služobných pomeroch v zmysle ustanovení príslušných právnych predpisov. Slovenská republika sa zviazala finančne a materiálne zabezpečiť činnosť Ordinariátu v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch, sídlo ordinariátu, kúriu ordinára, katedrálu ordinariátu a primerané miesta bohoslužieb – pastoračné miestnosti a vojenské, policajné a väzenské kaplnky. Činnosť ordinariátu je podrobnejšie vymedzená v Štatúte ordinariátu, vypracovanom ordinárom a schváleným Apoštolskou stolicou a zodpovedajúcemu právnemu poriadku Slovenskej republiky a princípom Zmluvy o duchovnej službe v OS a OZ SR.¹⁴

¹³ UJLACKÝ, T. 2010. Finančné zabezpečenie duchovnej služby Ordinariátu OS a OZ SR. In MORAVČÍKOVÁ, M. – VALOVÁ, E. *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v 21. storočí*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010, s. 48.

¹⁴ MORAVČÍKOVÁ, M. 2016. Financing of churches and religious societies in the Slovak Republic. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.). *Nová Európa – výzvy a očakávania. Nová Európa – právo a náboženstvo*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 102-113. MORAVČÍKOVÁ, M. 2017. Financovanie cirkví a náboženských spoločností – teoretické východiská a prax. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.). *Právne postavenie duchovných a financovanie cirkví a náboženských spoločností*. Praha : Leges, 2017, s. 216-228. UJLACKÝ, T. 2010. Finančné zabezpečenie duchovnej služby Ordinariátu OS a OZ SR. In MORAVČÍKOVÁ, M. – VALOVÁ, E. *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v 21. storočí*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010, s. 49.

3 Štatút ordinariátu

Štatút ordinariátu¹⁵ sa skladá zo siedmych kapitol a 36 článkov. Podľa štatútu je cieľom ordinariátu zabezpečiť poskytovanie duchovnej služby katolíckym veriacim aj v záchranných zboroch (hasičský zbor, horská služba) a ich rodinným príslušníkom (čl. 2 ods. 3 štatútu). Činnosť ordinariátu sa riadi týmito predpismi: kódexom kánonického práva a ďalšími univerzálnymi zákonmi Katolíckej cirkvi, apoštolskou konštitúciou „*Spirituali militum curae*“, Základnou zmluvou medzi Apoštolskou stolicou a SR, Zmluvou medzi Apoštolskou stolicou a SR o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch, právnymi normami SR, ktoré sú v súlade s vyššie uvedenými medzinárodnými zmluvami a Štatútom ordinariátu (čl. 3 ods. 1 písm. a, b, c, d, e, f štatútu). Ordinár má právomoc ustanovovať v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch osobné farnosti a duchovné správy, ktoré sú právnickými osobami tak kánonického, ako aj svetského charakteru (čl. 4 ods. 2). Štatút tiež špecifikuje pôsobnosť ordinára na jednotlivé ozbrojené sily a ozbrojené zbory v SR. Ide o tieto zložky: Ozbrojené sily SR, Policajný zbor, Slovenská informačná služba, Zbor väzenskej a justičnej stráže, Železničná polícia, Hasičská záchranná služba a Colná správa (čl. 5 ods. 1).¹⁶ Štatút Ordinariátu je možné meniť len so súhlasom Apoštolskej stolice. Všetky prípadné zmeny, ktoré sa ukážu ako nevyhnutné, môže ordinár predložiť Apoštolskej stolici potom, ako si vypočul stanovisko kolégia konzultorov, presbyterskej rady a dostal aj stanovisko Konferencie biskupov Slovenska (čl. 36 ods. 1, 2).¹⁷

4 Vikariát Zboru väzenskej a justičnej stráže

Vikariát je zlozkou, ktorá prináleží k Ordinariátu OS a OZ SR, a je zároveň súčasťou Zboru väzenskej a justičnej stráže, ktorá zabezpečuje duchovnú starostlivosť pre katolíckych veriacich. Skladá sa z piatich dekanátov, ktoré majú sedemnást' farností a jednu duchovnú správu v jednotlivých ústavoch na výkon väzby a výkon trestu odňatia slobody. Konkrétna duchovná starostlivosť je zabezpečovaná zvlášť pre príslušníkov a zamestnancov zboru a zvlášť pre osoby zbavené slobody rozhodnutím štátneho orgánu. Pre tieto osoby sa táto starostlivosť delí na osoby nachádzajúce sa vo väzbe a na osoby nachádzajúce sa vo výkone trestu odňatia slobody podľa jednotlivých stupňov stráženia. Väzenský kaplán je dostatočne oboznámený s jednotlivými predpismi, ktoré musí rešpektovať pri rôznorodom prístupe k jednotlivým obvineným a odsúdeným. Hlavne musí rešpektovať služobné a svedné tajomstvo, skutočnosti diferenciacie, a z toho vyplývajúce zo stretávania sa jednotlivých obvinených a odsúdených navzájom.

¹⁵ Text Štatútu bol publikovaný v UJLACKÝ, T. a kol. 2012. *Ročenka Ordinariátu OS a OZ SR*. 2012, s. 35-46.

¹⁶ MORAVČÍKOVÁ, M. 2018. Religious Assistance in Public Institutions in the Slovak Republic. In *Religious assistance in public institutions*. Granada : Comares, 2018, s. 319-327.

¹⁷ ŠABO, M. 2013. Duchovná služba v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky podľa konfesného práva. In KROŠLÁK, D. – MORAVČÍKOVÁ, M. (eds.). *Hodnotový systém práva a náboženstva v medzikultúrnej perspektíve*. Praha : Leges, 2013, s. 251.

Aj z tohto dôvodu je výhodou jeho priame organizačné začlenenie v ozbrojenom zbore. Samotná duchovná starostlivosť spočíva v slúžení bohoslužieb, v rozhovoroch, vysluhovaní sviatostí krstu, eucharistii, birmovaní, zmierení a príprave na ne, ako aj v záujmových krúžkoch, ktoré môže organizovať v ústavoch na výkone trestu odňatia slobody v spolupráci s príslušníkmi a zamestnancami ústavov. Tiež môže zabezpečiť rôzne koncerty, prednášky a programy, ktoré môžu po dohode s vedením ústavu zabezpečiť skupiny z vonkajšieho prostredia. Duchovná služba slúži na zmierňovanie napätia odsúdeného človeka, ako aj na získavanie kritického postoj k svojej predchádzajúcej nelegálnej činnosti. Duchovná služba pomáha odsúdenému v tom, aby nestrácal svoju vlastnú ľudskú hodnotu, ako aj v opätovnom začlenení sa do spoločnosti. V rámci Ordinariátu OS a OZ SR je zriadené oddelenie diecéznej charity. V rámci tohto oddelenia dochádza v spolupráci s väzenskými kaplánmi k zabezpečeniu krízovej pomoci pre odsúdeného, ktorý má pred končiacim trestom odňatia slobody sociálne problémy pri opätovnom začlenení sa do spoločnosti.¹⁸

Ostatné registrované cirkvi zabezpečujú duchovnú starostlivosť svojich veriacich prostredníctvom Referátu ekumenickej pastoračnej služby ZVJS SR (ďalej len „referát“), ktorý ustanovuje väzenských pastorov pre jednotlivé ústavy na výkon väzby a výkon trestu odňatia slobody. Keďže veriaci, ktorým sa referát venuje, sú roztrúsení po území celého Slovenska, personálna pôsobnosť väzenských pastorov je tomu prispôsobená.¹⁹

5 Dokumenty Synody Ordinariátu Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky

Ordinár Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky Mons. František Rábek 20. januára 2015 v katedrále OS a OZ SR zvolal synodu ordinariátu, so začiatkom 3. marca 2015. Cieľom synody, na zasadnutia ktorej boli pozvaní aj zástupcovia príslušníkov a zamestnancov ozbrojených síl a zborov z každého služobného úradu z celého Slovenska, bolo zhodnotiť pôsobenie duchovnej služby a prijať rozhodnutia v podobe záväzného dokumentu, ktorý sa stane novým partikulárnym právom Ordinariátu OS a OZ SR.²⁰

Ordinár vo svojom pastierskom liste k Veľkej noci r. 2015 informoval členov ordinariátu, že synoda sa bude venovať štyrom témam: 1. Život a pôsobenie kňazov ordinariátu; 2. Odovzdávanie viery a budovanie farských spoločenstiev, ako i spoločenstva veriacich ordinariátu;

¹⁸ ŠABO, M. 2014. Duchovná služba ako dôležitá súčasť penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti. In KOVÁČ, E. a kol. *Aktuálne výzvy a perspektívy v médiách*. Bratislava : Asociácia mediátorov Slovenska, 2014, s. 230-231.

¹⁹ ŠABO, M. 2014. Duchovná služba ako dôležitá súčasť penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti. In KOVÁČ, E. a kol. *Aktuálne výzvy a perspektívy v médiách*. Bratislava : Asociácia mediátorov Slovenska, 2014, s. 231.

²⁰ RÁBEK, F. 2017. Pozvanie na spoločnú cestu. In *Synoda Ordinariátu Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky*. Bratislava : Ordinariát Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky, 2017, s. 11-12.

3. Manželstvo a rodina príslušníkov ordinariátu; 4. Laický apoštolát. Biskup – ordinár zároveň informoval, že ak práce synody nič nenaruší, predpokladá jej slávnostné ukončenie 1. marca 2017, kedy ako duchovný pastier ordinariátu a zákonodarca v oblasti cirkevnej, podpíše ním schválené rozhodnutia synody.²¹

Synoda Ordinariátu OS a OZ SR bola ukončená podľa predpokladov a zároveň bol ordinárom schválený a ratifikovaný dokument rozhodnutí v rovnakom znení, ako o nich synoda jednotlivovo väčšinou pozitívne hlasovala. Jednotlivé rozhodnutia v paragrafovom znení v prvej téme určujú, aké je postavenie ordinára a kňazov ordinariátu a ich kompetencie podľa kánonického práva, ako aj medzinárodných zmlúv prijatých Slovenskou republikou. Rozhodnutia synody sa ďalej venujú osobnej a spoločnej formácii kňazov ordinariátu, životným podmienkam kňazov, zásadami vzťahov a komunikácie medzi biskupom a kňazom, ako aj medzi kňazmi navzájom a rovnako medzi kňazmi a im zverenými veriacimi. Prvá téma končí rozhodnutiami v oblastiach pôsobenia kňazov, katechéze v podmienkach ordinariátu a službe kňazov v prospech pokoja a mieru.²²

Druhá téma s názvom „Kresťanská formácia členov ordinariátu, budovanie farského a ordinariátneho spoločenstva“ sa najskôr venuje kúrii ordinariátu ako najdôležitejšiemu služobnému orgánu pre spoločenstvo veriacich ordinariátu. Potom nasledujú vikariáty a farnosti ordinariátu, pastoračná služba v rezortných vzdelávacích zariadeniach, nemocniciach a liečebno-rehabilitačných centrách. Téma končí poukázaním na vhodné pastoračné prostriedky, ktoré má kňaz využívať.²³

Tretia téma s názvom Pastoračná starostlivosť o rodiny sa najskôr venuje úlohe rodín pre jej členov i pre spoločnosť ako takú, kooperácii rodín príslušníkov ordinariátu s diecéznym farským spoločenstvom, príprave na manželstvo, výchove v rámci rodín, kresťanskej formácii rodín. Záver témy patrí životu člena ordinariátu, ktorý sa nachádza služobne mimo územia Slovenskej republiky, predovšetkým vo vojenských a iných bezpečnostných misiách.²⁴

Štvrtá téma synody s názvom Laický apoštolát členov ordinariátu sa venuje účasti laikov na poslaní cirkvi, cieľom apoštolátu a jeho rozličným formám, špecifickým odlišnostiam pôsobnosti laického apoštolátu a z nich vyplývajúcich rozličných oblastiam apoštolskej činnosti, potrebe formácie laikov ordinariátu a pomoci, ktorú im majú duchovní poskytnúť pre prácu v apoštoláte. Téma pokračuje zdôraznením práv na náboženskú slobodu, ekumenizmom a vzťahom veriacich k nekresťanom. Dôležitou službou veriacich ordinariátu je charitatívna činnosť a služba pokoja a mieru. Záverečné ustanovenia sa venujú otázkam vojny a utečencov.²⁵

Význam záverov synody je hlavne v tom, že od podpisu ordinárom sa stali záväzným partikulárnym právom ordinariátu, čiže súčasťou Kánonického práva Katolíckej cirkvi. Slovenská

²¹ RÁBEK, F. 2017. Pastiersky list Ordinára Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky k Veľkej noci 2015. In *Synoda Ordinariátu Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky*. Bratislava : Ordinariát Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky, 2017, s. 21-22.

²² Rozhodnutia Synody Ordinariátu Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky, Bratislava : Ordinariát Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky, 2017, s. 47-57.

²³ Rozhodnutia Synody Ordinariátu Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky, Bratislava : Ordinariát Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky, 2017, s. 59-63.

²⁴ Rozhodnutia Synody Ordinariátu Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky, Bratislava : Ordinariát Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky, 2017, s. 65-71.

²⁵ Rozhodnutia Synody Ordinariátu Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky, Bratislava : Ordinariát Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky, 2017, s. 73-79.

republika sa v článku 1 ods. 3 Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky zaviazala rešpektovať, že: „*činnosť ordinariátu sa bude riadiť kánonickým právom, Apoštolskou konštitúciou Spirituali militum curae, touto zmluvou a právnymi predpismi Slovenskej republiky.*“

6 Dohoda o implementácii Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe v Ozbrojených silách a ozbrojených zboroch

Jedným z odporúčaní synody pre ordinára ozbrojených síl a zborov bolo, aby sa sprehľadnili pravidlá pre lepšiu účinnosť duchovnej služby v jednotlivých zložkách. Ako prvá bola prijatá Dohoda o implementácii medzinárodnej zmluvy s Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky číslo MS/24/2017-17.²⁶ Je dôležité zdôrazniť, že právny status zmluvy nie je nadradený medzinárodnej zmluve, ale z nej vychádza a nemôže akýmkoľvek spôsobom zmenšiť práva, ktoré sú v nej zaručené. Ak by dohoda priznala menej práv, ako vyplýva zo Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe v Ozbrojených silách a ozbrojených zboroch, tak by v týchto bodoch stratila účinnosť. Cieľom dohody bolo formou zásad spresniť skutočnosti, ktoré medzinárodná zmluva popisuje iba všeobecne.

Dohoda v preambule konštatuje, že obe strany rešpektujú medzinárodné zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou, Štatút Ordinariátu OS a OZ SR a všeobecne záväzné právne predpisy platné na území Slovenskej republiky. V prvom článku dohoda špecifikuje postavenie ordinariátu a jeho duchovných. Druhý článok upravuje počet systematizovaných miest duchovných v pôsobnosti ministerstva spravodlivosti. Článok tri sa venuje špecifikám nosenia rovnosaty duchovnými ordinariátu v pôsobnosti ministerstva spravodlivosti. Článok štyri upravuje zabezpečenie činnosti duchovných ordinariátu a primeraných miest na bohoslužbu. Článok päť upravuje podmienky účasti na duchovnej službe pre príslušníkov a zamestnancov väzenského zboru. Článok šesť upravuje možnosti vzájomnej výpomoci medzi duchovnými začlenenými v rôznych ozbrojených zložkách. Článok sedem umožňuje dôstojné slávenie sviatku svätého Michala, patróna Zboru väzenskej a justičnej stráže. Článok osem upravuje logistické zabezpečenie domácich a zahraničných aktivít organizovaných ordinariátom alebo vikariátom zboru. Článok deväť upravuje záverečné ustanovenia, ktoré upravujú platnosť dohody, možnosť uzatvárania ďalších dodatkov, ako aj postup pri jej vypovedaní.

Dohoda o implementácii Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe v Ozbrojených silách a ozbrojených zboroch poskytuje základné predpoklady pre dôstojné, účinné a dlhodobé pôsobenie ordinariátu v podmienkach Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky. Vytvára predpoklady pre ďalšie prehľbovanie spolupráce a riešenia prípadných rozporov.

²⁶ Dohoda o implementácii Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe v Ozbrojených silách a ozbrojených zboroch. Dostupné na internete: <https://www.crz.gov.sk/index.php?ID=2845214>

Záver

Duchovná služba v podmienkach ústavov na výkon väzby a výkon trestu odňatia slobody v Slovenskej republike je dodnes z právneho hľadiska neprebádaná oblasť, ktorej sa venuje veľmi málo odborníkov. Preto sa svojím príspevkom snažím vniesť základný prehľad princípov a právnych predpisov, ktorými sa táto služba riadi. Zohľadňujem aj aktuálne dianie, ktoré reprezentuje predovšetkým impulz daný Synodou Ordinariátu Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky a z toho vyplývajúcej Dohody o implementácii Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe v Ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky medzi Ordinariátom Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky a Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky.

LITERATÚRA

1. ČEPLÍKOVÁ, M. 2011. *Konfesné právo v Slovenskej republike*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2011. 280 s. ISBN 978-80-89096-54-1.
2. Dohoda o implementácii Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe v Ozbrojených silách a ozbrojených zboroch. Dostupné na internete: <https://www.crz.gov.sk/index.php?ID=2845214>.
3. GYURI, R. 2010. Právna úprava pôsobenia cirkví a náboženských spoločností vo vybraných verejných inštitúciách. In MORAVČÍKOVÁ, M. – VALOVÁ, E. *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2009*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010, s. 165-179 .
4. KOLLÁR, M. – MESEŽNIKOV, G. 2001. (ed.). *Slovensko 2001. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2001. 904 s.
5. MORAVČÍKOVÁ, M. 2014. State-Church relations and secular principles in the Slovak Republic. In *Studia z prawa wyznaniowego*. 2014, č. 17, s. 47-69.
6. MORAVČÍKOVÁ, M. 2017. The Question of Secular State, Recognition of Religious Subjects and their economical support. In *Vestník Sankt-Peterburgskogo universiteta*. 2017, č. 33, s. 374-380.
7. MORAVČÍKOVÁ, M. 2016. Security in the State-Church Relations in Slovakia. In *Bezpieczeństwo prawne państw demokratycznych w procesie integracji europejskiej: Polska – Słowacja – Ukraina*. Lublin : Towarzystwo naukowe KUL Jana Pawła II. 2016, s. 235-248.
8. MORAVČÍKOVÁ, M. 2017. Objedinenije cerkve v transformacijach veka. In *Religija i politika v postsekularnom obščestve*. Simferopol : IT Arial, 2017, s. 84-91.
9. MORAVČÍKOVÁ, M. – ŠMID, M. 2018. Ekonomičeskaja podderžka cerkve i ich avtonomija. In *Političeskoje prostranstvo i socialnoje vremja: sinergija smyslov i cennostej*. Simferopol : IT Arial, 2018, s. 117-128.
10. MORAVČÍKOVÁ, M. 2018. Religious Assistance in Public Institutions in the Slovak Republic. In *Religious assistance in public institutions*. Granada : Comares, 2018, s. 319-327.

11. MORAVČÍKOVÁ, M. 2016. Financing of churches and religious societies in the Slovak Republic. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.). *Nová Európa – výzvy a očakávania. Nová Európa – právo a náboženstvo*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 102-113.
12. MORAVČÍKOVÁ, M. 2017. Financovanie cirkví a náboženských spoločností – teoretické východiská a prax. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.). *Právne postavenie duchovných a financovanie cirkví a náboženských spoločností*. Praha : Leges, 2017, s. 216-228.
13. MORAVČÍKOVÁ, M. 2014. The Mutual Roles of Religion and State in Slovakia. In SCHANDA, B. (ed.). *The mutual roles of Religion and State in Europe*. Trier : European consortium for Church and state research, 2014, s. 177-192.
14. MORAVČÍKOVÁ, M. 2017. Gosudarstvenno-cerkovnyje otnošenija v Slovackej respublike. In *Zakarpatski pravovi čytanňa*. Užgorod : Užgorodskij nacionalnyj universytet, 2017, s. 67-72.
15. NĚMEC, D. 2010. *Konkordátní smlouvy Svätého stolce s postkomunistickými zeměmi (1990 –2008)*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010. 544 s.
16. RÁBEK, F. 2017. Pozvanie na spoločnú cestu. In *Synoda Ordinariátu Ozbrojených síla ozbrojených zborov Slovenskej republiky*. Bratislava : Ordinariát Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky, 2017, s. 11-13.
17. RÁBEK, F. 2017. Pastiersky list Ordinára Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky k Veľkej noci 2015. In *Synoda Ordinariátu Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky*. Bratislava : Ordinariát Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky, 2017, s. 19-23.
18. *Synoda Ordinariátu Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky*. Bratislava :
19. Ordinariát Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky, 2017, 84 s.
20. ŠABO, M. 2014. Duchovná služba ako dôležitá súčasť penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti. In KOVÁČ, E. a kol. *Aktuálne výzvy a perspektívy v mediácii*. Bratislava : Asociácia mediátorov Slovenska, 2014, s. 225-232.
21. ŠABO, M. 2013. Duchovná služba v Ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky podľa konfesného práva. In KROŠLÁK, D. – MORAVČÍKOVÁ, M. (eds.). *Hodnotový systém práva a náboženstva v medzikultúrnej perspektíve*. Praha : Leges, 2013. s. 246-258.
22. ŠMID, M. 2001. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*. Bratislava : Konferencia biskupov Slovenska, 2001. 135 s.
23. UJLACKÝ, T. 2010. Finančné zabezpečenie duchovnej služby Ordinariátu OS a OZ SR. In MORAVČÍKOVÁ, M. – VALOVÁ, E. *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v 21. storočí*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010, s. 48-54.
24. UJLACKÝ, T. a kol. 2013. *Ročenka Ordinariátu Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky 2012*. Bratislava : Ordinariát Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky, 2013. 364 s.

ŠTÁT A NÁBOŽENSKÉ MENŠINY - NIEKOĽKO POZNÁMOK K SITUÁCII KREŠŤANOV NA BLÍZKOM VÝCHODE¹

STATE AND RELIGIOUS MINORITIES - SEVERAL REMARKS ON THE SITUATION OF CHRISTIANS IN THE MIDDLE EAST

ThLic. Mgr. Michaela Moravčíková, Th.D.

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt: Náboženské menšiny na Blízkom východe, kresťanov nevynímajúc, sú integrálnou súčasťou tisícročných dejín tohto regiónu. Po vojne v Iraku, tzv. Arabskej jari a napokon vzostupe radikálneho islamu reprezentovaným najmä „Islamským štátom“, sa ich situácia ešte zhoršila. Upriamujeme pozornosť na strety a stretnutia náboženských komúní, spoločenské, politické a právne situácie, ktoré rámcujú život týchto komúní predovšetkým v Iraku, Sýrii a Egypte. Koncentrujeme sa predovšetkým na asýrskych a koptských kresťanov a ich postavenie v súvislosti s politickými a spoločenskými zmenami. Všíame si základné zákony Sýrie, Iraku a Egypta, aby sme uvažovali nad právnymi rámcami týchto krajín a ich zohľadnením práv náboženských menšín. Zdá sa, že zárodoky fungujúcich občianskych spoločností v regióne Blízkeho východu by mohli inhibovať náboženský radikalizmus a viesť k postupnému medzináboženskému zmiernu a sociálnej súdržnosti.

Kľúčové slová: Blízky východ, náboženské menšiny, kresťania

Abstract: Religious minorities in the Middle East, Christians included, are an integral part of the region's thousand-year history. After the war in Iraq, after the Arab Spring, and finally the after the rise of radical Islam, represented in particular by the „Islamic state“, their situation has worsened. We see the encounters and clashes between religious communities, social, political and legal situations that frame the lives of these communities, especially in Iraq, Syria and Egypt. We concentrate primarily on Assyrian and Coptic Christians and their position in connection with political and social change. We observe the basic laws of Syria, Iraq, and Egypt to consider the legal frameworks of these countries and their respect for the rights of religious minorities. It appears that the germs of functioning civil societies in the Middle East region could inhibit religious radicalism and lead to progressive interfaith reconciliation and social cohesion.

Keywords: Middle East, Religious Minorities, Christians

¹ Tento článok bol vypracovaný v rámci projektu APVV-17-0056 Ústava liberálno-demokratického štátu a radikalizácia politickej kultúry.

Úvod

I keď je téma náboženských menšín aktuálna všade vo svete, v súčasnosti sú traktované azda najviac v súvislosti s nepokojnou situáciou v regióne Blízkeho východu. Väčšmi však než o zaručenie slobody vyznania pre vyznávačov menšinových náboženstiev ide v súčasnom diskurze o ich púhe prežitie a zabezpečenie základných životných potrieb ako sú voda, jedlo či prístrešie a bezpečnosť. V jednotlivých častiach regiónu sa ich situácia líši. Dvaja patriarchovia z tejto oblasti, chaldejský katolícky patriarcha Mar Louis Rafael kardinál Sako a sýrsky pravoslávny patriarcha Mor Ignatius Afrem II., zastupovali blízkovýchodných kresťanov aj na tohtoročnej Mníchovskej bezpečnostnej konferencii. Obidvaja patriarchovia využili túto príležitosť na bilaterálne rozhovory s aktérmi svetovej politiky a napokon sa zúčastnili pódiovej diskusie, ktorú pod názvom „Ranné zore novej éry? Perspektívy pre náboženské menšiny na Blízkom východe“ zorganizovala Nadácia Hannsa Seidela.²

Chaldejský patriarcha sa na konferencii vyslovil v tom zmysle, že západné veľmoci od pádu Osmanskej ríše neprejavili nijaký zreteľný záujem podporovať na Blízkom východe vznik právnych štátov, v ktorých sú garantované rovnaké práva pre všetkých občanov. Negatívne následky pre kresťanov mal aj izraelsko-palestínsky konflikt, pretože podnietil rozmach politického islamu a tradičné predsudky o tom, že orientálni kresťania sú spojencami politiky západných mocností na Blízkom východe.³ Neraz sa tak stávajú terčom hnevu miestnych, najmä islamských radikálov, a sú prenasledovaní a vyhánaní. Mapa východného kresťanstva a početnosť komunít sa tak radikálne mení. Zároveň tieto deje menia aj majoritu a charakter jednotlivých spoločností. Spoločenské a politické udalosti, a najmä útoky radikálov, ktorých výsledkom sú mŕtvi, zranení, početné exody a ničenie kultúrneho dedičstva, sú výrazným impulzom k sebareflexii a novému premysleniu základov usporiadania spoločnosti a princípov riadenia štátu. Logickým vyústením masových spoločenských pohybov sa v ostatnom čase, najmä po období Arabskej jari, stali požiadavky nového spôsobu vládnutia a tvorbu nových základných zákonov, ktorých proces vzniku a samotné texty reflektujú stav spoločnosti. Pochopenie dejinných súvislostí, kultúrnych podmieneností a hodnôt založených predovšetkým náboženstvami a etickými nárokmi, ktoré tieto zakladajú, nám umožňuje koncentrovať sa na premýšľanie o možných riešeniach zníženia radikalizácie politickej kultúry, ktorá je odpoveďou na význam radikálnych skupín v jednotlivých spoločnostiach.

1 Chránený ľud

Ak s istou mierou zjednodušenia môžeme povedať, že islamská právna veda rozdeľuje javy a veci na *halal* a *haram*, teda dovoľené a nedovoľené, tak s rovnakou mierou zjednodušenia

² Zwei Patriarchen aus dem Orient fanden bei der Münchner Sicherheitskonferenz deutliche Worte. <https://www.pro-orient.at/?site=ne20190221172335//>.

³ KRUPA, J. *Oslavy 800. výročia stretnutia Sv. Františka so Sultánom*. Dostupné na internete: [https://svetkrestanstva.postoj.sk/41019/oslavy-800-vyrocia-stretnutia-sv-frantiska-so-sultanom?fbclid=IwAR1bslnz6jgltxdaunzqsdp33wpz4ttwgw049t7pz8skxuzxseno1icyf//](https://svetkrestanstva.postoj.sk/41019/oslavy-800-vyrocia-stretnutia-sv-frantiska-so-sultanom?fbclid=IwAR1bslnz6jgltxdaunzqsdp33wpz4ttwgw049t7pz8skxuzxseno1icyf/).

potom delí ľudí na moslimov, otrokov a inovercov. Inoverci sú tí, ktorí žili na území moslimského štátu ako chránený ľud alebo cudzí štátni príslušníci. Toto delenie je samozrejme historicky podmienené, ale existencia a fungovanie islamského štátu (ISIL, resp. ISIS⁴) ukázali, že ani v 21. storočí nie je otroctvo minulosťou, podobne ako iné javy, pri ktorých by sme mohli očakávať, že sú už dávno prežité a prekonané.⁵ Ostatné dekády priniesli viacerým oblastiam Blízkeho východu istú mieru archaizácie spoločnosti a epizodicky aj návrat k stredovekým praktikám.

Heterogénnosť Blízkeho východu v spojení s jeho strategickým významom a pohnutými dejinami, sa čoraz frekventovanejšie stáva umocneným sudom s pušným prachom, podobne ako to bolo v prípade Balkánu na starom kontinente. Hoci je problematika širokospektrálna a zahŕňa vo veľkej miere „vnútroislamské“ konflikty a ďalšie najmä náboženské špecifiká, v príspevku si všimame niektoré kvantitatívne menšie skupiny vo (väčšinovej) spoločnosti, pričom sa zameriavame na kresťanov žijúcich v regióne.

Postavenie kresťanov sa v jednotlivých krajinách odvíja od viacerých faktorov, či už ide o faktory bezpečnostné, politické, sociálne, právne vo všeobecnosti, a samozrejme právny rámec vzťahov štátov a náboženstiev, a spôsob riešenia otázok osobného statusu, ktorý je zvyčajne úzko spojený s praktizovaním resp. príslušnosťou k určitému náboženstvu.

Islamské právo považuje za plnoprávných občanov slobodných, dospelých moslimov, ktorých viažu všetky náboženské povinnosti, či už ide o sunnitov, cháridžitov⁶ alebo šiitov. Niektoré skupiny, ako napríklad alawiti, ku ktorým patrí aj sýrsky prezident Baššár Háfiz al-Asad sú z hľadiska príslušnosti k islamu a optik skupín, najmä sunnitov, považované za „sporné“. Ľudia knihy (ahl al-kitáb) sú podľa islamského práva chráneným ľudom (ahl adh-dhimma), ktorým sú moslimovia za určitých podmienok povinní poskytovať ochranu. Naproti tomu modloslužobníci (mushkrikún), tí ktorí k Bohu niečo pridružujú, teda predovšetkým polyteisti, by mali byť prinútení konvertovať k islamu, alebo byť zotročení či zabití. Realita dôb tak vytvorila nielen pojem príbytok islamu (dár al-islám) ako miesto islamu, príbytok vojen (dár al-harb) na území nemuslimov, ale aj príbytok prímeria (dár as-sulh) ako pomenovanie pre krajiny, ktoré majú byť získané. Súčasné chápanie týchto príbytkov je oproti minulosti značne posunuté, a ako príbytok islamu sú vnímané nielen krajiny s väčšinovým moslimským obyvateľstvom, ale aj krajiny, kde sú síce moslimovia minoritou, ale v nich môžu žiť v súlade s požiadavkami svojho náboženstva.⁷ Diskutovanou menšinou sú zoroastriáni (madžús), ktorí sa usilujú o status ľudí knihy, poukazujúc na svoju knihu Avestu, a usilujú sa uniknúť perzekúciám, čo sa im však podarilo len v určitých časových úsekoch. Ľuďmi knihy sú prirodzene popri moslimoch a židoch (jahúd) a sabejcoch (sábi 'a)⁸ aj kresťania (nasará). V stredoveku

⁴ Islamský štát v Iraku a Levante, resp. Islamský štát v Iraku a Sýrii.

⁵ WEISS, M. – HASSAN, H. 2015. *Islamský štát. Uvnitř armády teroru*. Brno : CPRESS, 2015. 255 s.; WOOD, G. 2018. *The Way of the Strangers. Encounters with the Islamic State*. Londýn : Penguin Books, 2018. 352 s.; BERÁNEK, O. – OSTRĀNSKÝ, B. 2016. *Islamský štát. Blízky východ na konci času*. Praha : Academia, 2016. 296 s.

⁶ DROZDÍKOVÁ, J. 2005. *Lexikón islámu*. Bratislava : Kalligram, 2005. 270 s.

⁷ OSTRĀNSKÝ, B. 2018. *Islám a nemuslimové. Náboženské menšiny a jejich islamská reflexe*. In GEBELT, J. a kol. *Ve stínu islámu. Menšinová náboženství na Blízkém východě*. Praha : Vyšehrad, 2018, s. 30-32.

⁸ Mandejci v južnom Iraku a sabejci v oblasti Harráne. Mandanean Associations Union. Dostupné na internete: <http://www.mandaeenunion.org/>, <http://www.mandaeen.ir/english/>.

museli platiť zvláštny poplatok (džizja), ktorý zahrňal ochranu štátu a zbavenie vojenskej služby, čo moslimovia považovali za veľkorysosť a prijatie nemoslimov ako stálych hostí. Tento status však zahrňal aj veľkú množinu diskriminačných opatrení ako boli zákaz výstavby svätých, povinnosť nosiť farebné označenie, zákaz nosenia zbraní, zákaz misijnej činnosti, teda snahy o šírenie náboženstva. Väčšina týchto opatrení je v porovnaní so súčasnosťou prekonaná, ale isté obmedzenia, vychádzajúce z islamského práva pretrvávajú, pričom ide najmä o zásady islamského rodinného práva⁹ a dedičského práva¹⁰. Najproblematickejšími sa zdajú byť súčasné právne úpravy štátov, ktoré vychádzajú z islamského náboženstva a zakotvujú tresty za rúhanie sa a tresty za odpadlivosť od islamu.¹¹ Keďže oddelenie svetského (občianskeho) a náboženského, v zmysle sakrálneho a profánneho, aké nachádzame už u Tomáša Akvinského, je v islame ťažko realizovateľné¹², preto neraz vznikajú napätia rôzneho stupňa medzi moslimským a nemoslimským obyvateľstvom v krajinách s prevládajúcim islamským náboženstvom.

2 Nasará

Domy kresťanov v Sýrii a Iraku boli po nástupe Islamského štátu v roku 2014 označované arabským písmenom „nún“, ktoré je skratkou pre kresťanov (nasará). V júli 2014 vydalo vedenie bojovníkov Islamského štátu nariadenie, podľa ktorého sú nemoslimovia povinní platiť daň džizja, podobne ako bola uplatňovaná v stredoveku pre tých, ktorí sú podľa islamského práva chráneným ľudom. Výška tejto dane je približne 330 eur na jednu rodinu a je nedišpenzovateľná pod hrozbou trestu smrti.¹³ Jedinou možnosťou nemoslimov žijúcich na území, ktoré ovládal Islamský štát bola konverzia na islam, čo väčšina dotknutých odmietla, a aj preto dochádzalo k zabíjaniu, perzekúciám a útekom nielen prenasledovaných kresťanov. Početné exody obyvateľstva z dotknutých území sú, okrem iného, tiež závažnou skutočnosťou z hľadiska možnosti zachovania či nezachovania konkrétnych náboženských komunít, existencie konkrétnych cirkví na ich historických územiach. Vytesňovanie kresťanov z Blízkeho východu prekrašuje jeho náboženskú mapu a predovšetkým ho zjavuje dôležitého stabilizačného prvku svojho vnútorného vývoja. *„Kresťanstvo totiž neprestáva – aj napriek svojej nelahkej situácii – ponúkať veriacim ďalších dvoch abrahámovských tradícií, judaizmu a islamu, dôraz na pochopenie a lásku (1K 13,3, 1J 4, 7-8) ako moderujúci prvok aktuálnych problémov.“*¹⁴

⁹ Najmä zákaz manželstva moslimiek s nemoslimami.

¹⁰ Najmä nemožnosť, aby nemoslim dedil po moslimovi.

¹¹ Celá plejáda káuz je popísaná napríklad v publikácii *Ja som N. Inšpiratívne príbehy kresťanov čeliacich islamským extrémistom*. Podolinec : Kumran, 2016. 256 s. Najvyypuklejšou je nepochybne kauza pakistanskej kresťanky Asie Bibi. Pozri: BIBI, A. 2012. *Smrteľný hriech*. Bratislava : Fragment, 2012. 112 s.

¹² IZETBEGOVIĆ, A. 1997. *Islám medzi Východom a Západem*. Brno : Twra, 1997. 341 s.

¹³ ŘOUTIL, M. 2018. Kresťané na Blízkom východe. In GEBELT, J. a kol. *Ve stínu islámu. Menšinová náboženstvá na Blízkom východe*. Praha : Vyšehrad, 2018, s. 94-98.

¹⁴ ŘOUTIL, M. 2018. Kresťané na Blízkom východe. In GEBELT, J. a kol. *Ve stínu islámu. Menšinová náboženstvá na Blízkom východe*. Praha : Vyšehrad, 2018, s. 99.

Na území starovekej Sýrie existovali v staroveku dve významné kresťanské centrá, Antiochia¹⁵, v ktorej prevládala helénska kultúra, a Edessa¹⁶, kde sa používal sýrsky jazyk. V 4. storočí žilo v Antiochii okolo pol milióna obyvateľov a Rimania v dôsledku národnej expanzie miestneho obyvateľstva priznali tomuto mestu štatút slobodného mesta.¹⁷ Evanjelium sa začalo v Antiochii ohlasovať už v 1. storočí – ide o jedno z prvých christianizovaných území, na ktorom vyrástli architektonicky významné kresťanské stavby a rovnako na tomto území vznikli mnohé teologicky hodnotné diela. Avšak neskôr, následkom konfesiónálnych sporov či geografického zemetrasenia v roku 526, ako aj v dôsledku perzskej (538) a arabskej (638) invázie, Antiochia začala výrazne upadať.

V najstarších dejinách, rozvinutá kresťanská kultúra v provinciách Východorímskej ríše, predovšetkým v Sýrii, priniesla miestnym komunitám silné kultúrne a národné povedomie, ktoré ich postupne priviedlo k nezávislosti od Konštantínopola. Keď koncil v Chalcedone v roku 451 odsúdil miafyzitské (monofyzitské) učenie o jednej prirodzenosti v Kristovi, vyvolalo to v Sýrii výrazné náboženské i politické rozpory, najmä v súvislosti so skutočnosťou, že v tom čase ešte neboli presne definované teologické pojmy ako prirodzenosť alebo osoba. V Sýrii sa miafyzitizmus rýchlo rozšíril a kolísavosť myslenia gréckych cisárov, ktorí chceli upokojiť situáciu v krajine, priniesla so sebou skutočnosť, že vyše sedemdesiat rokov spravovali Sýrsku cirkev v Antiochii striedavo miafyzitskí a diofyzitskí patriarchovia.

Cisár Justín I.¹⁸, ktorý sa usiloval o občiansky a náboženský zmier v krajine, potláčal separatistické snahy, čo potlačilo predovšetkým miafyzitov. Jeho synovcovi Justiniánovi¹⁹ by sa aj bolo podarilo definitívne odstrániť miafyzitizmus, ale cisárovná Teodora sa zaň napokon zasadila. S pomocou cisárovnej sa dostal k biskupskej hodnosti mních Jakob Baradaï²⁰. V preoblečení za žobráka prešiel Malú Áziu, Sýriu a Egypt a opäť vytvoril miafyzitskú hierarchiu, čo dalo miafyzitským Sýrčanom meno podľa svojho organizátora – jakobiti. Iba v Palestíne sa jakobitom nepodarilo získať si pevnú pozíciu, a to z dôvodu odporu kláštora svätej Sabíny pri Jeruzaleme a jeho mníchov. Taktó existovali v Sýrii de facto dve cirkvi: katolícka menšina melchitov (pravoverných, „kráľovských“, z antiochijského patriarchátu) a monofyzitická cirkev jakobitov. Pretože jakobiti pokladali východných Rimanov za nenávidenú cudziu moc, privítali v roku 636 arabských dobyvateľov. Neskôr aj pod vplyvom perzekúcií a stavu pod nadvládou moslimov mnohí konvertovali na islam.²¹ Po relatívne krátkom misijnom pôsobení reholí, najmä dominikánov

¹⁵ Mesto založil v roku 300 pred Kr. Seleukos I. Nikator. V roku 64 pred Kristom sa Antiochia stala hlavným mestom rímskej provincie Sýria a až do neskorej antiky zostala jedným z najdôležitejších a najväčších miest Rímskej ríše, neskôr po Konštantínopole druhým najväčším mestom Byzantskej ríše. Nachádzala sa pri dnešnom tureckom meste Antakya.

¹⁶ Dnešná Urfa v juhovýchodnej Anatólii. Mesto založil Seleukos Nikafor v roku 302 pred Kristom. Podľa legendy, ktorú prvýkrát uviedol Eusebius vo štvrtom storočí, kráľ Abgar IX (179 – 216) konvertoval na kresťanstvo pod vplyvom Tadeáša z Edessy, ktorý bol jedným zo sedemdesiatich dvoch učeníkov, ktorých mu poslal jeden z apoštolov, Júda Tadeáš.

¹⁷ SLODIČKA, A. 2008. Východné cirkvi, ich rítus a jednota. In *Liturgia*, 2008, roč. 18, č. 1, s. 27. (518 – 527).

¹⁸ (527 – 555).

¹⁹ (543 – 578), biskup edesský.

²¹ KUNKEL, H. – N. LIESEL, 1956. *Die Liturgien der Ostkirche. Die Eucharistiefiern der orientalischen Katholiken* Fulda : Familienverlag, 1956, s. 36-37. In CABAN, P. *Sýrska liturgia v prostredí katolíckej tradície*. Dostupné na internete: <https://www.teologicketexty.cz/casopis/2012-3/Syrska-liturgia-v-prostredi-katolickej-tradicie.html/>.

a františkánov v časoch križiackych výprav a počas 16. storočia, sa až v roku 1662 podarilo vytvoriť aj Sýrsku katolícku cirkev, keď v Aleppe, najmä pod vplyvom kapucínov a jezuitov, konvertovalo na katolicizmus mnoho jakobitov, medzi nimi aj niekoľko biskupov a patriarcha. V roku 1783 si štyria katolícki sýrski biskupi zvolili za patriarchu Michaela Garweha, ktorý ako utečenec založil stály patriarchát v libanonskom Charfete. Patriarcha Efrém II.²² preložil sídlo patriarchátu do libanonského Bejrútu.²³ Na Blízkom východe sa metropolitné eparchie cirkvi nachádzajú v Damašku a Homse, archieparchie v Aleppe, Hassaké Nisibi, Bagdade a Mósule, patriarchálne exarcháty v Basre a Kuvajte. Na sledovanom území vyvíja činnosť Asýrska cirkev východu, a v dôsledku zložitého vývoja a delenia vznikli aj ďalšie náboženské subjekty. Významnou mierou sa do dejín kresťanstva v tejto oblasti zapísala Osmanská ríša, najmä v juho-východných oblastiach. Rozsiahle pogromy v 19. storočí zacielené predovšetkým na Arménov, zasiahli prakticky všetkých kresťanov v oblasti. Štátom organizované masakre v rokoch 1914 až 1918 spôsobili aj odchod kresťanov z oblasti východnej Anatólie. Asýrčania túto tragédiu nazývajú Sajfó (Rok meča). Chaldejští pravoslávni, katolíci i jakobiti boli vyvražďovaní a deportovaní v širokom páse osídlenia medzi mestami Urfa a Džazíra, najmä v okolí miest Mardin, Diyarkbakir a Siirit. Nestoriáni z pohoria Hakkari museli uniknúť do oblasti Urmíje. Neskôr sa pridali na stranu ruskej armády, po jej demobilizácii však boli vydaní napospas osmanskej armáde a kurdským oddielom. Kresťanské obyvateľstvo utiekalo na sever na územia ovládané cárskym Ruskom a na juh na iránsko-irackú hranicu do Hamadánu ovládaného Britmi.²⁴ Asýrčania sa považujú za potomkov Šéma, jedného z piatich Noemových synov. Ide o etnickú skupinu žujúcu najmä v Iráne, Iraku, Sýrii, v menšom meradle aj v Turecku, Jordánsku, Libanone, a samozrejme aj v iných krajinách v diaspore, predovšetkým v USA, Austrálii a v Európe. Niektorí ich považujú za potomkov starovekých Asýrčanov, Chaldejcov. Hovorí asýrskym jazykom, ktorého základom je biblická stará aramejčina a ich historickým územím je Ninivská planina, územie Beth nahrain, rozkladajúce sa medzi riekami Eufratom a Tygrisom.

Pred vypuknutím vojny v Iraku na Ninivskej planine žilo asi jeden a pol milióna kresťanov, v súčasnosti je to menej ako tristotisíc a migračné pohyby sa ešte úplne nezastavili ani po páde Islamského štátu.²⁵ Po vojne v Iraku a stiahnutí sa amerických vojsk v roku 2011, pokračoval konflikt náboženských a etnických skupín s centrálnou vládou Iraku, a aj do vzniku Islamského štátu, ktorý na čas ovládol značné územie, dochádzalo k početným pokusom o genocídu kresťanov a jazídov. Napriek obrovskému počtu obetí a útekom, v regióne nájdeme okrem Asýrskej cirkvi východu, Chaldejskej katolíckej cirkvi a Sýrskej cirkvi Antiochie aj Sýrsku katolícku cirkev. V oblasti existujú aj protestantské cirkvi. Po vpáde spojeneckých vojsk vedených Spojenými štátmi americkými do Iraku v marci 2003 a začiatku občianskej vojny v Sýrii na jar 2011, došlo k ďalšiemu zhoršeniu životných podmienok, eskalácii destabilizácie a exodu kresťanov.

²² (1898 – 1929).

²³ CABAN, P. Sýrska liturgia v prostredí katolíckej tradície. Dostupné na internete: <https://www.teologicketexty.cz/casopis/2012-3/Syrska-liturgia-v-prostredi-katolickej-tradicie.html/>.

²⁴ ŘOUTIL, M. 2018. Asýřané. In GEBELT, J. a kol. *Ve stínu islámu. Menšinová náboženství na Blízkém východě*. Praha: Vyšehrad, 2018, s. 115.

²⁵ *Aid to the Church in Need – Slovensko. Ninivská planina – dozvuky tragického leta roku 2014*. <http://acn-slovensko.org/ninivska-planina-dozvuky-tragického-leta-roku-2014/>.

Odchod bol aj dôsledkom bombových útokov na kresťanské chrámy po publikovaní karikatúr proroka Mohammeda v dánskom časopise Jyllands-Posten, a ďalších atakov a samovražedných atentátov, najmä v Bagdade a Mósule.

Po vypuknutí občianskej vojny v Sýrii sa kresťania stávali terčom islamských extrémistov a tiež bojovníkov takzvanej umiernennej opozície. Z homskej asi 160-tisícovej komunity zostala v oblasti iba asi tisícka kresťanov.

Súčasný Irak je parlamentná demokratická republika, jeho ústava z roku 2005 je jednou z najprogresívnejších v regióne. Začína basmalou²⁶, teda „v mene Allaha milostivého a milosrdného“. Preambula ďalej referuje na synov Abraháma a zem ľudu Mezopotámie, ktorá bola domovom apoštolov a prorokov, a kde odpočívajú ctihodní imámovia. Nazýva ju kolískou civilizácie, kde sa zrodilo písmo a číslice, a kde bol prijatý prvý ľudský zákon a spísaný prvý pakt spravodlivého vládnutia, a tiež miesto kde sa modlili svätí a spoločníci proroka (Mohammeda). Uznanie Božieho zákona a jeho napĺňanie je poslaním irackej zeme a jej ľudu ako odpoveď na výzvu náboženských a národných lídrov. Preambula tiež pripomína predošlý sektársky útlak spôsobený autokratickým vedením a utrpenie šiitských a sunnitských mučeníkov, Arabov, Kurdov, Turkménov a príslušníkov ďalších zložiek spoločnosti. Vymenúva miesta najväčších tragédií a tiež likvidácie náboženských symbolov a pokladov kultúrneho dedičstva. Vyzýva k budovaniu nového Iraku bez sektárstva, rasizmu, komplexov regionálnych pripútaností, bez diskriminácie a vylúčenia. Podčiarkuje možnosť prvých slobodných volieb v roku 2005 ako výsledku predchádzajúcich zápasov, ktoré pokračujú, a nebudú zastavené ani pre (noprávnené) obvinenia z bezverectva (zo strany saláfistov), a ani pre hrozby terorizmu. Vyjadruje dôveru ľudu Iraku, ktorý vstal z popola a pozerá do budúcnosti s dôverou v nový republikánsky, federálny, demokratický a pluralistický systém.²⁷

Nová iracká ústava zaručuje občianske práva, demokratické zriadenie, federalizáciu, decentralizáciu, rovnosť bez ohľadu na etnickú, náboženskú príslušnosť, farbu pleti, presvedčenie, rodovú a inú príslušnosť alebo sociálny a ekonomický status. Náboženským menšinám garantuje slobodu náboženského vyznania a náboženskej praxe, výslovne zmiňuje kresťanov, jazídov a mandejských sabejcov.²⁸ Ústava v druhom článku tiež zakotvuje, že islam je oficiálnym štátnym náboženstvom: „Islam je oficiálne náboženstvo štátu a je základným zdrojom legislatívy. Nemôže byť prijatý žiadny zákon, ktorý by bol v rozpore so zavedenými ustanoveniami islamu.“²⁹

V článku 10 ústava zaručuje, že chrámy a náboženské miesta v Iraku sú náboženskými a civilizáčnymi entitami. Štát sa zaväzuje zabezpečiť zachovanie ich posvätného charakteru a zaručiť slobodnú prax vykonávania rituálov na týchto miestach. Nepochybne treba oceniť, že text hovorí o svätyniach a posvätných miestach vo všeobecnosti, a používa aj taký jazyk. Prednosť jedného náboženského práva zakotvená základným zákonom štátu však automaticky vytvára

²⁶ Každá súra Koránu, okrem deviatej, začína frázou zvanou Basmala alebo Bismillah (po arabsky: „bismillahirrahmánirrahím“ – čo v preklade znamená „v mene Alaha milostivého, milosrdného“). Tradične sa však táto fráza počíta ako prvý verš len v prvej súre Koránu (Al-Fátíha – Úvodná, otváracia kapitola).

²⁷ Iraq's Constitution of 2005. https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf?lang=en//.

²⁸ „Táto ústava zaručuje islamskú identitu väčšiny irackého ľudu a zaručuje plné náboženské práva na slobodu náboženského presvedčenia a praxe všetkým jednotlivcom, kresťanom, jazídiom a mandejským sabejcom.“ Iraq's Constitution of 2005. https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf?lang=en//.

²⁹ Iraq's Constitution of 2005. https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf?lang=en//.

pochybnosť o možnosti uplatňovania rovnakých práv náboženskými menšinami a ich príslušníkmi. V teoretickej oblasti je nepochybne možné uvažovať nad mierou aplikácie princípov islamského práva a možnosťou tvorby práva, ktoré tam, kde je to potrebné, zohľadňuje špecifický status príslušníkov náboženských menšín. Dôležitá je pritom zrelosť spoločnosti, ktorá je ochotná čoraz väčšmi uvažovať o občianskych princípoch ako o základných princípoch štátu.

Sýrska ústava, ktorá bola prijatá v roku 2012 sa hlási k arabskej civilizácii a jej poslaniu pre konanie dobra v prospech celej ľudskej civilizácie. Vymedzuje sa voči sionistickým nepriateľom a koloniálnym hegemónom. Preambula ústavy široko traktuje nepriateľov a ohrozenia štátu, azda na úkor širšieho pozitívneho vymenovávania hodnôt ako zdroja pre riadenie štátu. V prvej hlave, v treťom článku ústava zakotvuje, že náboženstvo prezidenta republiky je islam, a islamské právo je hlavným zdrojom právnych predpisov. Štát rešpektuje všetky náboženstvá a zabezpečuje slobodu vykonávať všetky rituály, ktoré neohrozujú verejný poriadok. Osobný stav náboženských komunít musí byť chránený a rešpektovaný. Nižšie tiež nachádzame zákaz diskriminácie na základe kmeňovej, náboženskej či politickej príslušnosti, a tiež ústavne zakotvenú podporu národnej jednoty na území krajiny – pri zaručení ochrany kultúrnej rozmanitosti sýrskej spoločnosti a všetkých jej zložiek.³⁰ Aj sýrska ústava nabáda k uvažovaniu o miere uplatňovania princípov šarie v sekulárnom práve ako hlavného zdroja tvorby tohto práva.

Obe krajiny momentálne zápasia s nestabilitou, ktorú spôsobuje aj pôsobenie rôznych ozbrojených skupín na ich území. Vymáhateľnosť ústavami deklarovaných práv daných nielen náboženským menšinám, je väčšmi široko diskutovaná než zabezpečovaná.

Na území Egypta predstavujú významnú kresťanskú menšinu Kopti. Kopti dnes väčšinou patria do Koptskej ortodoxnej cirkvi³¹, ale menšia časť z nich je zjednotená s Rímom. Pojem Kopt pochádza z gréckeho slova Aigyptos, odvodeného od Hikaptah alebo Hulkaptah, jedného z mien pre chrám boha Ptaha v Memphise³², prvom hlavnom meste starovekého Egypta. V súčasnosti ide o etnoreligiózny pojem označujúci ľudí žijúcich v Egypte, ktorí vyznávajú kresťanskú vieru. Sú to potomkovia starých Egyptanov, predstavujú etnikum odlišné od Arabov, ktorého príslušníci ale dnes už hovoria prevažne po arabsky, hoci kopština bola dlho ich materinskou rečou, postupom času sa stala už iba bohoslužobným jazykom.³³

Egypt patril medzi provincie, kde si kresťanská viera získala mimoriadnu obľubu. Podľa legendy ju tam priniesol svätý Marek, ktorý svoju misijnú činnosť začal priamo v Alexandrii v 1. storočí, za éry cisára Nera. V koptskom jazyku vzniklo mnoho kresťanských spisov, biblia bola do koptštiny preložená už v druhom storočí a koptskí cirkevní predstavitelia mali dôležité postavenie v ríši. Alexandrijský patriarcha predsedal koncilu v Efeze, ktorý sa uskutočnil v roku 430. Koptská kresťanská viera mala však aj svoje špecifiká najmä v súvislosti s kultom mŕtvych, keď existovali aj pokusy o spojenie kresťanstva so starým egyptským náboženstvom. Neskôr, po Milánskom edikte a vyhlásení kresťanstva za štátne náboženstvo, sa tamojšia cirkev s Rímom rozišla. Stalo sa to v roku 451, kedy odmietla uznesenia chalcedónskeho koncilu. Kopti ale sami odmietajú, aby boli označovaní za miazofyzytov, lebo nikdy neprijali za svoje učenie

³⁰ Constitution of Arab Syrian Republic – 2012. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---ilo_aids/documents/legaldocument/wcms_125885.pdf/.

³¹ Coptic Orthodox Church. <http://www.copticchurch.net/>.

³² Tiež Mennefer alebo Mennofer.

³³ Prvé arabsko-koptské spisy sa objavujú až v 13. storočí. Jazyk Koptov bol ale ešte v 15. storočí veľmi rozšírený.

archimandritu Eutycha o absorbovaní Kristovho ľudstva jeho božstvom. Po páde Západorímskej ríše sa stal Egypt súčasťou Byzancie, ktorá egyptských kresťanov taktiež prenasledovala, keďže neuznávali autoritu patriarchu. V 6. storočí od prenasledovania upustila, ale vzájomné vzťahy už boli silno našttrbené, preto sa Kopti arabskému vpádu výraznejšie nebránili a vnímali nájazdníkov ako osloboditeľov od byzantského útlaku. K nastoleniu arabskej vlády nad krajinou došlo v roku 641. Štyri storočia od tejto udalosti bol Egypt stále kresťanskou krajinou. Kopti mohli slobodne vyznávať vieru, bola na nich ale uvalená džizja, a tiež daň za možnosť ponechať si svoje pozemky a užívať ich (charádzž³⁴). Tí čo si ale nemohli dovoliť zaplatiť daň, museli konvertovať na islam.

Kresťanský charakter krajiny sa začal meniť až v druhom tisícročí nášho letopočtu. Okrem džizje Koptov zasiahli aj ďalšie obmedzenia, ktoré zasahovali do slobody ich náboženského vyznania a postavenia. Išlo najmä o obmedzenia pri opravách chrámov, výstavbe nových bohoslužobných miest, rovnosti svedkov svedčiacich na súdoch, obmedzenia v oblasti dedenia, či zákazy verejných náboženských prejavov. Koptský patriarcha v tom čase dohliadal na dodržiavanie statusu, ktorý zaručoval kresťanom postavenie chráneného ľudu. V priebehu 12. storočia sa z Egypta stala moslimská krajina a z Koptov menšina s problematickým postavením. Situáciu ešte zhoršila doba križiackych výprav. Pozícia týchto egyptských kresťanov sa zlepšila až s nástupom sultána Muhammada Alího Pašu, ktorý zrušil džizju a početné obmedzenia, a zároveň Koptom otvoril aj možnosť stať sa súčasťou egyptskej armády.³⁵ Počas Napoleonovho ťaženia a britskej koloniálnej správy patrili k elitám, keď boli zamestnávaní ako pisári, úradníci alebo lekári. Neraz boli organickou súčasťou správneho aparátu moslimského štátu. Charakter komunity ako dobre edukovanej a etablovanej jej umožnil zachovávať svoju identitu a vieru napriek tomu, že v určitých dejinných obdobiach boli kresťania v regióne vnímaní ako piata kolóna koloniálnych mocností. V dvadsiatom storočí im existenciu v Egypte začal komplikovať vznik Asociácie moslimských bratov (Moslimské bratstvo) v roku 1928, a pôsobenie tejto asociácie s cieľom nápravy demoralizovanej egyptskej spoločnosti nastolením islamského poriadku.³⁶ Po neúspešnom pokuse o atentát na prezidenta Gamála Abd an-Násira bolo Moslimské bratstvo ako dovtedy³⁷ jediná povolená politická organizácia zakázané. Vďaka nekompromisným postojom patriarchu Cyrila VI., ktorý bol lojálny voči prezidentovi, ale zároveň sa usiloval zabezpečiť pre svoju náboženskú komunitu rovnaké práva a sociálne istoty ako mali moslimovia, sa koptská komunita rozvíjala aj v tomto období. Po smrti an-Násira v roku 1970 jeho nástupca Anwar as-Sádát opustil sekulárne princípy pri správe krajiny a hoci nezlegalizoval Moslimské bratstvo, zaviazal sa k ústupkom voči islamským organizáciám. Čoraz častejšie prepukali medzináboženské nepokoje a postupne vzrastal islamský radikalizmus. Koptský patriarcha Šenuda III. verejne odsúdil nepokoje a požadoval od vlády nápravu, zdôrazňujúc jednotu egyptského národa. Organizovanie protestných pochodov kňazov a laikov, ako aj pôstov na podporu koptskej komunity,

³⁴ Táto daň sa platila z výnosov z týchto pozemkov.

³⁵ KARLA, T. *Staré civilizácie: Kopti*. <http://www.magistra-historia.sk/stare-civilizacie-kopti/>.

³⁶ PARGAČOVÁ, V. 2018. Koptové. In ŘOUTIL, M. *Asyřané*. In GEBELT, J. a kol. *Ve stínu islámu. Menšinová náboženství na Blízkém východě*. Praha : Vyšehrad, 2018, s. 167.

³⁷ Po štátnom prevrate v roku 1952, kedy bol zvrhnutý egyptský kráľ a vládu prevzala dovtedy tajná organizácia Slobodní dôstojníci, ktorá nastolila republiku na čele s Gamálom Abd an-Násirom, ktorý sa v roku 1956 stal prezidentom.

bolo patriarchovou odpoveďou na nechotu vlády zabezpečiť bezpečnosť a poriadok, a ochrániť životy kresťanských obyvateľov. Po jednom z najväčších útokov na koptskú komunitu v roku 1981 v az-Zawjá al-Hamrá a nenávisťnej kampani zo stany Moslimského bratstva, napokon vláda zasiahla s rétorikou odsudzujúcou tak islamský, ako aj kresťanský náboženský extrémizmus. Medzi uväznenými sa tak ocitli aj niekoľkí koptskí biskupi, kňazi aj s rodinami a niekoľko desiatok laikov. V roku 1981 bol uväznený aj koptský ortodoxný patriarcha. Onedlho po zásahu bol prezident Sádát zavraždený atentátnikom z organizácie al-Džihád, a až nový prezident Husní Mubarak prepustil koptských väzňov, a v roku 1985 aj samotného patriarchu. Prepustený Šenua III. sa následne na dlhé obdobie stal mediátorom požiadaviek koptskej menšiny v krajine, ktorá ústavne zakotvuje islam ako štátne náboženstvo a islamské právo ako základný zdroj pre sekulárne právo.³⁸ Toto snaženie zahŕňa úsilie o stavbu chrámov, na povolenie ktorých je potrebné splniť takmer nespĺniteľné podmienky, čoho dôsledkom je výstavba bez povolení, a z toho prameniaci ďalší konflikt so štátom a majoritou obyvateľstva. Počas Mubarakovej vlády mala cirkev plnú autoritu v oblasti osobného statusu veriacich a v správe cirkevného majetku. Kopti boli organizovaní v rámci arménskeho milletu spoločne so sýrskymi jakobitmi, podobne ako to bolo v časoch osmanskej ríše, čím sa postupne fixovalo ich postavenie ako občanov druhej kategórie. Arabská jar sa tak pre Koptov stala katalyzátorom požiadaviek v ich prospech, a masívne sa zúčastňovali protivládnych protestov – aj napriek opačným výzvam patriarchu Šenudu III. Postupne však boli aj cirkevní predstavitelia donútení vyjadriť protestujúcim podporu a organizovali pre nich bohoslužby. Kopti sa stali výraznými účastníkmi protimubarakovských demonštrácií v dôsledku nespokojnosti s neriešením pokračujúcich atakov na kresťanské komunity, a pretrvávajúcich konfliktov medzi kresťanmi a moslimami, na riešenie ktorých štát, zdá sa rezignoval predovšetkým v snahe nepoučiť proti sebe radikálne islamistické skupiny. Ďalšou závažnou skutočnosťou bol nepochybné pocit nespravodlivosti, keď mnohé prípady nábožensky motivovaného násillia zostali nevyšetrené alebo ich vinníci nepotrestaní, či dokonca dochádzalo ku kriminalizovaniu obetí, ako sa to udialo v hornoegyptskom al-Košehu v rokoch 1998 a 2000. V roku 2011 došlo počas liturgie k bombovému útoku na kostol al-Qiddisajni v Alexandrii, pri ktorom zahynulo dvadsaťtri veriacich. Vláda čin odsúdila a za vinníkov označila Al-Káidu z pásma Gazy, v komunite sa však po vypovedaní jedného zo zatknutých extrémistov rozšírilo, že malo ísť o akt „umravnenia“ Koptov zorganizovaný spravodajskou sieťou exministra vnútra al Adlího. Tieto podozrenia a najmä pasivita vlády vo veci objasnenia činu a vypátrania páchatelov, vyvolali protivládne nálady nielen u kresťanov, ale aj u moslimov. Symbolom povstania sa, okrem iných, stal aj mladý Kopt Miná Danjál. Kopti vytvárali počas demonštrácií ochranné bariéry okolo modliacich sa moslimov, a moslimovia naopak okolo Koptov počas kresťanských liturgií. Počas demonštrácií účastníci požadovali najmä politické a ekonomické reformy, slobodné voľby, ukončenie výnimočného stavu, zastavenie korupcie a sociálny zmier. Po zvrhnutí vlády a prevzatí moci Najvyššou radou ozbrojených síl opäť situáciu charakterizovala minimálna vymáhateľnosť práva a nové útoky na kresťanov zo strany islamských radikálov. Jedna z ďalších demonštrácií sa stala tragickou pre dvadsaťšesť účastníkov, väčšinou Koptov, vrátane Danjála. Vládna vojenská chunta potrestala troch vojakov, čo demonštranti v rozpore s realitou skutku a počtom zainteresovaných útočníkov vnímali ako nespravodlivosť. Po zvolení prezidenta

³⁸ Constitution of the Arab Republic of Egypt – 2014. <http://www.sis.gov.eg/Newvr/Dustor-en001.pdf/>.

Muhammada Mursího v roku 2012 a víťazstve Moslimského bratstva vo voľbách sa do parlamentu dostalo trinásť koptských poslancov a do vlády jeden Kopt (Samír Murqus) ako viceprezident. Ani nová vláda však nedokázala zabrániť ďalším útokom extrémistov na všetky náboženské menšiny, ničenie ich chrámov a vyberanie džizje zo strany gangov. Muslimské bratstvo postupne začalo využívať štátne inštitúcie ako nástroje islamizácie spoločnosti. K situácii sa vyjadril aj šejch najprestížnejšej islamskej univerzity al-Azhar, Ahmad at-Tajjib, ktorý vo svojom Dokumente pre budúcnosť Egypta zdôraznil slobodu myslenia a názoru, rešpektovanie ľudských práv, dôležitosť pluralizmu a rešpektovania náboženských menšín. Za základ vzťahu medzi jednotlivcom a štátom označil občiansku príslušnosť. Štruktúra modernej spoločnosti nesmie byť, podľa neho, založená na občanoch prvej alebo druhej triedy rozdelených podľa ich náboženskej príslušnosti. Jednou z aktivít al-Azharu je aj Egyptský rodinný dom – projekt zameraný na stretávanie sa Egyptanov z rôznych komunít. V rámci projektu napríklad zdieľa tridsaťpäť šejchov a tridsaťpäť kňazov jednu domácnosť počas troch dní a vymieňajú si názory a skúsenosti.³⁹ Po zosnulom Šenuodvi III. akoby symbolicky islamská univerzita prevzala úlohu mediátora medzináboženského dialógu aj v kontradikcii s vládnucimi inštitúciami a elitami. Nový koptský patriarcha Tawadros II. sa vo svojich vyjadreniach koncentruje predovšetkým na duchovné záležitosti. Kresťanskí aktivisti postupne oddeľujú svoje občianske pôsobenie od cirkevného života a odmietajú definovať Koptov výhradne na základe príslušnosti k náboženstvu. Akcentujú občiansku spoločnosť akceptujúcu náboženskú a názorovú pluralitu.⁴⁰

V apríli 2013 extrémisti, aj za prítomnosti polície, napadli katedrálu svätého Marka v Káhire počas pohrebu Koptov, ktorí sa stali obeťami násilia zo strany moslimov. Po pohrebe sa mala konať protivládna demonštrácia. Útok neprežili dvaja účastníci a desiatky ľudí bolo zranených, včítane policajtov, čo primälo k ostrému vyjadreniu v priamom televíznom prenose na adresu prezidenta a vlády aj patriarchu Tawadra II. Hovoril o dvojtisícročnej histórii kresťanov na území dnešného Egypta, počas ktorej, sa podľa neho, neuskutočnil taký flagrantný útok na národný symbol, akým je egyptská cirkev.⁴¹ Nespokojnosť so stavom ľudských práv, vymáhateľnosťou práva a ťaživou ekonomickou situáciou viedla k sérii protivládnych demonštrácií v roku 2013, po ktorých moc opäť prevzala armáda pod vedením Adbal-Fattáha as-Sísiho. Šejch al-Azharu, a aj patriarcha Tawadros II. vystúpili s prejavom, ktorý veriaci mohli vnímať ako patriarchov príspevok v snahe o legitimizáciu prevratu. Prezidentský sľub následne zložil bývalý predseda ústavného súdu Adlí Mansúr. Nielen patriarchov príhovor následne eskaloval násilie na Koptoch zo strany islamských extrémistov najmä v Hornom Egypte, tradičnom centre islamistov. V roku 2014 prevzal prezidentský úrad, na základe výsledku voľby, Adbal-Fattáh as-Sísi, ktorý navštívil koptskú katedrálu počas vianočnej liturgie 7. januára 2015 ako vôbec prvý prezident v dejinách Egypta, čím získal u časti populácie veľkú popularitu. Kritici však zdôrazňujú jeho nečinnosť vo veci zastavenia nábožensky motivovaného násilia v krajine, prebiehajúcim ktorého má údajne legitimizovať tvrdé perzekúcie voči členom Moslimského bratstva.⁴²

³⁹ PARGAČOVÁ, V. 2018. Koptové. In: ŘOUTIL, M. *Asyřané*. In: GEBELT, J. a kol. *Ve stínu islámu. Menšinová náboženství na Blízkém východě*. Praha: Vyšehrad, 2018, s.163-170.

⁴⁰ PARGAČOVÁ, V. 2018. Koptové. In: ŘOUTIL, M. *Asyřané*. In: GEBELT, J. a kol. *Ve stínu islámu. Menšinová náboženství na Blízkém východě*. Praha: Vyšehrad, 2018, s.172-182.

⁴¹ Coptic Pope Tawadros II Speaks To Arab News About Terror Attacks On Egyptian Christians. <https://www.youtube.com/watch?v=cdh98qeyng/>.

⁴² PARGAČOVÁ, V. 2018. Koptové. In: ŘOUTIL, M. *Asyřané*. In: GEBELT, J. a kol. *Ve stínu islámu. Menšinová náboženství na Blízkém východě*. Praha: Vyšehrad, 2018, s. 184.

Nová egyptská ústava z roku 2014, ktorú Egypťania schválili v referende začína, podobne ako iracká, basmalou. Poeticky ladená preambula kladie Egypt do srdca arabského sveta a označuje ho za miesto stretnutia svetových civilizácií. Odkazuje na dávnu minulosť starovekej civilizácie a jej náboženský systém ako počiatok svedomia v ľudskom srdci ešte predtým ako Zem spoznala tri abrahámovské náboženstvá. Egypt je kolískou zjavených náboženstiev. Preambula tiež pripomína prepojenie dejín najväčších svetových náboženstiev s Egyptom, pripomínajúc detstvo proroka Mojžiša v Egypte, prebývanie Jozefa, Márie a Ježiša na území Egypta po úteku pred Herodesom, a tiež obeť tisícok kresťanských mučeníkov pri obrane „Ježišovej Cirkvi“. Napokon sa koncentruje na dar islamu prorokovi Mohammedovi a medzníky moderných dejín krajiny, pričom ústavu uvádza ako „ústavu našej revolúcie.“⁴³

V prvom článku prvej časti čítame, že Egyptská arabská republika je suverénny štát, ktorý má demokratický republikový systém založený na občianstve a princípoch právneho štátu. Egyptský národ je súčasťou arabského národa a usiluje sa posilniť jeho integráciu a jednotu. Egypt je tiež súčasťou islamského sveta, patrí do afrického kontinentu, pričom si váži aj svoju ázijskú dimenziu a prispieva k budovaniu ľudskej civilizácie. Podľa článku 2 je islam štátnym náboženstvom a princípy islamského práva sú hlavným zdrojom práva. Nasledujúci článok uvádza že, princípy kresťanského a židovského práva egyptských kresťanov a židov sú hlavným zdrojom práva, ktorým sa reguluje ich osobný status, náboženské záležitosti a výber náboženských lídrov. Druhá časť ústavy zakotvuje špecifické postavenie univerzity al-Azhar a jej veľkého šejcha s exkluzívnymi kompetenciami v náboženskej oblasti. Ďalej ústava akcentuje solidaritu ako jeden zo základných kameňov spoločnosti v úsilí pri budovaní spravodlivej spoločnosti pre všetkých (článok 8). Článok 50, ktorý je súčasťou tretej kapitoly venovanej kultúre ustanovuje, že Egyptská civilizácia a kultúrne dedičstvo, či už fyzické alebo morálne, vrátane všetkých odlišností, pričom uhoľnými kameňmi sú tradície starodávne egyptské, koptské a islamské – sú národným a ľudským bohatstvom. Štát ochráni a zachová toto dedičstvo, ako aj súčasné kultúrne bohatstvo, či architektonické, literárne alebo umelecké, so všetkými rôznorodosťami. Agresia voči niektorému z vyššie uvedeného je zločin a bude potrestaný zákonom. Štát venuje osobitnú pozornosť ochrane kultúrneho pluralizmu v Egypte. Tretia časť ústavy, ktorá je venovaná právam, slobodám a povinnostiam v článku 53 zakotvuje rovnosť občanov a zákaz diskriminácie zmiňujúc okrem iného aj náboženstvo a vieru. V článku 64 nachádzame, že „Sloboda viery je absolútna. Sloboda vykonávania náboženských rituálov a zriadenie miest uctievania pre nasledovníkov abrahámovských náboženstiev sú upravené zákonom.“⁴⁴ Text ústavy treba chápať ako výsledok dlhotrvajúceho zápasu medzi islamistickými a liberálnymi členmi ústavodarného zboru, ktorí napokon opustili autorský kolektív, čo odzrkadľuje aj pretrvávajúci spor o charakter štátu v súčasnej spoločnosti. Ultakonzervatívni saláfisti chceli významnejšiu úlohu islamského práva a výklad práva islamskými učencami. Kopti spolu s liberálnymi aktivistami boli zásadne proti, čo napokon viedlo k súčasnej úprave. Nepochybne sú prínosom vyššie spomenuté nové práva v ústave, ktoré zaručujú rovnaké postavenie náboženským menšinám a ich príslušníkom, a garantujú aj ochranu ich pamiatok. Preverí ich prax. Nateraz je základnou otázkou bezpečnosť osôb. Výrazná emigrácia egyptských kresťanov mení aj náboženskú mapu Egypta a charakter jeho náboženských komunit.

⁴³ Constitution of the Arab Republic of Egypt – 2014. <http://www.sis.gov.eg/Newvr/Dustor-en001.pdf//>.

⁴⁴ Constitution of the Arab Republic of Egypt – 2014. <http://www.sis.gov.eg/Newvr/Dustor-en001.pdf//>.

Zdá sa, že v nových podmienkach sú na rúzcestí, na ktorom si môžu vybrať snahu o uchovanie vlastnej náboženskej a kultúrnej identity cestou ponorenia sa do seba, čo môže viesť k vytváraniu geta a ich marginalizácii, umocnenej exodmi, alebo snahu ponúknuť to najlepšie zo skúseností a charakteristík koptskej kultúry a hodnôt založených na náboženstve mieru, pokoja a odpustenia v úsilí o budovanie občianskej spoločnosti a moderného Egypta.

Záver

Vzťah majority k minority je určujúcim faktorom demokracie. Tvorba takých právnych rámcov, v práci ktorých je zabezpečená sloboda náboženského vyznania aj pre málopočetné náboženské skupiny je pre štáty výzvou nielen v oblastiach s turbulentným politickým vývojom, sektárskymi nepokojmi a rozšírenými extrémistickými skupinami, ale aj pre moderné demokratické štáty. Analýza spoločenskej situácie a znalosť dejinnej podmienenosti javov sú kľúčom k tvorbe práva a realizácii politik, ktoré prinášajú riešenia pre nehomogénne spoločnosti. Ako dôsledok vojnových konfliktov a revolúcií, vznikajú migračné vlny, ktoré aj do euroatlantického priestoru prinášajú vzťahy z domovskej oblasti migrantov, Blízky východ nevnímajúc, a tu sú petrifikované alebo naopak modifikované, v závislosti od mnohých premenných, či už ide o akceptáciu migrantov a ich spôsobu života, schopnosti asimilácie, alebo aj od možnosti organizovať vlastný náboženský život, profitovať z možnosti uplatnenia práva na autonómiu náboženských organizácií a žiť v súlade s požiadavkami vlastného náboženstva a svedomia, teda od existujúcich právnych noriem a spôsobu ich aplikácie, čo zahŕňa aj schopnosť flexibilne reagovať na religiózne-demografické zmeny a nové požiadavky modernej spoločnosti.

Rôzne prístupy k náboženským menšinám a väčšine môžu viesť k dlhodobej frustrácii ich príslušníkov, metamorfózam historicky podmienených konfliktov a ich kontextualizácii aj v politicky či geograficky novom prostredí. Koncentrovanie sa na región Blízkeho východu je logickým dôsledkom penetrujúcich atakov nábožensky podmieneného násillia a rôznych snáh o nové usporiadanie spoločnosti, ako aj zmien spôsobu vládnutia v dôsledku občianskych nepokojov, najmä série revolúcií v rámci tzv. Arabskej jari. Tvorba základných zákonov a ich texty odrážajú aktuálny stav analyzovaných spoločností. Popri úsilí o demokratizáciu, federalizáciu, rovnosť práv všetkých občanov, zákaz diskriminácie, princíp *rule of law* pri budovaní štátu reflektujeme významný vplyv majoritného náboženstva a princípov islamského práva ako jedného z konštitutívnych prvkov pre tvorbu legislatívy. Islam spája náboženstvo, svet a štát, a je systémom, ktorý integruje zákon, morálku, spôsob života a kultúru⁴⁵, usiluje sa o univerzálnosť a absolútno, pričom kladie dôraz na zákonodarnú povahu zjaveného slova. Islam je sociálnym náboženstvom, nie individuálnym, ktoré sa stalo štátnou ideológiou ako jednota dogiem, práva a kultúry. Právny systém pritom v skutočnosti zahŕňa i celú dogmatiku do zákonnej povinnosti viery.⁴⁶ Analýza islamského práva, jeho interpretácie ulamá a aplikácia sú jedným z kľúčov pre možnosť moderovania sociálneho zmieru, vzájomnej solidarity aj medzi rôznymi náboženskými skupinami a sociálnej kohézie v regióne Blízkeho východu s akcentovaním nevyhnutnosti

⁴⁵ MÜLLER, Z. 1997. *Islám*. Praha : Svoboda, 1997. s. 37.

⁴⁶ KROPÁČEK, L. 1992. *Duchovní cesty islámu*. Praha : Vyšehrad, 1992, s. 117.

akceptovať občianske princípy pri tvorbe základných zákonov a správe štátov. Hodnotové východiská poskytnuté majoritným aj minoritnými náboženstvami môžu byť nepochybne inšpiráciou pre sekulárne princípy štátov v jednotlivých krajinách.

LITERATÚRA

1. BERÁNEK, O. – OSTŘANSKÝ, B. 2016. *Islámský stát. Blízky východ na konci času*. Praha : Academia, 2016. 296 s.
2. BIBI, A. 2012. *Smrteľný hriech*. Bratislava : Fragment, 2012. 112 s.
3. CABAN, P. 2012. *Sýrska liturgia v prostredí katolíckej tradície*. <https://www.teologicketexty.cz/casopis/2012-3/Syrska-liturgia-v-prostredi-katolickej-tradicie.html/>.
4. *Constitution of Arab Syrian Republic – 2012*. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/--ed_protect/--protrav/--ilo_aids/documents/legaldocument/wcms_125885.pdf/.
5. *Iraq's Constitution of 2005*. https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf?lang=en/
6. *Constitution of the Arab Republic of Egypt – 2014*. <http://www.sis.gov.eg/Newvr/Dustor-en001.pdf/>.
7. *Coptic Pope Tawadros II speaks to Arab news about terror attacks on Egyptian Christians*. <https://www.youtube.com/watch?v=CdH98Qeyng/>.
8. ČÍŽEK, A. *Alexandrijské cirkve: koptská a etiopská*. <http://www.acizek.nfo.sk/teolog/teolocklanky/krcirkvychodu/alexandr.htm/>.
9. DROZDÍKOVÁ, J. 2005. *Lexikón islámu*. Bratislava : Kalligram, 2005. 270 s.
10. IZETBEGOVIĆ, A. 1997. *Islám mezi Východem a Západem*. Brno : Twra, 1997. 341 s.
11. *Ja som N. Inšpiratívne príbehy kresťanov čeliacich islámským extrémistom*. Podolíneec : Kumran, 2016. 256 s.
12. KARLA, T. *Staré civilizácie: Kopti*. <http://www.magistra-historia.sk/stare-civilizacie-kopti/>.
13. KROPÁČEK, L. 1992. *Duchovní cesty islámu*. Praha : Vyšehrad, 1992. 296 s.
14. MÜLLER, Z. 1997. *Islám*. Praha : Svoboda, 1997. 187 s.
15. OSTŘANSKÝ, B. 2018. Islám a nemuslimové. Náboženské menšiny a jejich islámská reflexe. In GEBELT, J. a kol. *Ve stínu islámu. Menšinová náboženství na Blízkém východe*. Praha : Vyšehrad, 2018, s. 30-38.
16. *The Coptic Orthodox Church UK*. <http://www.copticcentre.com/the-coptic-orthodox-church/the-church-today/>.
17. ŘOUTIL, M. – KOŠTÁLOVÁ, P. – NOVÁK, P. 2017. *Katastrofa kresťanů. Likvidace Arménů, Asýřanů a Řeků v Osmanské říši v letech 1914 – 1923*. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2017. 700 s.
18. SLODIČKA, A. 2018. Východné cirkvi, ich rítus a jednota. In *Liturgia*, 2008, roč. 18, č. 1, s. 27.
19. WEISS, M. – HASSAN, H. 2015. *Islámský stát. Uvnitř armády teroru*. Brno : CPress, 2015. 255 s.
20. WOOD, G. 2018. *The Way of the Strangers. Encounters with the Islamic State*. Londýn : Penguin Books, 2018. 352 s.

STATE-CHURCH RELATIONS IN UKRAINE: CURRENT STATE, PROBLEMS AND PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT

ŠTÁTNO-CIRKEVNÉ VZŤAHY NA UKRAJINE: SÚČASNÝ STAV, OTÁZKY A PERSPEKTÍVY ROZVOJA

doc. JUDr. ThDr. Oleksandr Bilash, CSc.

Faculty of Law of the Uzhhorod National University, Ukraine

Abstract: The article deals with the issues of the relationship between the state and the Orthodox churches in Ukraine. The author briefly analyzes the current state of state and church relations in the preparatory period of provision the Tomos of autocephaly in the future of the United Orthodox Church in Ukraine from The Ecumenical Patriarchate of Constantinople and the reaction to this process of other Orthodox churches, among which in Ukraine is the Ukrainian Orthodox Church being in unity with the Moscow Patriarchate, and in the world – other local Orthodox churches that have already expressed their vision on this process. The author tries to distinguish the tasks that will arise behind Ukrainian lawyers after provision the Tomos and in connection with the declared state re-registration of all Orthodox religious organizations in Ukraine.

Keywords: State and church relations, Orthodox churches, state and confessional law, autocephaly, Tomos, legal regulation, religious organizations

1 Introduction to the modern history of Ukrainian Orthodoxy

The attempts to create a single local Orthodox Church in Ukraine last almost since the state became independent in 1991. According to particular scholars, there were three schisms in the 90's of the twentieth century in Ukraine. Thus, the beginning of the first schism of Ukrainian Orthodoxy is considered the formation of the Initiative Committee on the Restoration of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church in February 1989. On June 5–6, 1990, the first UAOC Council was held in Kyiv, where the Charter of the UAOC was approved and its head, Patriarch Mstyslav (1898–1993), was elected. On October 2, 1990, the Charter of the Church was adopted and the Ukrainian SSR Religious Affairs Council officially registered the UAOC.

The second schism is connected with the creation of the Ukrainian Orthodox Church – the Kyivan Patriarchate. On October 28, 1990, at the Cathedral of St. Sophia in Kyiv, the

Patriarch of Moscow Alexiy II declared the decision of the Hierarchical Council and handed Metropolitan Filaret, the head of the UOC, Tomos (Letter) on “self-determination and independence“ in governing. In the ecclesiastical environment, the internal conflict between the part of the clergy and the episcopate and Metropolitan Filaret (Denisenko) breaks up, which causes on November 1-3, 1991 the Local Council of the UOC, at which the participants signed an appeal to the Patriarch of Moscow, where they asked to provide the Autocephalous of the UOC. From April 1 to April 4, 1992, the request of the UOC to grant autocephaly was discussed at the Pontifical Council of the Russian Orthodox Church in Moscow. At the Council there was a sharp discussion, most of the hierarchs of the Russian Orthodox Church were opposed (part of them spoke for the lack of timing of such a step), but the main criticism was met by Metropolitan Filaret. The Council opposed the provision of autocephaly at that historic stage and set aside the issue of granting autocephaly to the UOC to the next Local Council of the Russian Orthodox Church, and also called on Metropolitan Filaret to leave the position of head of the UOC. Metropolitan Filaret, on April 7, 1992, at the Vladimir Cathedral of Kyiv, declared his refusal to leave the position of head of the UOC, despite this, on May 27, 1992 in Kharkiv, Metropolitan Nikodim (Rusnak) assembled the Council of Bishops of the UOC, which amended the Statute of the UOC and Volodymyr (Sabodan) was elected the Metropolitan of Kyiv. Metropolitan Filaret, with the support of the President of Ukraine, Leonid Kravchuk, registers a new religious organization of the UOC-KP, although he becomes the head of this new structure only from October 22, 1995.

The third schism in Orthodoxy, which occurred after the signing of the document on the association between the UAOC and some representatives of the UOC-KP (October 1995), was accompanied not by the creation of a new foundation, but only by the redistribution of existing parishes in favor of the UAOC¹.

During the visit to Ukraine in 2008, the Ecumenical Patriarch Bartholomew met with President Viktor Yushchenko and with the head of the Ukrainian Orthodox Church Metropolitan Volodymyr. During the discussions between the Ecumenical Patriarchate, the UOC-KP and the UAOC, the head of the Kyivan Patriarchate refused to accept the conditions of the Constantinople delegation, which invited Ukrainian unrecognized Churches to join the Ecumenical Patriarchate as an autonomous metropolitan. After that the question of the recognition of canonicity of the Ukrainian Orthodox Church – the Kyiv Patriarchate was not raised, although there were always lively discussions about overcoming the schisms in the Ukrainian Orthodoxy that arose in the early 90's.

¹ ROSHINA, L. A. – TYULCHENKO, I. K. 2014. *The state of Ukrainian Orthodoxy in the first decade of Ukrainian independence. Scientific works of the historical faculty of Zaporizhzhya National University*, 2014, edit. XXXVIII 255-259, p. 256.

2 The current stage and activation of the processes associated with the provision of the Tomos for Autocephaly

2.1 Local Autocephalous Orthodox Churches and the Tomos

In the modern world, there is a lively discussion of the number of autocephalous Orthodox churches in the world and their place in the diptych of churches. Today there are two diptychs (various factors influence the formation of the diptych: the antiquity of the Churches, the chronological sequence of the proclamation of autocephaly, the political and administrative significance of cities with the departments of the first bishops) – the Constantinople Patriarchate and the Moscow Patriarchate. In accordance with the diptych (the place of the church in this list), places are distributed at the co-service of the forerunners of the churches, at the Councils and All-Orthodox forums. The significant difference between the diptychs of Constantinople (14 autocephalous churches) and the Moscow Patriarchate (15 autocephalous churches) is the lack in the list the first American Orthodox Church, which the Russian Orthodox Church granted in 1970. The Ecumenical Patriarch (Constantinople Orthodox Church) considers its exclusive prerogative of granting autocephaly and therefore does not recognize the American church as autocephalous. We would like to emphasize that it is not recognized by a majority of Orthodox churches. Despite the controversial issues, all the Orthodox autocephalous churches are the following: the Alexandrian Patriarchate (the dioceses in Africa, the Southern Sinai), the Antiochian Patriarchate (diocesan in Syria, Lebanon, the Arabian Peninsula, North and South America), the Jerusalem Orthodox Church, the Russian Orthodox Church, the Georgian Orthodox Church, the Serbian Orthodox Church, the Romanian Orthodox Church, the Bulgarian Orthodox Church, the Greek Orthodox Church, the Albanian Orthodox Church, the Polish Orthodox Church, the Orthodox Church of the Czech lands and Slovakia recognize the first place in the diptych for the Patriarch of Constantinople as ‘the first among equals’ (*primus inter pares*). Not every Orthodox Church has a Tomos.

Historically, there is no Tomos in any ancient Church that arose in the era of Ecumenical Councils. Such documents are only in the new Churches, which in particular times were detached from the Constantinople Patriarchate. The exception is the Georgian Orthodox Church which separated from the Antiochian Patriarchate in the early Middle Ages, however, when its autocephaly was restored, the Patriarchate of Constantinople issued to it the Tomos of recognition. Typically, the Tomos regulates such aspects as: when the Tomos was issued, what status of the Church was established, whether the name of the Chancellor of the Church in Tomos was mentioned, whether the role of secular authorities in obtaining autocephaly was emphasized, which body is endowed with the fullness of ecclesiastical authority and whether a new Church will receive a Holy Chrism from the Constantinople Patriarchate?

2.2 Strengthening autocephalous intentions in Ukraine

In the meantime, there are active processes aimed at the possible unification of Orthodox churches and the obtaining of the autocephaly in Ukraine (a status of a local Orthodox Church, which implies complete independence and self-control).

The intensification of autocephalous intentions and the activation of the process in Ukraine are primarily due to Russia-Ukraine conflict and armed aggression of Russia in the East of Ukraine, as well as with the annexation of the Crimea. In connection with this, the support of the faithful of the Ukrainian Orthodox Church (in unity with the Moscow Patriarchate) decreases in some regions of Ukraine. Also, a particular role in this process was played by the refusal of the Russian Orthodox Church to participate in the All-Orthodox Council in Crete, thereby removing from the agenda the issue of the procedure for the provision of autocephaly to other Orthodox churches, which should have become one of the most acute and most important in this Council.

In particular, on April 18 this year, the President of Ukraine Petro Poroshenko addressed an Appeal to the Ecumenical Patriarch Bartholomew on obtaining the Tomos of autocephaly for the Orthodox Church in Ukraine², which was supported by the Verkhovna Rada of Ukraine³. It should be noted that even before it, in 2016, the Verkhovna Rada voted to appeal to the Ecumenical Patriarch Bartholomew I with a request to grant the autocephaly (independence) of the Ukrainian Orthodox Church (UOC). The relevant resolution No. 4793 was supported by 245 people's deputies with the minimum required 226 votes. The authors of the draft law then noted that Constantinople, guided by the „interests of national integrity“, blessed the creation of four autocephalous over the past 150 years. In this regard, parliamentarians ask Bartholomew to issue Tomos on the autocephaly of the Orthodox Church in Ukraine and to invalidate the 1686 Act, by which Moscow removed the Kyiv Patriarchate from the jurisdiction of Constantinople⁴.

Furthermore, the Patriarch Bartholomew was addressed with the same request by the Ukrainian Orthodox Church – Kyiv Patriarchate and the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church (not recognized by the world orthodox society), along the subscribers there is also a small number of bishops of the Ukrainian Orthodox Church (the canonical church, united with the Moscow Patriarchate). On May 8, 2018, former presidents of Ukraine Leonid Kravchuk, Leonid Kuchma and Viktor Yushchenko signed a joint statement in which they supported the initiative

² *Address of President of Ukraine to the Ecumenical Patriarch Bartholomew* (in Ukrainian)//The official online representation of the President of Ukraine Petro Poroshenko. <http://www.president.gov.ua/administration/zvernennya-prezidenta-ukrayini-do-vselenskogo-patriarha-varf-438>.

³ *Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine 'On the Submission of the Appeal of the President of Ukraine to the Ecumenical Patriarch Bartholomew on the Granting of Tomos about the Autocephaly of the Orthodox Church in Ukraine'* from April 19, 2018 (in Ukrainian)//web-site of the Verkhovna Rada of Ukraine, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2410-19>.

⁴ *Draft Resolution on the Appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine to the All-Holiness Bartholomew, the Archbishop of Constantinople and New Rome, the Ecumenical Patriarch for the provision of autocephaly to the Orthodox Church in Ukraine No. 1422-VIII from 16.06.2016* (in Ukrainian)//web-site of the Verkhovna Rada of Ukraine http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59348.

of Poroshenko on the issue of autocephaly of the Orthodox Church in Ukraine. It should be noted that the society has been booming with the introduced by the People's Deputies draft laws to the Verkhovna Rada of Ukraine so-called 'church' draft laws No. 4128 of 02/23/2016⁵ and No. 4511 dated April 22, 2016⁶, which, although they were withdrawn from the parliament proceedings, but continue to call for active rejection in the faithful of the Ukrainian Orthodox Church.

The Holy and Sacred Synod of the Ecumenical Patriarchate has taken into consideration the Appeal from the President of Ukraine and there was held the informing the local Churches on this issue. The next step of the Ecumenical Patriarch, namely, the appointment "within the framework of preparation for the provision of autocephaly to the Orthodox Church in Ukraine" by its exarchs in Kyiv – Archbishop Danyil of Pamphylia from the United States and Bishop Hilarion of Edmonton from Canada, both serving the Ukrainian Orthodox faithfully, caused a quick and negative reaction of the Russian Orthodox Church.

Already on September 14, the Holy Synod of the Russian Orthodox Church adopted a 'response' decision:

1. To suspend the prayer ceremony of the Patriarch of Constantinople Bartholomew during worship.
2. To suspend congregation with the hierarchs of the Constantinople Patriarchate.
3. To suspend the participation of the Russian Orthodox Church in all bishops meetings, theological dialogues, multilateral commissions and other structures in which the representatives of the Constantinople Patriarchate preside or co-chair.

The Ecumenical Patriarchate reacted to the decision of the Holy Synod to criticize the theory of Moscow as the „Third Rome“. The Archbishop Job of Telmessos (Hetcha) declared that it had neither theological nor the canonical grounds, and in addition that despite to the Ecumenical Patriarchate, in the history of the Orthodox Church, no other local church proclaimed autocephaly, that each of the newest autocephalous was proclaimed in connection with political factors, in particular because of the achievement of state independence. However, there were deeper reasons: „to ensure the unity of the church within each of these states, as well as the unity between the local churches“.

Already on October 11, 2018, the Holy Synod of the Ecumenical Patriarchate takes the following decisions:

The Holy Synod discussed in particular and at length the ecclesiastical matter of Ukraine, in the presence of His Excellency Archbishop Daniel of Pamphilon and His Grace Bishop Hilarion of Edmonton, Patriarchal Exarchs to Ukraine, and following extensive deliberations decreed:

1. To renew the decision already made that the Ecumenical Patriarchate proceed to the granting of Autocephaly to the Church of Ukraine.

⁵ *Draft Law on Amendments to the Law of Ukraine 'On Freedom of Conscience and Religious Organization' (Regarding Subordination of Religious Communities) 2351-VIII* from March 20, 2018 (in Ukrainian)//web-site of the Verkhovna Rada of Ukraine http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58255.

⁶ *Draft Law on the Special Status of Religious Organizations, the leading centers of which are in the state, which is recognized by the Verkhovna Rada of Ukraine as the state-aggressor No. 4511* from April 22, 2016//web-site of the Verkhovna Rada of Ukraine http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58849.

2. To reestablish, at this moment, the Stavropegion of the Ecumenical Patriarch in Kyiv, one of its many Stavropegia in Ukraine that existed there always.
3. To accept and review the petitions of appeal of Filaret Denisenko, Makariy Maletych and their followers, who found themselves in schism not for dogmatic reasons, in accordance with the canonical prerogatives of the Patriarch of Constantinople to receive such petitions by hierarchs and other clergy from all of the Autocephalous Churches. Thus, the above-mentioned have been canonically reinstated to their hierarchical or priestly rank, and their faithful have been restored to communion with the Church.
4. To revoke the legal binding of the Synodal Letter of the year 1686, issued for the circumstances of that time, which granted the right through oikonomia to the Patriarch of Moscow to ordain the Metropolitan of Kyiv, elected by the Clergy-Laity Assembly of his eparchy, who would commemorate the Ecumenical Patriarch as the First Hierarch at any celebration, proclaiming and affirming his canonical dependence to the Mother Church of Constantinople.
5. To appeal to all sides involved that they avoid appropriation of Churches, Monasteries and other properties, as well as every other act of violence and retaliation, so that the peace and love of Christ may prevail.⁷

The decision to break communication because of 'the interference of the Constantinople Patriarchate into the internal affairs of the Ukrainian Orthodox Church' was also adopted by the Holy Synod of the Ukrainian Orthodox Church, held in Kyiv on November 13, 2018. The complete decision of the Synod on this issue is the following: „Considering the destructive activities and the gross violation of the canonical rules by the Patriarchate of Constantinople, the clergymen of the Ukrainian Orthodox Church suspend the eucharistic communication with the clergy of the Constantinople Patriarchate, and the laity – the participation in the Sacraments in temples of the Constantinople Patriarchate“ (Journal No. 37)⁸. At the same Synod there was a decision to convene the Council of Bishops of the Ukrainian Orthodox Church in Kyiv on November 13, 2018 (Journal No. 38)⁹.

Taking into account the announced facts, 83 of the 90 eparchial and vicarious bishops of the Ukrainian Orthodox Church, who have the right to vote, took part in the Council of Bishops. According to the Statute on the government of the UOC, the quorum is made up of 2/3 of its members, thus the Bishops' Council was held in the presence of a quorum. The result of the Council of Bishops was the Resolution, the main provisions of which were 11 paragraphs relating to „the principle of maintaining the independence and territorial integrity of Ukraine“, the presence of which is not controlled by the Ukrainian authorities. The Council notes that the Ukrainian Orthodox Church is self-governing, endowed with all the rights of independence and independence, which today are needed for the fruitful ministry of God and the people of Ukraine. Cautions, pointing out that 'the restoration of the unity of Ukrainian Orthodoxy should not mean the

⁷ *Announcement (11/10/2018) from the Chief Secretariat of the Holy and Sacred Synod At the Ecumenical Patriarchate* //Official website of the Ecumenical Patriarchate//<https://www.patriarchate.org/-/communiq-1>

⁸ *Journals of the meeting of the Holy Synod of the Ukrainian Orthodox Church of November 13, 2018.* //Official website of the Ukrainian Orthodox Church. <http://sinod.church.ua/2018/12/07/zhurnali-zasidannya-svy-ashhennogo-sinodu-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-vid-13-listopada-2018-roku/#more-1556>.

⁹ Ibidem.

transformation of the Church into an element of politics or propaganda, because it contradicts the nature of the Church'. And he expresses the conviction that „the overcoming of church separation should take place without the interference of state, political and other external forces“. The Council of Bishops also „opposed any attempt to change the name of the Ukrainian Orthodox Church, as already claimed by the first persons of the state and other manifestations of discrimination against the faithful of the Ukrainian Orthodox Church at the legislative level. If the relevant bills are adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine, the Ukrainian Orthodox Church will protect their rights by all legal means provided for in the 'Fundamentals of the Social Concept of the Ukrainian Orthodox Church', the legislation of Ukraine and the European Convention on Human Rights“.

Participants of the Council determined that the decision of the Holy Synod of the Constantinople Patriarchate from October 11, 2018 concerning the Ukrainian church question is invalid and does not have any canonical force.

The Council of Bishops also emphasized that 'the process of the so-called Tomos on autocephaly is artificial, imposed from the outside, does not reflect the internal church's necessity, will not bring real church unity and deepen division and intensify conflicts among the people of Ukraine. Under such conditions, it is impossible to attach bishops, clergy and laity of the Ukrainian Orthodox Church to these processes¹⁰. The decision of the Council was refused by one of the participants, namely the Metropolitan of Vinnitsa and Bratslav Symeon.

The Council also adopted the Declaration of the Council of Bishops of the Ukrainian Orthodox Church regarding a meeting with the President of Ukraine P. O. Poroshenko, in which it is said that „after discussing the status of church and state relations, public statements of the state's leaders, which can be regarded as being directed against the Ukrainian Orthodox Church, taking into account the attitudes and opinions of the church people and the clergy, and also on the basis that Church issues are to be discussed on church territory, the Council of Bishops of the Ukrainian Orthodox Church has decided to meet with the President, but not in the 'Ukrainian House', but at the territory of the Kyiv Pechersk Lavra“¹¹. It should be noted that this statement was preceded by a lively discussion of the negotiations with the President of Ukraine P. O. Poroshenko, who invited the bishopric of the UOC to meet on November 13, 2018, in the premises of the National Center for Business and Cultural Cooperation „Ukrainian House“. After the end of the Council, the President had an evening meeting with the three bishops of the UOC.

At the same time, the Ukrainian Orthodox Church – the Kyiv Patriarchate holds two meetings of its Synod – on October 20. The Holy Synod changes the title of the Primate of the Church "in the relations with other Local Orthodox Churches the acceptable form is 'The Blessed Archbishop (name), Metropolitan of Kyiv and All Rus-Ukraine' and derivatives from it" (Journal

¹⁰ *The Decree of the Council of Bishops of the Ukrainian Orthodox Church from November 13, 2018.*//The Official Web Site of the Ukrainian Orthodox Church <http://news.church.ua/2018/11/13/postanova-soboru-jepiskopiv-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-vid-13-listopada-2018-roku/>.

¹¹ *Statement of the Council of Bishops of the Ukrainian Orthodox Church regarding a meeting with the President of Ukraine P. O. Poroshenko.* Official website of the Ukrainian Orthodox Church <https://pravlife.org/uk/content/zayava-sobor-yepyskopiv-ukrayinskoyi-pravoslavnoyi-cerkvy-gotovyy-do-zustrichi-z-prezydentom>.

No. 17)¹². Moreover, it expresses a gratitude to the Ecumenical Patriarch Bartholomew I for the decisions announced on October 11, 2018 at the Ecumenical Patriarchate (Journal No 18)¹³.

Regarding the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church, it remains an inert participant in these events, and especially after the legislative decision was passed on the transfer „to the free of charge permanent use by the Ecumenical Patriarchate for the enjoyment of worship, religious ceremonies, ceremonies and processions“¹⁴ at the Andriyivska Church of the National Reserve „Sophia of Kyiv“, which is a prominent object of cultural heritage, an architectural monument of national significance, as a state-owned religious building but for many years were in use and was the Cathedral of the UAOC.

During this period, the President of Ukraine, Petro Poroshenko, repeatedly made statements about the religious situation in Ukraine. One of the most famous is his speech on the occasion of the 1 030th anniversary of the Christianization of Kyiv Rus-Ukraine on July 28, 2018. Then, President Poroshenko said: „Millions of Ukrainians are eager and expecting the earliest recognition of the autocephaly of the Orthodox Church in Ukraine – a large number of faithful, but equal to other local Orthodox churches. Tomos of autocephaly will complete the establishment of independence and independence of our state, strengthen religious freedom, interconfessional peace. It will strengthen the rights and freedoms of citizens... Especially those who are now out of communication with the ecumenical Orthodoxy.

I guarantee that the authorities will not interfere in purely internal church affairs. But I emphasize, however, that the Ukrainian authorities will not allow this to happen to other states. For this, and I consider it absolutely necessary to cut off all the tentacles, which within our state body is managed by the aggressor country.

In that country, the Orthodox Church is only isolated on the paper from the state, and in fact, it itself has been called „joints“ of the regime. It fully and unconditionally supports the revanchist imperial policy of the Kremlin. Moreover, the doctrine of the „Russian world“ itself was born in the luxury cells of the hierarchs of the Russian Orthodox Church.

And this situation is a direct threat to the national security of Ukraine, which simply obliges us to act. From the first days of my presidency, I have set myself the goal of seeking the creation of a Single Local Orthodox Church and the recognition of this Church by the Ecumenical Patriarch.

Autocephaly is a matter of our independence. This is a question of our national security. This is a question of the whole world geopolitics¹⁵. These theses repeatedly in their speeches

¹² *Journals of the meeting of the Holy Synod from October 20, 2018.*//Official website of the Ukrainian Orthodox Church – Kyiv Patriarchate//<https://www.cerkva.info/church/zhurnaly-zasidannia-sviashchennoho-synodu-20-zhovtnia-2018-r>

¹³ Ibidem.

¹⁴ *The Law of Ukraine "On the Features of Using the St. Andriy's Church of National Reserve 'Sofia of the Kyiv'" No. 2598-VIII from October 18, 2018*//web-site of the Verkhovna Rada of Ukraine <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2598-19>.

¹⁵ *Address of the President on the occasion of the 1030th anniversary of the christianization of Kyiv Rus-Ukraine on July 28, 2018*//Web-site of the Official Internet Representation of the President of Ukraine. <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-z-nagodi-1030-richchya-hreshennya-kiyivsko-48870>.

were repeated by the Speaker of the Verkhovna Rada of Ukraine Andriy Parubiy and a number of other high officials of Ukraine.

The reports of calls to local authorities of the Ukrainian Security Service of Ukraine on the priests of the Ukrainian Orthodox Church increasingly appear in the press. Only recently in the Rivne region, 12 priests were summoned to the polls as witnesses in the criminal investigation. According to Bishop of Dubno Pimen, clerics are charged with treason and incitement to religious hatred (Article 111 and Article 161 of the Criminal Code of Ukraine)¹⁶. Searches and interrogations of priests also took place in Zhytomyr and cities of Zhytomyr region: searches were conducted within the framework of investigation of criminal proceedings initiated under Art. 161 (Violation of the equality of citizens depending on their race, nationality, religious beliefs, disability and other features) of the Criminal Code of Ukraine¹⁷.

As a result of the above-mentioned facts, a new system of the state and church relations begins to appear in Ukraine, whose legal nature is unexplored, and such relations are not regulated in any way in the legislation of Ukraine.

In Ukraine, according to the Department of Religious Affairs and Nationalities of the Ministry of Culture of Ukraine, on January 1, 2018, there were about nineteen thousand religious communities, which create nine religious associations in the name of which, in one way or another, the term „orthodox“ is used. The largest religious associations of Orthodox believers in Ukraine today are the Ukrainian Orthodox Church, the Ukrainian Orthodox Church of Kyiv Patriarchate and the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church. According to official data, at the beginning of 2018, in the Ukrainian Orthodox Church (the Moscow Patriarchate) there are more than twelve thousand parishes, the Ukrainian Orthodox Church of Kyiv Patriarchate has about five thousand parishes and the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church has nearly a thousand parishes.

3 The tasks facing Ukrainian lawyers and need to be resolved after the provision of Tomos on autocephaly

An obtaining of autocephaly and the possible association of Orthodox churches raises the task to the Ukrainian state, the scientific community for developing positions on improving the legal regulation of state and confessional relations, property relations, interchurch relations at the level of legislation, acts of local self-regulation, etc. At the same time, there are almost no scientific studies on the guarantees of freedom of religion, the limits of legal regulation of the creation of religious organizations, their organizational and managerial structures,

¹⁶ *SSU questioned priests of the UOC-MP in the Rivne region concerning the case on state security*//Internet site „New Time“ https://nv.ua/ukr/ukraine/events/sbu-dopitala-svjashchennikiv-upts-mp-u-rivnenskij-oblasti-u-spravi-pro-derzhzradu-2511534.html?new_site=1.

¹⁷ *Police and SSU conducted searches of priests in Zhytomyr region*//Internet site of the Information agency „Ukrainian national news“ <https://www.unn.com.ua/uk/news/1765796-politsiya-i-sbu-proveli-obshuki-u-svyaschennikiv-na-zhitomirschini>.

as well as the procedure for amending the registered statutes of religious organizations in connection with the withdrawal from the membership of one association of religious organizations (churches) and becoming part of another.

Despite the fact that the church and religious organizations in Ukraine are separated from the state, and the question of the provision of autocephaly to the Orthodox Church relates to the transformation of predominantly intra-organizational church relations, this issue has an important social significance and consists legal issues.

After the provision of the Tomos on autocephaly, the Orthodox Church in Ukraine will encounter a number of problematic aspects related to the process of creating a United Orthodox church, the registration of the transition of religious communities and eparchies to the newly formed Orthodox Church, the registration of new statutes, the introduction of amendments to existing statutes in connection with the change of canonical subordination, the distribution and registration of the transfer of ownership and the right to use the property of religious communities, etc.

First of all, this problem concerns the study of mechanisms to ensure and guarantee the rights of citizens in the process of changing the religious community of their canonical subordination. After all, the state itself must guarantee to every person the freedom of religion, as well as the right of religious communities to freely choose canonical belongings in the conditions of the formation of the United Orthodox Church.

Secondly, the socially acute and not fully mediated legal norms are the question of the transfer of ownership and the right to use the property of religious communities and religious organizations when changing canonical affiliation. An important issue for scientific research is also the provision of the right of members of a religious community to determine the procedure for the use and disposal of community property.

Thirdly, an essential element of the local legal regulation is the statutes of religious communities and religious organizations that regulate the organizational structure, determine the rights of members of the community, the procedure for association with other religious organizations, etc. The state performs the function of controlling the observance of the rights of citizens and securing public interest in the relevant sphere by means of a legislative definition of the content of the statutes and the realization of registration powers. Issues that require additional research and new legal regulation in connection with the creation of the Ukrainian local church concern the possibility of settling the names of religious organizations that are formed and those who remain and will not enter the newly created; the procedure for the expression of the will of the members of the religious community and the bodies that elected it; the procedure for changing the canonical affiliation in the absence of such a possibility in the statute of a religious organization, etc.

Fourthly, an important part of this project will also be the study and justification of the limits of state intervention and the regulation of the content of the statutes of religious communities and eparchies, the activities of religious organizations, as well as other issues related to the issue under investigation.

Of course, the foreign experience of legislative regulation of the registration process of religious organizations should be taken into account, while there are no foreign developments that could be implemented without taking into account the national specificities of these processes.

In general, research conducted in Ukraine did not consider the need for legislative changes in connection with the emergence in Ukraine of an autocephalous Orthodox church or the possible unification of Orthodox churches.

That is why it is very important to carry out a comprehensive analysis of Ukrainian legislation in the field of regulating the activities of religious organizations regarding its compliance with modern conditions, namely, from the standpoint of guaranteeing the right of every person to freedom of religion and the right of a religious community to freely enter and be part of religious associations (churches) as well as analyze the administrative and legal mechanism of registration of religious organizations, the content and procedure for amending the already registered charters, legislative regulation of the transition of law property and rights to use property.

Only after clarification of the peculiarities of the evolution of the legal norms regulating the registration of religious organizations, the study of the content of the statutes of the existing Orthodox churches on their entry into the United Orthodox Church; definition of common and distinctive features in the legal regulation of the procedure for the creation of religious organizations in Ukraine and foreign countries; determination of the degree of ordering the transfer of ownership and the right to use religious property; identifying the role and influence of forming a United Orthodox Church in Ukraine to protect national security.

Only after collecting empirical data, judicial and administrative practice, analysis of the current legislation of Ukraine and the EU states regarding the procedure for the creation and registration of religious organizations (we hope that our participation in the project of the doc. Damián Němec and Michaela Moravčíková: „*The Registration of Churches and Religious organizations*“ funded by the International Visegrad Fund, will be useful to perform it), will be received new scientific knowledge accordingly, in particular, in the form of:

1. the definition of the legal nature of the state and church relations that arise in the process of granting the Tomos on autocephaly to the Orthodox Church in Ukraine;
2. defining the directions for improving the state guarantees of freedom of religion, as well as the right of the religious community to freely enter and be part of religious associations (churches), working out practical recommendations for the improvement of the legislation;
3. identification of the peculiarities of the legal mechanism for the creation of new religious organizations, as well as the improvement of the administrative and legal mechanism for the creation and registration of new religious organizations, the procedure for amending the statutes of existing religious organizations to register changes to the statutes of existing organizations;
4. justification of the limits of state interference and regulation of the content of activities of religious organizations;
5. establishment of a common and different in the legal order of the establishment of religious organizations in Ukraine and the EU with the aim of possible borrowing or implementation in domestic legislation of foreign experience;
6. determining the directions of the optimization of the legal regulation of the transfer of ownership rights and the right to use the property of religious communities, religious organizations, etc.;
7. justification of the influence of the formation of the United Orthodox Church on the protection of Ukraine's national security.

These are the tasks that are now facing the scientific community of Ukrainian lawyers. Regarding relations between the Orthodox churches, unfortunately, the issue of the provision of autocephaly was not regulated by Canon law, and most cases of autocephalous delivery were accompanied by a rupture of communication between the new autocephalous church and the Kyriarchal Church (as a rule, for a rather long period). Unfortunately, there is no institution of law between the Orthodox churches (such as International Law), which is why the emerging conflicts between churches cannot be solved within the framework of universal Church Law. What will happen next, we do not know, and we can only build different schemes and variants, but we hope that the basis of a new model of the state and church relations in Ukraine will obey and respect human rights – the right to freedom of conscience and religion.

LITERATURE

1. *Address of President of Ukraine to the Ecumenical Patriarch Bartholomew* (in Ukrainian).// The official online representation of the President of Ukraine Petro Poroshenko <http://www.president.gov.ua/administration/zvernennya-prezidenta-ukrayini-do-vselensko-go-patriarha-varf-438>.
2. *Address of the President on the occasion of the 1030th anniversary of the christianization of Kyiv Rus-Ukraine on July 28, 2018.*//Web-site of the Official Internet Representation of the President of Ukraine <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-z-nago-di-1030-richchya-hreshennya-kiyivsko-48870>.
3. *Announcement (11/10/2018) from the Chief Secretariat of the Holy and Sacred Synod At the Ecumenical Patriarchate.*//Official website of the Ecumenical Patriarchate// <https://www.patriarchate.org/-/communiq-1>.
4. *Draft Law on Amendments to the Law of Ukraine „On Freedom of Conscience and Religious Organization“ (Regarding Subordination of Religious Communities) 2351-VIII from March 20, 2018* (in Ukrainian).//Web-site of the Verkhovna Rada of Ukraine http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58255.
5. *Draft Law on the Special Status of Religious Organizations, the leading centers of which are in the state, which is recognized by the Verkhovna Rada of Ukraine as the state-aggressor No. 4511 from April 22, 2016.*//Web-site of the Verkhovna Rada of Ukraine http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58849.
6. *Draft Resolution on the Appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine to the All-Holiness Bartholomew, the Archbishop of Constantinople and New Rome, the Ecumenical Patriarch for the provision of autocephaly to the Orthodox Church in Ukraine № 1422-VIII from 16. 06. 2016* (in Ukrainian)//Web-site of the Verkhovna Rada of Ukraine http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59348.
7. *Journals of the meeting of the Holy Synod from October 20, 2018.*//Official website of the Ukrainian Orthodox Church – Kyiv Patriarchate.//<https://www.cerkva.info/church/zhurnaly-zasidannia-sviashchennoho-synodu-20-zhovtnia-2018-r>.
8. *Journals of the meeting of the Holy Synod of the Ukrainian Orthodox Church of November 13, 2018.*// Official website of the Ukrainian Orthodox Church <http://sinod.church>.

- ua/2018/12/07/zhurnali-zasidannya-svyashhennogo-sinodu-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-vid-13-listopada-2018-roku/#more-1556.
9. *Police and SSU conducted searches of priests in Zhytomyr region.*//Internet site of the Information agency “Ukrainian national news“ <https://www.unn.com.ua/uk/news/1765796-politsiya-i-sbu-proveli-obshuki-u-svyaschenikiv-na-zhitomirschini>.
 10. *Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine „On the Submission of the Appeal of the President of Ukraine to the Ecumenical Patriarch Bartholomew on the Granting of Tomos about the Autocephaly of the Orthodox Church in Ukraine“* from April 19, 2018 (in Ukrainian).// Web-site of the Verkhovna Rada of Ukraine <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2410-19>.
 11. ROSHINA, L. A. – TYULCHENKO, I. K. 2014. *The state of Ukrainian Orthodoxy in the first decade of Ukrainian independence*. Scientific works of the Faculty of History of Zaporizhzhya National University, 2014, edit. XXXVIII, p. 255-259.
 12. *SSU questioned priests of the UOC-MP in the Rivne region concerning the case on state security.*// Internet site „New Time“ https://nv.ua/ukr/ukraine/events/sbu-dopitala-svjashchenikiv-upts-mp-u-rivnenskij-oblasti-u-spravi-pro-derzhzradu-2511534.html?new_site=1
 13. *Statement of the Council of Bishops of the Ukrainian Orthodox Church regarding a meeting with the President of Ukraine P.O. Poroshenko.*//Official website of the Ukrainian Orthodox Church <https://pravlife.org/uk/content/zayava-sobor-yepyskopiv-ukrayinskoyi-pravoslavnoyi-cerkvy-gotovyy-do-zustrichi-z-prezydentom>.
 14. *The Decree of the Council of Bishops of the Ukrainian Orthodox Church from November 13, 2018.*// The Official Web Site of the Ukrainian Orthodox Church <http://news.church.ua/2018/11/13/postanova-soboru-jepiskopiv-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-vid-13-listopada-2018-roku/>.
 15. *The Law of Ukraine „On the Features of Using the St. Andriy's Church of National Reserve ‘Sofia of the Kyiv’ “ No. 2598-VIII from October 18, 2018.*//Web-site of the Verkhovna Rada of Ukraine <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2598-19>.

THE POLITICIZATION OF RELIGION AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF INTRA-ORTHODOX CONFLICT IN UKRAINE

POLITIZÁCIA NÁBOŽENSTVA AKO FAKTOR VO VÝVOJI MEDZIPRAVOSLÁVNEHO KONFLIKTU NA UKRAJINE

Tatiana A. Senyushkina, Doctor of Political Sciences

Professor of the Department of Political Sciences and International Relations of V. I. Vernadsky Crimean Federal University

Аннотация: В статье обосновывается положение об углублении в современном мире противоречий между секулярно-политической и церковно-религиозной культурами, что имеет свою рефлексию на дискурсе, связанном с конфессиональными процессами на Украине. Проанализированы новейшие тенденции, связанные с развитием внутри-православного конфликта на Украине и выявлена роль политического фактора в этом процессе. Анализируются причины обострения внутриправославных противоречий на Украине в связи с предоставлением томоса Константинопольским патриархатом и создания новой автокефальной поместной православной церкви. Подчёркивается, что в комплексе причин конфликта в качестве «пружины» или движущей силы особое значение имеет политическое вмешательство в религиозные и церковные противоречия, которые подвергаются активным манипулятивным технологиям в связи предстоящими президентскими выборами на Украине. Автор приходит к выводу, что анализ развития данного конфликта подтверждает его встроенность в систему глобального переустройства мирового порядка.

Ключевые слова: Политизация религии, внутриправославный конфликт на Украине, секулярно-политическая культура, церковно-религиозная культура, глобальное переустройство мирового порядка

Abstract: The article substantiates the position on the deepening of contradictions between the secular-political and Church-religious cultures in the modern world, which has its reflection on the discourse related to the confessional processes in Ukraine. The latest trends related to the development of the intra-Orthodox conflict in Ukraine are analyzed and the role of the political factor in this process is revealed. The author analyzes the reasons for the aggravation of intra-Orthodox contradictions in Ukraine in connection with the provision of Thomas by the Patriarchate of Constantinople and the creation of a new Autocephalous local Orthodox Church. It is emphasized that the complex causes of the conflict as a "spring" or a driving force of particular importance is political interference in religious and Church contradictions, which are exposed to active manipulative technologies in connection with the upcoming presidential elections in Ukraine. The author comes to the conclusion that the analysis of the development

of this conflict confirms its embeddedness in the system of global reconstruction of the world order.

Keywords: Politicization of religion, intra-Orthodox conflict in Ukraine, secular-political culture, Church-religious culture, global reconstruction of the world order

Введение

Тема политизации религии имеет давнюю историю и начинает свой отсчёт с древнейших времён. В современном мире по мере углубления противоречий между секулярно-политической и церковно-религиозной культурами религия нередко становится ресурсом для достижения политических целей. В условиях обострения геополитической конкуренции и неуклонного движения общества от однополярного мирового устройства к многополярному, религиозно-политические процессы приобретают манипулятивно-технологическое измерение. Это связано с тем, что религиозно-культурное пространство оказывает существенное влияние не только на индивидуальное мировоззрение, но и на политическое сознание и поведение больших масс людей. С другой стороны, существует воздействие религиозных систем на принимаемые государственной властью решения¹. Обоснование сказанного выше можно проиллюстрировать на ряде примеров из новейшей истории. Наиболее наглядный пример связан с развитием внутривосточного конфликта на Украине, в ходе анализа которого становится очевидным влияние политического фактора на религиозные процессы.

Теоретическое обоснование политизации религии содержится в трудах Ю. Хабермаса², С. Хантингтона³, Дж. Хейнса⁴ и др. В числе российских исследований на эту тему можно упомянуть работы Л.Н. Митрохина⁵, М.М. Мчедловой⁶, И.В. Кудряшовой⁷, А. Щипкова⁸ и др.

¹ Нунуев С.М. 2016. Политизация религии в современной России (теоретико-категориальный анализ)// Общество: политика, экономика, право. 2016.

² Хабермас Ю. 2010. Религия, право и политика. Политическая справедливость в мультикультурном Мир-Обществе//Полис. Политические исследования. 2010. № 2. С. 7–21.

³ Хантингтон С. П. 2014. Столкновение цивилизаций. М., 2014.

⁴ Haynes, J. 2007. *An Introduction to International Relations and Religion*. London, 2007.

⁵ Митрохин, Л. Н. 1994. Религия и политика в российской исторической традиции//Религия и политика в посткоммунистической России. М.: Инт философии РАН, 1994. С. 20-21.

⁶ Мчедлова, М.М. Место религии в социально-политическом процессе: цивилизационные основания и современные тенденции : дис. ... д-ра полит. наук. М., 2011 ; Мчедлова, М.М. Возвращение религии, или Новый мир: в поисках объяснения//Политическая наука. 2013. № 2. С. 25-47.

⁷ Кудряшова, И.В. 2013. Как изучать взаимодействие религии и политики?//Политическая наука. 2013. № 2. С. 9-24.

⁸ Щипков, А. Политизация религии – характерная черта 1990-х // http://www.religare.ru/2_26392.html.

Исторические аспекты развития внутривославного конфликта на Украине исследованы в работах Петрушко В.И.⁹, Н.Рыбачука¹⁰, Т.А.Сенюшкиной¹¹ и др.

Наряду с названными теоретическими источниками для изучения заявленной темы в данной статье использован большой массив информации прикладного характера, который опубликован на различных информационных ресурсах.

Целью данной статьи является анализ роли политического фактора в обострении внутривославного конфликта на Украине в связи с предоставлением томоса украинской поместной автокефальной православной церкви Константинопольским патриархатом в январе 2019 года.

1 Динамика конфликта

Как известно, на Украине сегодня существует три православных церкви. Самая многочисленная - Украинская православная церковь Московского патриархата (УПЦ МП), которая сама избирает митрополита Киевского, имеет финансовую и административную автономию, но признает своим главой патриарха Московского и всея Руси. Вторая — Украинская православная церковь Киевского патриархата (УПЦ КП) и третья — Украинская автокефальная православная церковь. УПЦ МП контролирует на украинской территории более чем 12000 приходов, УПЦ КП — почти 5000, а УАПЦ — чуть более чем 1200¹².

Движение к созданию поместной православной церкви на Украине началось после распада СССР и обретения Украиной статуса независимого государства в 1991 году. Однако катализатором этого процесса и точкой, ведущей к эскалации внутривославного конфликта, можно считать весну 2018 года, когда этот проект получил политическую поддержку на высшем уровне государственной власти. В апреле 2018 года президент Украины Пётр Порошенко обратился к Константинопольскому патриархату с просьбой о предоставлении соответствующего решения (томоса) для создания Единой поместной автокефальной (самостоятельной) православной церкви. 19 апреля 2018 года украинский парламент поддержал обращение Порошенко к Константинопольскому патриархату, «за» было

⁹ Петрушко, В. И. 1998. Автокефалистские расколы на Украине в постсоветский период 1989-1997 М.: Православ. Св.-Тихоновский богословский ин-т, 1998. 254 с.; Петрушко- В. И. О попытках создания Киевского патриархата украинскими униатами и раскольниками-автокефалистами в XX веке М.: Православ. Св.-Тихоновский гуманитарный ун-т, 2008. 408 с.

¹⁰ Рыбачук Н. 1995. Украина и Россия: спектр межконфессиональных отношений // Украина и Россия в новом геополитическом пространстве. К., 1995. С.138-144.

¹¹ Межэтнические отношения и религиозная ситуация в Крыму. Экспертный доклад за первое полугодие 2018 года/Ред. Сенюшкина, Т. А. – Степанов, В. В. – Страченко, Р. А. – Москва-Симферополь: ИТ «АРИАЛ», 2018. – 63; Сенюшкина, Т. А. Анализ религиозной ситуации и уровня конфликтности в Крыму//Феномен этнического конфликта: междисциплинарный подход и общественные практики. Опыт предупреждения и урегулирования онфликтов /Ред. Тишков, В. А. – Степанов, В. В. – М.: ИЭА РАН, 2018. 452 с. С. 150-154.

¹² Межэтнические отношения и религиозная ситуация в Крыму. Экспертный доклад за первое полугодие 2018 года /Ред. Сенюшкина, Т. А. – Степанов, В. В. – Страченко, Р. А. Москва-Симферополь: ИТ «АРИАЛ», 2018. 63. С. С. 30.

подано 228 голосов. Предложение Порошенко также поддержали две церковные структуры - УПЦ КП и УАПЦ, которые уже много лет ведут переговоры об объединении¹³.

В Украинской православной церкви Московского патриархата к инициативе Порошенко и депутатов Рады отнеслись отрицательно, определив их как превышение власти и вмешательство в церковные дела, так как Церковь в соответствии со статьей 35 Конституции Украины отделена от государства. Тем не менее, Синод Вселенского патриархата начал процедуру, необходимую для предоставления автокефалии украинской церкви и назначил своими ексзархами в Киеве архиепископа Даниила Памфилийского из США и епископа Илариона Эдмонтонского из Канады, которые находились в Киеве до 5 октября.

9 октября 2018 года Синод Вселенского патриархата приступил к рассмотрению вопроса об автокефалии украинской церкви, а 11 октября 2018 г. было принято решение прекратить действие томоса 300-летней давности о передаче Киевской митрополии Московскому патриархату. В решении синода значит: «Восстановить, к этому моменту, ставропигию Вселенского патриархата в Киеве»¹⁴. По мнению специалистов в области церковного права, заявка на ставропигию, то есть на прямое управление церковными объектами Киева, может стать обоснованием для рейдерского захвата монастыря «Киево-Печерская лавра», который принадлежит УПЦ.

В Руской Православной Церкви (РПЦ) решение Константинополя начать предоставление автокефалии неканонической Церкви на Украине назвали расколом. Патриарх РПЦ Кирилл считает, что Константинопольский Патриархат не в первый раз поддерживает расколы в Русской Церкви. Об этом он заявил на открытии внеочередного заседания Синода, посвященного «украинскому вопросу». «То, что сейчас происходит... является зеркальным отображением того, что предпринимал Константинопольский патриарх в двадцатых годах, когда наша Церковь во главе со Святейшим патриархом Тихоном находилась в тяжелейших условиях»¹⁵. В связи с этим Патриарх Кирилл считает, что Церковь «должна следовать той линии, которую очень мужественно определил Святейший патриарх Тихон и которая является единственно правильной и канонически обоснованной линией». По словам главы Руской Православной Церкви, Патриарх Тихон «испытывал тягчайшее давление со стороны властей». В это же время набирала силы инспирируемая властью раскольническая организация «обновленческая церковь». Именно тогда Константинопольский Патриарх Григорий VII принял решение направить в Москву комиссию якобы по просьбе неких православных. «Естественно, что Русская Православная Церковь никаких просьб в адрес патриарха Григория VII не направляла, а, видимо, направляли раскольники-обновленцы. И патриарх Тихон написал очень ясное, канонически обоснованное письмо с протестом против того, чтобы на каноническую территорию Руской Православной Церкви, которую

¹³ Сенюшкина, Т. А. 2018. Анализ религиозной ситуации и уровня конфликтности в Крыму// Феномен этнического конфликта: междисциплинарный подход и общественные практики. Опыт предупреждения и урегулирования конфликтов /Ред. Тишков, В. А. – Степанов, В. В. М.: ИЭА РАН, 2018. 452 с. С. 150-154. С. 150.

¹⁴ Ставропигия – статус, присваиваемый православным монастырям, лаврам и братствам, а также соборам и духовным школам, делающий их независимыми от местной епархиальной власти и подчиненными непосредственно патриарху или Синоду.

¹⁵ Заседание синода рпц по украине: онлайн – прекращается поминовение константинопольского патриарха//<https://www.pravmir.ru/zasedanie-sinoda-rpts-po-ukraine-onlayn/>.

он возглавлял, неканоническим путем была направлена какая-то комиссия со стороны другой поместной Церкви», — отметил Патриарх Кирилл. 15 октября 2018 года Синод Русской православной церкви объявил о разрыве общения с Константинопольским патриархатом по всей канонической территории РПЦ, включая Украину и Белоруссию.

5 декабря 2018 г. президент Украины Пётр Порошенко заявил о созыве объединительного собора 15 декабря 2018 года в г. Киеве. В этой связи на заседании Синода УПЦ МП, которое состоялось 7 декабря 2018 года, было заявлено «о вмешательстве государственной власти в церковную жизнь в Украине и проведении так называемого объединительного собора»¹⁶. УПЦ МП запретила своему духовенству и мирянам участвовать в объединительном соборе. Тем не менее, два митрополита, которые ранее поддерживали идею создания поместной церкви на Украине, приняли участие в соборе (митрополит Переяслав-Хмельницкий и Вишневский Александр (Драбинко) и митрополит Винницкий и Барский Симеон (Шостацкий)).

15 декабря в Софийском соборе Киева состоялся объединительный Собор, на котором украинские политики и представители УПЦКП и УАПЦ объявили о создании новой Православной Церкви на Украине. В соборе принимали участие президент Украины П.Порошенко и экс-президент В.Ющенко. Председательствовал на соборе представитель Вселенского патриарха митрополит Галльский Эммануил. Согласно решению собора, новое религиозное объединение на Украине называется «Православная церковь Украины» (ПЦУ). Предстоятелем церкви избран 39-летний Епифаний (Думенко), митрополит Переяславский и Белоцерковский УПЦ КП.

5 января 2018 г. Вселенский патриарх Варфоломей в патриаршем храме святого Георгия в Стамбуле подписал томос об автокефалии Православной церкви Украины (ПЦУ). 6 января томос был вручен патриархом Варфоломеем предстоятелю ПЦУ митрополиту Епифанию. В церемонии вручения томоса приняли участие президент Украины Петр Порошенко. А уже 3 февраля 2019 года в киевском Софийском соборе состоялась интронизация главы вновь созданной ПЦУ Епифания. В церемонии принимали участие первые лица государства, в том числе президент Украины Петр Порошенко с супругой, члены правительства, а также кандидат в президенты Юлия Тимошенко. На церемонии присутствовали представители других религиозных организаций на Украине, в том числе глава Украинской греко-католической церкви Святослав Шевчук, а также представитель Константинопольской православной церкви митрополит Галльский Эммануил¹⁷.

2 Изменения в украинском законодательстве

Особого рассмотрения в связи с анализом внутривосстановленного конфликта на Украине требуют новейшие изменения в законодательстве, которые сопровождали процесс получения Томоса и создания поместной церкви. 20 декабря Верховная рада

¹⁶ Журналы заседания священного синода украинской православной церкви от 7 декабря 2018 года// <http://news.church.ua/2018/12/07/zhurnaly-zasedaniya-svyashhennogo-sinoda-ukrainskoj-pravoslavnoj-cerkvi-ot-7-dekabrya-2018-goda/?lang=ru#more-247122>.

¹⁷ В Киеве состоялась интронизация главы "новой церкви" Епифания// https://ria.ru/20190203/1550313767.html?utm_source=yxnews&utm_medium=desktop.

Украины большинством голосов приняла законопроект №5309, который предусматривает изменение названия Украинской православной церкви Московского патриархата. Парламент обязал УПЦ МП переименоваться в Русскую православную церковь. 22 декабря 2018 г. президент Украины Петр Порошенко подписал законопроект №5309.

Эксперты отмечают, что принятый законопроект нарушает право на свободу вероисповедания и дискриминирует по религиозному признаку миллионы верующих граждан Украины. Документ не соответствует Конституции Украины, Всеобщей декларации прав человека и Конвенции о защите прав человека и основных свобод. Украина является светским государством, что делает невозможным установление на законодательном уровне каких-то преимуществ или ограничений для тех или иных религиозных объединений. А принуждение Украинской православной церкви к изменению своего наименования является ничем иным, как вмешательством в ее деятельность, которая может привести к непредсказуемым последствиям в обществе.

В качестве примера можно также рассмотреть так называемый «рейдерский закон»¹⁸, который представлен новой редакцией законопроекта №4128 «О подчиненности религиозных организаций и процедурах государственной регистрации религиозных организаций со статусом юридического лица».

Первая версия законопроекта №4128 имела своей целью улучшить для религиозных общин механизм изменения подчиненности и состояла всего из двух абзацев. Однако мгновенно, за один день, этот вариант проекта закона был переработан и увеличен до 8 листов. Принятый законопроект №4128-д теперь регулирует не только вопросы определения подчиненности, но и вопросы государственной регистрации и создания нового органа при Министерстве культуры, который будет регистрировать уставы религиозных организаций. Предлагается внести изменения и в Закон «О свободе совести и религиозных организациях», и в Закон «О государственной регистрации юридических лиц и физических лиц – предпринимателей и общественных формирований». Фактически, таким образом, создана новая система регистрации религиозных организаций. И если ранее регистраторы в Министерстве юстиции действовали согласно соответствующим нормам, то новые регистраторы расцениваются как бессистемные и их деятельность неконтролируемая», – в частности, так считает глава Юридического отдела УПЦ протоиерей Александр Бахов.

Кроме того, духовенство УПЦ неоднократно заявляло, что в Минкультуры предвзято относятся к Украинской Православной Церкви, о чем свидетельствует и решение суда от 5.06.2018 г. о противоправных действиях Министерства культуры Украины относительно нерегистрации религиозных общин УПЦ. «Мы видим, что, прикрываясь якобы благой целью “облегчить религиозным организациям изменять свою подчиненность”, они на самом деле усложнили процедуру регистрации устава религиозных организаций и предоставили полномочия регистрировать религиозные организации политизированному органу — Министерству культуры», — подчеркнул глава Юридического отдела УПЦ. Не исключено, что теперь у общин УПЦ возникнут проблемы с регистрацией уставов.

¹⁸ Принятая редакция законопроекта №4128 существенно отличается от предыдущей версии — прот. Александр Бахов рассказал о новых угрозах рейдерского закона // <http://news.church.ua/2019/01/17/pri-nyataya-redakciya-zakonoproekta-4128-sushhestvenno-otlichaetsya-ot-predydushhej-versii-prot-aleksandr-bahov-rasskazal-o-novyx-ugrozax-rejderskogo-zakona/?lang=ru#more-257430>.

Также отдельного внимания требуют Заключительные положения законопроекта, согласно которым требуется массовая перерегистрация уставов всех религиозных организаций. В течение года религиозные организации должны привести свои уставы в соответствие с настоящим законом. В том случае, если определенные положения в уставах ему перечат, уставы будут считаться недействительными. То есть те положения, которые регулируют внутреннюю деятельность религиозных общин, согласно этому закону, будут считаться недействительными.

Второй недвусмысленный момент касается так называемых «переходов» общин. В частности, в законе указано что «религиозная община, которая меняет конфессиональную принадлежность, должна сообщить об этом в Министерство культуры или областную государственную администрацию, которые размещают на сайте такого рода информацию». В этой связи протоиерей Александр Бахов подчёркивает, что «Законно нынешние “переходы в ПЦУ” религиозных общин осуществить невозможно, потому что «ПЦУ» юридически не существует, поэтому путем т.н. “информационной фиксации” общины якобы заявляют об изменении своей подчиненности, однако по факту этого сделать просто невозможно». А потому, по его убеждению, принятый законопроект нацелен исключительно на «наполнение одного религиозного сообщества за счет другого»¹⁹.

3 Отношение населения Украины к созданию поместной церкви

Данные социологических опросов говорят о том, что только треть (35 %) украинцев поддерживает создание в Украине Поместной автокефальной Православной Церкви. При этом 19 % респондентов не поддерживают этот политический проект, треть респондентов (33,5 %) ответили, что их это не интересует, а 12 % затруднились с ответом. Об этом свидетельствуют результаты общенационального опроса Центра Разумкова, проведённого совместно с Фондом «Демократические инициативы» имени Илька Кучерива, который проводился с 16 по 22 августа 2018 года²⁰.

Согласно данным опроса, среди тех, кто считает себя православным, 41 % поддерживают создание Поместной автокефальной Православной Церкви, не поддерживают – 21 %. При этом 40 % греко-католиков высказались «за» и 19 % «против» создания Поместной автокефальной Церкви, а 42 % респондентов не интересовал этот вопрос или они затруднились с ответом.

¹⁹ Принятая редакция законопроекта №4128 существенно отличается от предыдущей версии — прот. Александр Бахов рассказал о новых угрозах рейдерского закона <http://news.church.ua/2019/01/17/prinyataya-redakciya-zakonoproekta-4128-sushhestvenno-otlichaetsya-ot-predydushhej-versii-prot-aleksandr-baxov-rasskazal-o-novyx-ugrozax-rejderskogo-zakona/?lang=ru#more-257430>.

²⁰ 35 % граждан Украины поддерживают создание единой поместной православной церкви, – Центр Разумкова // https://risu.org.ua/ru/index/all_news/community/social_questioning/72529/.

Подавляющее большинство тех, кто не относит себя ни к одному из вероисповеданий (84,5 %) и тех, которые считают себя «просто христианами» (74 %), а также более половины тех, кто ответил, что они «просто православные» (без отнесения себя к одной конкретной Православной Церкви) (56 %) или отвечали, что их это не интересует, или затруднились с ответом.

Кроме профессиональных особенностей, которые влияют на отношение украинцев к созданию новой поместной церкви, отмечается корреляция с региональной принадлежностью. Доля тех, кто поддерживает создание Поместной автокефальной Православной Церкви, превосходит долю тех, кто это не поддерживает, в Западном (соответственно 60,5 % и 12 %) и Центральном (соответственно 41 % и 15 %) регионах. В Восточном регионе, наоборот, больше тех, кто не поддерживает создание поместной церкви (соответственно 14 % и 32 %), тогда как в Южном регионе их доли статистически значимо не отличаются (соответственно 16 % и 18 %). В Восточном и Южном регионах большинство граждан или не интересуются этой проблемой, либо не определились (такие составляют 54 % на Востоке и 66 % на Юге)²¹.

4 Значение конфликта для Крыма

Православие имеет важное значение для Крыма и начинает свою историю с IV века. По преданию, в Крыму проповедовали св. апостол Андрей Первозванный и свв. равноапостольные Кирилл и Мефодий. В Херсонесе принял крещение равноапостольный великий князь Владимир Святославич. В 96 году н.э. в Крым был сослан св. Климент Римский, к моменту его мученической кончины в 104 году в на полуострове насчитывалось 75 общин. Их храмы, высеченные в горах, сохранились до наших дней.²²

Внутриправославный конфликт на Украине затронул и православное сообщество Крыма, так как большинство православных храмов в Крыму принадлежат Украинской Православной Церкви Московского патриархата.

После подписания Томоса Вселенский патриарх Варфоломей потребовал передать под его церковную власть монастыри Крыма, которые включают два десятка обителей и их подворий. По словам наместника Киево-Печерской лавры митрополита Павла, Константинопольский патриарх обратился с этой просьбой к главе Украины на основании грамоты об автокефалии «православной церкви Украины»²³.

Симферопольская и Крымская епархия канонической УПЦ назвала действия константинопольского патриарха Варфоломея беспрецедентным вмешательством во внутрицерковные дела Украины. Об этом заявил митрополит Симферопольский и Крымский

²¹ 35 % граждан Украины поддерживают создание единой поместной православной церкви, – Центр Разумкова//https://risu.org.ua/ru/index/all_news/community/social_questioning/72529/.

²² Крым православный//<http://orthodoxy.ru/crimea>.

²³ Вселенский патриарх требует передать ему монастыри Крыма// <https://newdaynews.ru/crimea/652846.html>.

Лазарь: «Духовенством епархии единогласно было принято решение высказать неодобрение по поводу беспрецедентного вмешательства представляющего Константинополь патриарха Варфоломея во внутрицерковные дела и легализации раскола, осуществленных на Украине», – говорится в заявлении митрополита Симферопольского и Крымского. Епархия поддержала патриарха РПЦ Кирилла в его усилиях по преодолению раскола на Украине и подтвердила свою верность митрополиту УПЦ Онуфрию. «Принято решение одобрить инициативу правящего архиерея Симферопольской и Крымской епархии митрополита Лазаря поддержать Святейшего патриарха Московского и всея Руси Кирилла и Блаженнейшего митрополита Киевского и всея Украины Онуфрия в деле сохранения существующего статуса Украинской православной церкви и подтвердить свою верность ее главе – митрополиту Онуфрию»²⁴.

5 Мнения экспертов

По мнению экспертов, руководство Украины подготавливает почву для рейдерского захвата храмов УПЦ и их передачи ПЦУ. Аналитики полагают, что такой шаг со стороны украинских властей усугубит раскол в обществе и может привести к новым столкновениям²⁵. Большинство экспертов оценивают создание новой православной церкви на Украине как политический проект накануне президентских выборов. Обращается внимание на то, что среди главных сторонников ПЦУ очень мало политиков, которые относились бы себя к православным.

На политический характер внутривослывного конфликта на Украине указывают украинские политологи. К примеру, Николай Рыбачук отмечает, что «национально-патриотические силы Украины требуют как можно быстрее нормализовать конфессионально-церковные отношения и использовать результаты этого процесса с политической целью...»²⁶.

Украинские религиоведы также обращают внимание на то, что по мере развития внутривослывного конфликта на Украине активно распространяется католицизм. Кроме того, отмечается увеличение количества последователей нетрадиционных религиозных конфессий, таких как мормоны, кришнаиты и др., что «обуславливает изменения в духовном этнофонде Украины и подрывает национальный менталитет народа»²⁷. Указывается также на то, что в результате межцерковных конфликтов «в глазах

²⁴ Епархия УПЦ в Крыму выразила своё отношение к правослывному расколу на Украине// <https://new-daynews.ru/crimea/653014.html>.

²⁵ Бовдунов, А. – Писаренко, А. «Пытаются присвоить статус гостя»: к чему могут привести намерения Киева переименовать ушц//<https://russian.rt.com/ussr/article/585680-upc-mp-pereimenovanie-ukraina-konflikt>.

²⁶ Рыбачук, М. Украина и Россия: спектр межконфессиональных отношений//Украина и Россия в новом геополитическом пространстве. К., 1995. 160 с. С. 138.

²⁷ Тамже. С.143.

верующих падает авторитет церкви в целом, появляется нигилистическое отношение к законам»²⁸.

Тема внутривослывного раскола на Украине активно обсуждается за пределами Украины. Как сообщает австрийская газета Der Standart, создание «объединенной церкви» на Украине может обернуться серьезными религиозными и политическими последствиями. Журналисты издания указывают на то, что президент Украины Петр Порошенко называет создание Православной церкви Украины (ПЦУ) «политическим событием». Если оставить в стороне пограние киевской властью принципа свободы вероисповедания и навязываемую украинцам в буквальном смысле насильно ПЦУ, можно обнаружить, что по факту «новая церковь» Украины вовсе не объединяет верующих страны, а усиливает и ранее существовавший раскол.

Как подчеркивает «Der Standart», церковный конфликт давно перестал быть внутренним делом Украины и даже вышел за пределы российско-украинских отношений, поскольку Москва была вынуждена разорвать отношения с Константинопольским патриархатом, оказавшим столь существенную поддержку Киеву в его стремлении к религиозной автономии. При этом, как подчеркивают австрийские журналисты, представители других поместных православных церквей пока молчаливо наблюдают за происходящим, не принимая ни одну из сторон²⁹.

ВЫВОДЫ

1. Развитие внутривослывного конфликта на Украине является одним из примеров, иллюстрирующих углубление противоречий между секулярно-политической и церковно-религиозной культурами.
2. В комплексе причин конфликта в качестве «пружины» или движущей силы следует рассматривать политическое вмешательство в религиозные и церковные противоречия, которые подвергаются активным манипулятивным технологиям в связи предстоящими президентскими выборами на Украине.
3. Анализ развития данного конфликта подтверждает его встроенность в систему глобального переустройства мирового порядка.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бовдунов, А. – Писаренко, А. «Пытаются присвоить статус гостя»: к чему могут привести намерения Киева переименовать УПЦ //.
2. <https://russian.rt.com/ussr/article/585680-upc-mp-pereimenovanie-ukraina-konflikt>.
3. В Киеве состоялась интронизация главы «новой церкви» Епифания//

²⁸ Тамже. С.144.

²⁹ Рыжков, В. Появление «новой церкви» на Украине рискует обернуться серьезными последствиями — Der Standart//<https://riafan.ru/1133272-poyavlenie-novoi-cerkvi-na-ukraine-riskuet-obernutsya-sereznyimi-posledstviyami-der-standart>.

4. https://ria.ru/20190203/1550313767.html?utm_source=yxnews&utm_medium=desktop.
5. Вселенский патриарх требует передать ему монастыри Крыма// <https://newdaynews.ru/crimea/652846.html>.
6. Епархия УПЦ в Крыму выразила своё отношение к православному расколу на Украине // <https://newdaynews.ru/crimea/653014.html>.
7. Журналы заседания Священного Синода Украинской Православной Церкви от 7 декабря 2018 года// <http://news.church.ua/2018/12/07/zhurnaly-zasedaniya-svyashhennogo-sinoda-ukrainskoj-pravoslavnoj-cerkvi-ot-7-dekabrya-2018-goda/?lang=ru#more-247122>.
8. Заседание Синода РПЦ по Украине: онлайн – прекращается поминовение Константинопольского патриарха // <https://www.pravmir.ru/zasedanie-sinoda-rpts-po-ukraine-onlayn/>.
9. Крым православный//<http://orthodoxy.ru/crimea>.
10. Кудряшова, И. В. Как изучать взаимодействие религии и политики?//*Политическая наука*. 2013. № 2. С. 9-24.
11. Межэтнические отношения и религиозная ситуация в Крыму. Экспертный доклад за первое полугодие 2018 года/Ред. Сенюшкина, Т. А. – Степанов, В. В. – Страченко, Р. А. Москва-Симферополь: ИТ «АРИАЛ», 2018. 63 с.
12. Митрохин, Л. Н. Религия и политика в российской исторической традиции//*Религия и политика в посткоммунистической России*. М.: Инт философии РАН, 1994. С. 20-21.
13. Мчедлова, М. М. Возвращение религии, или Новый мир: в поисках объяснения// *Политическая наука*. 2013. № 2. С. 25-47.
14. Мчедлова, М. М. Место религии в социально-политическом процессе: цивилизационные основания и современные тенденции : дис. ... д-ра полит. наук. М., 2011. 359 с.
15. Нунуев, С-Х. М. Политизация религии в современной России (теоретико-категориальный анализ)//*Общество: политика, экономика, право*. 2016. № 8. С.14-19.
16. Петрушко, В. И. Автокефалистские расколы на Украине в постсоветский период 1989-1997 — М.: Православ. Св.-Тихоновский богословский ин-т, 1998. 254 с.
17. Петрушко, В. И. О попытках создания Киевского патриархата украинскими униатами и раскольниками-автокефалистами в XX веке — М.: Православ. Св.-Тихоновский гуманитарный ун-т, 2008. 408 с.
18. Принятая редакция законопроекта №4128 существенно отличается от предыдущей версии — прот. Александр Бахов рассказал о новых угрозах рейдерского закона// <http://news.church.ua/2019/01/17/prinyataya-redakciya-zakonoproekta-4128-sushhestvenno-otlichaetsya-ot-predydushhej-versii-prot-aleksandr-baxov-rasskazal-o-novyx-ugrozax-rejderskogo-zakona/?lang=ru#more-257430>.
19. Рыбачук, Н. Украина и Россия: спектр межконфессиональных отношений//*Украина и Россия в новом геополитическом пространстве*. К., 1995. – С.138-144.
20. Рыжков, В. Появление «новой церкви» на Украине рискует обернуться серьезными последствиями — *Der Standart*//<https://riafan.ru/1133272-poyavlenie-novoi-cerkvi-na-ukraine-riskuet-obernutsya-sereznyimi-posledstviyami-der-standart>.

21. Сенюшкина, Т. А. Анализ религиозной ситуации и уровня конфликтности в Крыму//Феномен этнического конфликта: междисциплинарный подход и общественные практики. Опыт предупреждения и урегулирования онфликтов /Ред. Тишков В.А., Степанов В.В. – М.: ИЭА РАН, 2018. С. 150-154.
22. Хабермас, Ю. Религия, право и политика. Политическая справедливость в мультикультурном Мир-Обществе//Полис. Политические исследования. 2010. № 2. С. 7-21.
23. Хантингтон, С. П. Столкновение цивилизаций/Самюэль Хантингтон; пер. с англ. Т. Велимеева. - М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2007. 571 с.
24. Щипков, А. Политизация религии – характерная черта 1990-х// http://www.religare.ru/2_26392.html.
25. HAYNES, J. 2013. *An Introduction to International Relations and Religion*. Second edition. London – NY : Routledge, 2013. 667 p.
26. 35 % граждан Украины поддерживают создание единой поместной православной церкви, - Центр Разумкова// https://risu.org.ua/ru/index/all_news/community/social_questioning/72529/.

RELIGIOUS MINORITIES IN THE CONTEXT OF INDIA: ISSUES AND CHALLENGES

NÁBOŽENSKÉ MENŠINY V INDICKOM KONTEXTE: PROBLÉMY A VÝZVY

doc. Preeti D. Das, PhD.

Centre for Russian and Central Asian Studies, Jawaharlal Nehru University, New Delhi

Abstract: Religious pluralism and cultural diversity has always been part of India. Though, since independence majority of Indians were not in favor of a theocratic State, but undercurrents have always prevailed seeking a space for religion in the state affairs. Although, at the base of India's freedom struggle was equality of all faith traditions and of their followers, however, certain sections of majority community began projecting their religion as an inseparable part of the future political ideology. As a reaction to this some Muslim leaders began demanding special arrangements for their community in the country's forthcoming political structure leading to the division of the country into two – India and Pakistan. Hence, the constitution making committee was very careful in accommodating and protecting the demands of certain religious traditions in the national charter.

The constitution of India (1947 adopted in 1951) did not declare any religion to be the state religion or privileged faith on the contrary it provided "equality of status and opportunity" to be the basic ideals of future polity, and non-discrimination on the basis of religion as one of the Fundamental Rights of the people. Twenty-six years later the word "secular" was added in the constitution. However, the term "secularism" differs in the Indian context from the western stereotype. Religion does not play any role in the state affairs but there is no ban on allowing it a ceremonial role in the State functions and official events, in fact, it has played a key role.

Among diverse religious groups Christians are approximately 24 million, predominantly Catholics, are in majority in three northeastern states – Meghalaya, Mizoram and Nagaland and in the states like Andaman, Arunachal Pradesh, Goa, Kerala and Manipur. The proposed paper looks into the religious minorities and State relations in Indian context with special focus on Christianity.

Keywords: Religion, Religious minorities, Cultural Diversity, Minority Rights

With over 1.2 billion people India second to China is the largest country in terms of population. It is a tremendous task to redress inequality in routine functioning of religious and educational institutions of multicultural Indian society. As per 2011 census among them nearly 80 % are Hindus followed by 172.2 million Muslims, 27.8 million Christians, 20.8 million Sikhs, 4.5 million Jains, Buddhist etc. The Indian constitution encompasses provision for legal equality of its citizens irrespective of their religion, caste and creed and provides safe guards to its religious minorities. It was by the 42nd Amendment brought in 1976 to the Constitution of India, which declares it a secular country, however there is no clear-cut separation between religion and state law. The term "secular"

was discussed in detail in *S. R. Bommai vs. Union of India* case in 1994¹ by Justice Kuldeep Singh and was understood as “whatever is the attitude of the State towards religion, religious sects and religious denominations; the religion cannot be mixed with any secular activity of the State”².

1 Introducing Minorities

Though concerns have been frequently raised for creation of just and equal society from time to time yet many experience exclusion, harassment or treated differently from others on the basis of religion, language or their specific characteristics. Situation is no different in multicultural country like India full of religious, linguistic, ethnic minorities. Though there is no consensus as to which groups will constitute “Minority”, but it is often referred to numerically inferior group to the rest of the population. The UN Sub-Commissions in Prevention of Discrimination of Minorities also define minority as a group numerically inferior to the rest of the population of a state which possess and wish to preserve stable ethnic, religious or linguistic traditions. The word “minority” has been used in various Articles of Indian constitution (Articles 29, 30, 350A and 350B) and touches upon preservation of their rights but it does not define the word as to who all can be considered as minority groups. It was only in 1992 the National Commission for Minorities Act, in the Section 2 (c) of the act defined a minority as “a community notified as such by the Central government”. Acting under the provision on October 23, 1993, the Central government notified the Muslims, Christians, Sikhs, Buddhist and Parsis (Zoroastrian) communities as minority for the purpose of the Act. Apparently, this categorisation was done on the basis of numerical minority in the region. Question remained open will these groups be considered minority across the country? Clarification to this came in a report by the Supreme Court in *TMA Pai Foundation & ors vs. State of Karnataka*³ and ors (31st October 2002) which considered the question of the unit for the purpose of determining the definition of ‘minority’ within the interpretation of Article 30(1). It held that, “a minority either linguistic or religious is determinable only by reference to demography of the State and not by taking into consideration the population of the country as a whole”⁴.

In the context of this case Supreme court cited the *DAV College vs. State of Panjab & ors* (1971), where the similar question was raised as to what constituted religious or linguistic minority and how it was to be determined? In *D.A.V. College Bathinda vs. State of Panjab*⁵ and ors the

¹ *Justice Kuldeep Singh in S. R. Bommai vs. Union of India on 11th March, 1994.* <https://indiankanoon.org/doc/60799/> Accessed on 18th February 2019.

² CHEEMA, I. K. 2017. *Constitutional and Legal Challenges Faced by Religious Minorities in India.* USCIRF, p. 2. <https://www.uscirf.gov/sites/default/files/Constitutional%20and%20Legal%20Challenges%20Faced%20by%20Religious%20Minorities%20in%20India.pdf/> Accessed on 17th February 2019.

³ *T.M.A. Pai Foundation & Ors vs. State of Karnataka & ORS,* <https://indiankanoon.org/doc/512761/> Accessed on 17th February 2019.

⁴ CHEEMA, I. K. – KIRPAL, B. N. 2002. *T.M.A. Pai Foundation & Ors vs. State Of Karnataka & Ors on 31 October, 2002.* <https://indiankanoon.org/doc/512761/>, Accessed on 17th February 2019, And also in-Kyndiah Omarlin, 2016. *Who are minorities under Indian Law?* The Shillong Times, 9th January 2016, <http://www.theshillongtimes.com/2016/01/09/who-are-minorities-under-indian-law/> Accessed on 17th February 2019.

⁵ *D.A.V. College vs. State of Panjab,* <https://indiankanoon.org/doc/1195632/> Accessed on 17th February 2019.

Court explained the observation and it was stated that “we rejected the several contentions which are also urged in these petitions namely that Hindus being a majority in India are not a religious minority in Punjab and held that the Arya Samajis who are part of the Hindu community in Punjab are a religious minority and that they had a distinct script of their own the Devnagri which entitled them to invoke the guarantees under the aforesaid provisions of the Constitution.”⁶

Henceforth “what constitutes a linguistic or religious minority must be judged not in relation to the whole of India”. Consequently, in *D.A.V. College Bathinda vs. State of Panjab* case, where report clarified with regard to Arya Samajis were neither a linguistic or religious minority not it is a religious denomination they could not invoke protection under Article 26 (1) (a) or Article 30 (1), however, Arya samajis, as part of Hindu community in Panjab can be considered as linguistic (Devnagri Script) and religious minority could invoke the guarantees under the aforesaid article. The SC rejected the contention that since Hindus were a majority in India, they could not be a religious minority in the state of Panjab (*DAV College vs. State of Panjab AIR 1971 SC 1731*).

Thus religious and linguistic minorities, who have been put on par in Article 30 have to be considered State wise. Likewise, “Scheduled Castes” and “Scheduled Tribes” are also to be identified at the State/UT level. In terms of Article 341 to 342 the President is empowered to draw up a list in consultation with the Governor of each State subject to revision by Parliament.

Another Constitution Bill 2004 (Amendment 103rd) was introduced by UPA government in 2004. The Bill seeks to have State-wise minority status rather than national status. Minorities in States will be decided through a Presidential notification in consultation with the State Government⁷. The concern was raised in Meghalaya to exclude Christians, who are in majority in the state, from minority list at the state level and to provide religious minority status to “Niam Khasi” and “Niamtre”⁸ got the support of the division bench of High Court of Meghalaya.

2 Constitutional Provisions

Relationship between the religious institutions in a “secular” country like India is very crucial, as majority of Indian would rather prefer to adhere to cultural and traditional beliefs. “The social and material progress of the country had been impeded by many superstitions supposedly based on religion”⁹. Therefore, it was of utmost importance for the framers of the constitutions to clearly define the relationship between the state and religion or religious institutions. Apart from this India being the largest democracy the constitution as its supreme

⁶ <https://indiankanoon.org/doc/1195632/>.

⁷ KYNDIAH, O. 2016. *Who are minorities under Indian Law?* The Shillong Times, 9th January 2016. <http://www.theshillongtimes.com/2016/01/09/who-are-minorities-under-indian-law/> Accessed on 17th February 2019.

⁸ *Christians in Majority in stat can be excluded from minority*, online published on May 29th, 2018, The Shillong Times, Meghalaya <http://www.theshillongtimes.com/2018/05/29/christians-in-majority-in-state-can-be-excluded-from-minority-list/> Accessed on 23rd February 2019.

⁹ RAI, U. R. 1971. The Relationship between the State and Religion under the Indian Constitution. In *Constitutional Development since Independence*, p. 586. <http://14.139.60.114:8080/jspui/bitstream/123456789/688/40/The%20Relationship%20between%20the%20State%20and%20Religion.pdf>,

guiding source the founding fathers of the Indian Constitution have conferred certain special rights to minorities to give a sense of security and confidence to the minorities.¹⁰

Indian constitution protects and preserves the fundamental rights of its each citizen and specifically the rights of minorities and weaker sections of the society. It safeguards the minorities under the constitution in form of “fundamental rights¹¹”. Articles 14 to 21 pledges to secure all its citizens – “Equality before law; Prohibition of discrimination on the grounds of religion, race, caste and sex or place of birth; Article 16: Equality of opportunity in matters of public employment; Protection of life and personal liberty. Constitution nowhere discriminates among the citizens of India on the grounds of religion, race, caste etc. and secondly, the rights conferred under Articles 25 to 30.

- Article 25: Freedom of conscience and free profession, practice and propagation of religion.
- Article 26: Freedom to manage religious affairs.
- Article 27: Freedom as to payment of taxes for promotion of any particular religion.
- Article 28: Freedom as to attendance at religious instruction or religious worship in certain educational institutions. Under this article sub-clause is 4.2 Exclusive Rights of Minorities 4.3 Cultural and Educational Rights of Minorities.
- Special mention requires Articles 29 and 30, which serve as the base to define minority, which guarantees minorities with the following privileges:
- Article 29: Protection of interests of minorities.
 1. Any section of the citizens residing in the territory of India or any part thereof having a distinct language, script or culture of its own shall have the right to converse the same.
 2. No citizen shall be denied admission into any educational institution maintained by the State or receiving aid out of State funds on grounds only of religion, race, caste, language or any of them.
- Article 30 in The Constitution Of India 1949¹² – Right of minorities to establish and administer educational institutions
 1. All minorities, whether based on religion or language, shall have the right to establish and administer educational institutions of their choice

(1A) In making any law providing for the compulsory acquisition of any property of an educational institution established and administered by a minority, referred to in clause (1), the State shall ensure that the amount fixed by or determined under such law for the acquisition of such property is such as would not restrict or abrogate the right guaranteed under that clause.

 1. The state shall not, in granting aid to educational institutions, discriminate against any educational institution on the ground that it is under the management of a minority, whether based on religion or language.

¹⁰ BAKSHI, P. M. 1990. Minority Institutions and Majority Students. In *Journal of the Indian Law Institute*, 1990, Volume 32, Number 1, p. 58. And also in MOHAMMED, I. 1972. *Minorities and Law*. New Delhi : The Indian Law Institute.

PANKHURST, J. G. – KILP A. 2013. Religion, the Russian Nation and the State: Domestic and International Dimensions: an Introduction. In *Religion, State and Society*, 41:3, p. 226-243.

¹¹ BASU, D. D. Dr. 2008. Commentary on the Constitution of India. In *Lexis Nexis Butterworths Washwa-Nagpur*, 8th Edition 2008, p.132.

¹² <https://indiankanon.org/doc/237570/>.

Thus the State “need not necessarily be anti-religious¹³” is duty bound to protect the fundamental rights irrespective of religious inclination of its citizens. Some articles though not exclusive to minorities but they strengthen minority rights. In case fundamental rights are infringed the constitution provides its remedy under Articles 32 and 226 than an individual may approach the Supreme Court¹⁴. Articles 20 to 30 and 350 A to 350 B of Indian Constitution uses the word “minority” and protection of minorities (Motilal Nehru Report 1928) but it does not define the term¹⁵. The constitutional provisions indicate that the citizens of India are treated equally in their individual capacity and not as representatives of any specific religious communities.

3 Communal violence and Minority Protection

Though India adopted a form of secular democracy since independence it is different from secularisms of USA, where the clause that provides for separation between the Church and the State is absent. It was done to avoid the anti-religious overtones of the word “secular”¹⁶.

Despite the fact that there is no dearth of constitutional provision there is a gap in implementation of most of the rules in practice the Hindu – Muslim debates has been contentious. It is often argued that identity politics of 1980s, whereby people mobilise politically around particularistic identities, be it religion, caste, or language, has promoted the political expediency of organisations and political parties such as Bhartiya Janata Party (BJP)¹⁷.

It was the Hindu ideology that inspired the most notable incidents of Hindu – Muslim violence in recent past, such as the Mumbai riots (1992, 1993) and the Gujarat riots (2002). Nonetheless, as per the experts these riots mainly erupted due to de-industrialization of Mumbai and Gujarat areas. As per recent crime data against Christians is reported to be 29 incidents in 13 different states of India only in the month of January 2019¹⁸. The article reports an increase in the per month crime from the year 2018. In some case of Hindu-Muslim violence the process of industrialization, unemployment and poverty are pointed out to be as the main reason behind these clashes rather than religious, what could be the reason behind the incident

¹³ RAI, U. R. 1971. The Relationship between the State and Religion under the Indian Constitution. In *Constitutional Development since Independence*, p. 587 <http://14.139.60.114:8080/jspui/bitstream/123456789/688/40/The%20Relationship%20between%20the%20State%20and%20Religion.pdf>.

¹⁴ DESAI, M. 1996. *Minority Educational Institutions and Law*, Akshar Prakashan. Mumbai : 1996, p. 41.

¹⁵ KYNDIAH, O. 2016. Who are minorities under Indian Law? In *The Shillong Times*, 9th January 2016. <http://www.theshillongtimes.com/2016/01/09/who-are-minorities-under-indian-law/> Accessed on 17th February 2019

¹⁶ RAI, U. R. 1971. The Relationship between the State and Religion under the Indian Constitution. In *Constitutional Development since Independence*, p. 589. <http://14.139.60.114:8080/jspui/bitstream/123456789/688/40/The%20Relationship%20between%20the%20State%20and%20Religion.pdf>.

¹⁷ GUHA. 2007. *India After Gandhi: The History of World's Largest Democracy*. London : Macmillan, Accessed on 9 Thursday, 25 May 2017, p. 546.

¹⁸ SAMEER. 2019. *Violence against Christians in India: 29 incidents reported in January*. Published on 20th February 2019, <https://www.siasat.com/news/violence-against-christians-india-29-incidents-reported-january-1469392/> Accessed on 21th February 2019.

of Kotra district, Udaipur, Rajasthan¹⁹, where stone pelting and shouting slogans against Christians disrupted the prayer meeting.

Despite government efforts to foster communal harmony extremist groups continue to attack some religious minorities. Hence, The Ministry for Minority Affairs, the National Human Rights Commission (NHRC), and the National Commission for Minorities (NCM) are some of government bodies which were created to investigate allegations of religious and other forms of discrimination and make recommendations for redress to the relevant local or nation government authorities.

Observations have been made that Constitution allows discrimination on the basis of caste, religion and the judicial decisions “It is economically far more advantageous to be Hindu Harijan than a Christian of Harijan background”²⁰. It is worth mentioning that Constitution does provide special treatment for not only scheduled castes and tribes but also economically backward classes, though there is lack of criterion for determining social and educational backwardness²¹. Justice Gajendragadkar mentioned with regard to *M. R. Balaji vs. State of Mysore*²² case that:

“The problem of determining who are socially backward classes is undoubtedly very complex. Sociological, social and economic considerations come into play in solving the problem, and evolving proper criteria for determining which classes are socially backward is obviously a very difficult task; it will need an elaborate investigation and collection of data and examining the said data in a rational and scientific way. That is the function of the State which purports to act under Art. 15(4)²³”.

Although NHRC recommendations do not have the force of law, nevertheless, central and local authorities followed their recommendations. These institutions mainly see to the enactment of “anti-conversion” legislation in states. Seven States in India, namely Gujarat (2003), Arunachal Pradesh (1978), Rajasthan (2006), Odisha [1967 and Chattisgarh (1968)] have adopted a Freedom of Religion Act commonly referred to as anti-conversion law prohibiting the religious conversion by use of force, inducement, or any fraudulent means²⁴. Supreme Court’s judgement beginning from 1954 in the case of *Ratilal Panachand Gandhi vs. State of Bombay*; *Digya-darshan Rajendra Ramdassji vs. Sate of Andhra Pradesh 1969*; *Rev. Stanislaus vs. State of Madhya Pradesh 1977* various recommendations came with regard to conversion of one’s faith. Some of the recent examples of the intervention of NHRC and NCM are instances of 2002 anti – Muslim violence in Gujarat and 2008 attack against Christians in Orissa. If to compare the complaints received by NCM in the year 2008 – 2009 was 2268 as compared to complaints received in the year 2007 – 2008, and the majority of complaints were received from Muslim communities.

¹⁹ Tamže.

²⁰ RAI, U. R. 1971. The Relationship between the State and Religion under the Indian Constitution. In *Constitutional Development since Independence*, p. 591 (Smith note 2 at 324). <http://14.139.60.114:8080/jspui/bitstream/123456789/688/40/The%20Relationship%20between%20the%20State%20and%20Religion.pdf>.

²¹ Tamže – p. 592.

²² *AIR 1963 SC 649*, <https://indiankanoon.org/doc/599701/Accessed on 17th February 2019>.

²³ GAJENDRAGADKAR, P. 1962. *AIR 1963 SC 649*, <https://indiankanoon.org/doc/599701/Accessed on 17th February 2019>.

²⁴ CHEEMA, I. K. 2017. *Constitutional and Legal Challenges Faced by Religious Minorities in India*. USCIRF, p. 2. <https://www.uscirf.gov/sites/default/files/Constitutional%20and%20Legal%20Challenges%20Faced%20by%20Religious%20Minorities%20in%20India.pdf/> Accessed on 17th February 2019.

However, the challenge is not only related conversion of religious faith only. Vast religious cultural diversity complicates the interpretation of fundamental rights of one or the other group. Even within the majority Hindu community there are tremendous rituals and practices of sects which require State intervention. Among the more recent SC judgements came in case of the Commissioner of Police & Ors vs. Acharya Jagadishwarananda²⁵ (2004) where permission was sought by Ananda Margis to perform Tandava²⁶ dance in Public procession as a part of religious function. Performance of Tandava dance requires use of items such as knife, Trishul, sword can violate the fundamental rights of others. After being rejected at various levels the Supreme Court finally permitted on 11th March 2004 to take out procession though on conditional basis.

“Hence, to preserve public peace and to avoid damages to public properties and keeping this in mind the Anand Margis are permitted to go on procession and perform Tandva dance with skull, Trishul, knife, damroo, sword subject to the following terms and conditions:

1. *The Commissioner of police may prescribe the route;*
2. **REGULATION:**
 - (i) *The participants to the procession shall not carry wooden bars, weapons, metal rods, weapons capable of inducing violence.*
 - (ii) *Loud speakers shall not be used.*
 - (iii) *Traffic regulations should be observed.*
 - (iv) *Traffic should not be obstructed.*
 - (v) *Normal activities of common man should not be disturbed.*
 - (vi) *Objectionable slogans and illegal slogans or provocative slogans affecting others' sentiments shall not be expressed or voiced.*
 - (vii) *Processionists shall proceed in five persons row and shall keep one side of the road by keeping other side for transport.*
 - (viii) *Crackers are prohibited.*
 - (ix) *They should not spray colour powders. The instructions of police officers and other regulations as above should be followed.” (AIR 6230 of 1990.)*

Another example of *St. Stephen's College vs. University Of Delhi* on 6 December, 1991²⁷ where two renowned State funded educational institutions affiliated to Delhi University and the

²⁵ LAKSHMANAN, J. 2004. *Commissioner of Police & Ors vs. Acharya Jagadishwarananda*, <https://indiankanon.org/doc/1723440/Accessed on 18th February 2019>.

²⁶ According to the Ananda Margis, Lord Shiva was the originator of Tandava dance and introduced it about six thousand five hundred years back for physical, mental and spiritual upliftment of every human being. Tandava dance is to be performed with a skull, knife and Trishul. It is also customary to hold a lathi and a damroo and sword. Dancer may also use live snake in place of skull in day time and fire mashal's or damroo during night time. Tandava dance lasts for a few minutes where two or three persons dance by lifting one leg to the level of chest and then bringing it down and lifting the other. Ananda Murtiji by incorporating Tandava dance in the system of beliefs of Ananda Marga wanted to bring it to its original glory. Tandava dance symbolises 'life' and 'death'. The skull represents death and the knife represents life. The Ananda Margis are followers of Shaivite order within Hindu religion and Ananda Murtiji directed performance of Tandava dance as one of the prescriptions of religious rite to be followed by an Ananda Margi in private life and public places.” (AIR 6230 of 1990).

²⁷ Justice KANIA, M. H. 1991. *St. Stephen'S College vs. University Of Delhi on 6 December, 1991*. Writ Petition (Civil) No. 1868 of 1980 <https://indiankanon.org/doc/1545248/Accessed on 17th February 2019>.

Uttar Pradesh University – St. Stephen's College and Allahabad Agricultural institute at Naini. St. Stephen's College is run by religious minority institution. The religious minority institutions are entitled to have their own admission program therefore admission programme provides for giving preference in favor of Christian students and their managerial functions have never been questioned despite them being affiliated with Delhi University. This was of significance as it involved status of minority educational institution in the country. The writ petition alleged that the college is not declared minority college by court and under Article 32 cannot discriminate on the religious grounds as it is receiving maintenance grants from the government. The judgement in this case clarified the minority rights to “establish and administer educational institution of their choice” which is interpreted under Article 30 (1) as “management of the affairs of the institutions”. It reiterated that the “standard of education is not part of management” and the “management must be free from control so that the founder or their nominees can mold the institution as they deem fit”.

Conclusion

Consequently Indian Constitution does aspire to built a just and equal society, however the vast cultural and religious diversity each having a complex web of customs and traditions, pose a challenge for the law makers to accommodate them without contradictions. It is also observed that state cannot remain completely isolated from the religious affairs as often these come as a challenge to the fundamental rights.

Indian perspective, especially of Vinoba Bhave, offers a balanced approach in the matter of religious and cultural understanding. Great Indian philosopher, social reformer and religious man, Vinoba Bhave studies all religions of India and some other countries. In his work he quoted from Vedas – “Ekam Sat Vipra Bahuda Vadanti”, meaning truth everywhere is the same; the devotees worship it in different forms. Or, the other meaning of this Sanskrit couplet is “the thought of truth everywhere is the same, we have understood only part of it, others have understood the other part of it”. Therefore, according to him, different religious thoughts can be assimilated and synthesised for creating harmony. In the world, different thoughts on relationship of man with God and nature are to be found in various religions like Hindus, Buddhist, Parsies, Jains, Yahudies, Islam, Christians and many others. These different thoughts influenced crores of people who are following them. The Common factor of all these thoughts should be understood as the ultimate truth dwelling deeper into these leads to knowledge.

LITERATURE

1. BAKSHI, P. M. 2001. *The Constitutional Law of India*. Delhi : Universal Law Publishing Company, 2001. 8th Edition.
2. BASU, D. D. 2008. *Commentary on the Constitution of India*. Nagpur : Lexis Nexis Butterworths Washwa. 8th Edition.

3. CHEEMA, I. K. 2017. *Constitutional and Legal Challenges Faced by Religious Minorities in India*. USCIRF, <https://www.uscirf.gov/sites/default/files/Constitutional%20and%20Legal%20Challenges%20Faced%20by%20Religious%20Minorities%20in%20India.pdf> / Accessed on 17th February 2019.
4. DESAI, M. 1996. *Minority Educational Institutions and Law*. Mumbai : Akshar Prakashan, 1996.
5. GAJENDRAGADKAR, P. 1962. AIR 1963 SC 649, <https://indiankanoon.org/doc/599701> Accessed on 17th February 2019.
6. GUHA. 2007. *India After Gandhi: The History of World's Largest Democracy*. London : Macmillan. Accessed on 9 Thursday, 25 May 2017.
7. KANIA, M. H. 1991. *St. Stephen's College vs. University Of Delhi on 6 December, 1991*. <https://indiankanoon.org/doc/1545248/> Accessed on 17th February 2019.
8. KIRPAL, B. N. 2002. *T.M.A. Pai Foundation & Ors vs. State Of Karnataka & Ors on 31 October, 2002*. <https://indiankanoon.org/doc/512761/> Accessed on 17th February 2019.
9. KYNDIAH, O. 2016 Who are minorities under Indian Law? In *The Shillong Times*, 9th Jan 2016. <http://www.theshillongtimes.com/2016/01/09/who-are-minorities-under-indian-law/> Accessed on 17th February 2019.
10. LAKSHMANAN, J. 2004. *Commissioner of Police & Ors vs. Acharya Jagadishwarananda*. <https://indiankanoon.org/doc/1723440/> Accessed on 18th February 2019.
11. MOHAMMED, I. 1972. *Minorities and Law*. New Delhi : The Indian Law Institute
12. PANKHURST, J. G. & Kilp Alar, (2013) "Religion, the Russian Nation and the State: Domestic and International Dimensions: an Introduction", *Religion, State and Society*, 41:3, 226-243, DOI: 10.1080/09637494.2013.844592, <http://dx.doi.org/10.1080/09637494.2013.844592>
13. Published online: 11 Oct 2013, Accessed on 14th October 2016.
14. RAI, U. R. 1971. *The Relationship between the State and Religion under the Indian Constitution, in Constitutional Development since Independence*. <http://14.139.60.114:8080/jspui/bitstream/123456789/688/40/The%20Relationship%20between%20the%20State%20and%20Religion.pdf>.
15. SINGH, K. S. R. *Bommai vs. Union Of India on 11 March, 1994, 2 SCR 644, 1994 AIR 1918, 1994 SCC (3) 1*. <https://indiankanoon.org/doc/60799/> Accessed on 18th February 2019.
16. SOROKIN, P. 1964. *The Basic trends of Our Time*. New Haven, College & University Press, 1964. <https://archive.org/details/basic-trends-of-our-time/page/132?q=Pitrim+A.+Sorokin+-+Social+and+Cultural+Dynamics?q=Pitrim+A.+Sorokin+-+Social+and+Cultural+Dynamics> / Accessed on 11th February 2019.

DIES IURIS TYRNAVIENSES

Trnavské právnické dni

**PRÁVNÝ ŠTÁT – MEDZI VEDOU A UMENÍM
RULE OF LAW – BETWEEN SCIENCE
AND ART**

**VZŤAHY ŠTÁTU A CIRKVI A NÁBOŽENSKÉ MENŠINY
STATE-CHURCH RELATIONS AND RELIGIOUS
MINORITIES**

Zodpovedný redaktor: Mgr. Adam Vanko
Sadzba: Zuzana Heringešová

Prvé vydanie

Vydalo vydavateľstvo Wolters Kluwer SR s. r. o.
Mlynské nivy 48, 821 09 Bratislava
e-mail: office@wolterskluwer.sk
internet: www.wolterskluwer.sk
v roku 2018.

ISBN 978-80-8168-989-5 (pdf)